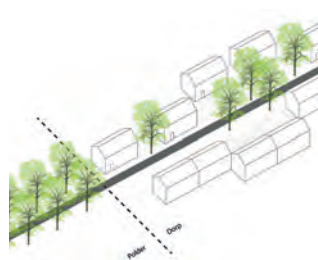
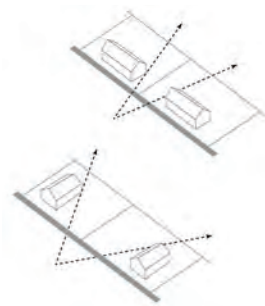
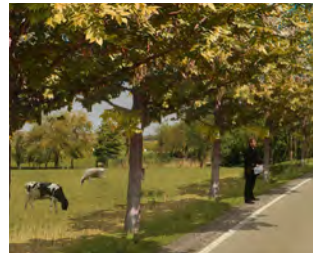
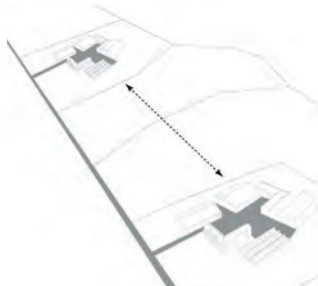
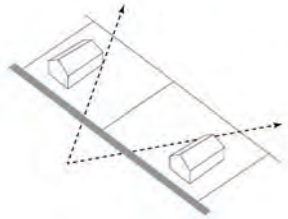

DE POLDERS

MEE-MAKEN

DE POLDERS MEE-MAKEN

BOUWSTENEN VOOR BEELDKWALITEIT IN DE POLDERS
TUSSEN NIEUWPOORT EN DIKSMUIDE

DE POLDERS MEE-MAKEN

In opdracht van:

Provincie West-Vlaanderen
gebiedsgerichte werking Westhoek
Woumenweg 100, 8600 Diksmuide

Dit rapport kadert binnen het Interregionaal project Terco en werd mede mogelijk gemaakt door:

*Interreg efface les frontières
Interreg doet grenzen vervagen*

Union européenne - Fonds Européen de Développement Régional

Europese Unie - Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

Juni 2015

Uitgevoerd door:
Sylvie Van Damme & Pieter Foré

Sp_tie
School of Arts, HoGent
Jozef Kluyskensstraat 2, 9000 Gent

SCHOOLOFARTSGENT.BE

Met medewerking van:

Elke Matthyssen, Stefanie Delarue, Kobe Vanhaeren, Frederik Gotemans en de studenten landschapsonwikkeling 2013-2014: Sarah D'haese, Jordi De Vlam, Delphine Willaert, Annelies Coenraets, Maxime Jocqué, Ruben Paelinck, Maarten Eggermont, Davy Dauwe, Jonas De Lange, Pim Caris, Eva De Bels, Jeroen De Bruyn, Berdien De Muylder, Dominiek Lens, Lars Reyniers, Ward Rappé, Katinka T'Kindt

Klankbordgroep: Bart Boeraeve, Christian Igodt, Tim Provoost, Henk Schaut, Tom De Visschere, Klaas Bogaert, Frank Debeil, Joachim Calcoen, Koen Vanneste, Hannelore Maelfait, Ine Lobelle, Wim Packet, Bram Verheire, Alain Capelle, Martin Deruytter, Ruth Deseyn, Rik Sammyn, Karl Catteeuw, Filip Boury, Kathy Belpaeme, Bern Paret, Torben Wolf.

0

VOORAF...

HET LANDSCHAP BESTAAT NIET

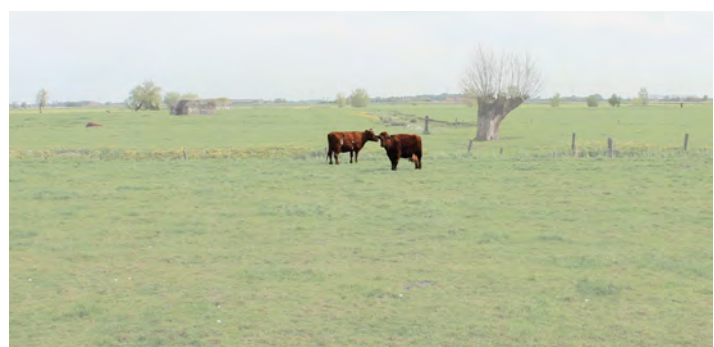
Landschap is één van die vaak gebruikte woorden in onze taal waarvan de inhoud nogal eens varieert. In dit boek bedoelen we met het begrip landschap expliciet iets anders dan begrippen als 'ruimte', 'grondgebied' of 'omgeving' omdat de gebruikersblik en de subjectieve dimensie er inherent deel van uitmaakt. Dit landschap omvat niet alleen objecten en kenmerken in de fysieke werkelijkheid en hoe ze worden waargenomen. Het behelst ook specifieke associaties, ervaringen, verhalen, herinneringen, gevoelens en symbolische betekenissen die door de karakteristieke eigenschappen van een plek worden opgewekt. Het landschap in dit boek is met andere woorden de ruimte zoals jij en ik die zien, de omgeving zoals bewoners, gebruikers en andere betrokken partijen ze beleven.

Kijken naar een landschap is een complexe ervaring. Naast visuele waarneming zijn er ook andere vormen van zintuiglijke waarneming, zoals tactiele, reuk- en auditieve indrukken die een belangrijke rol spelen. Het is een proces waarbij al deze prikkels uit de buitenwereld worden opgevangen door zintuiglijke waarneming - zien, horen, voelen, ruiken en smaken! - en mentaal worden verwerkt en toegevoegd aan een persoonlijke 'mindscape'. Deze 'mindscape' vormt een soort van referentiekader dat is opgebouwd uit cultureel verworven kennis, beelden en waarden enerzijds en de ervaring die men in de loop van zijn leven verworven heeft anderzijds. Nieuwe ervaringen

worden telkens aan dit referentiekader afgetoetst. Verschillende sociale en demografische factoren spelen hierbij een rol, gaande van leeftijd, geslacht en opleidingsniveau over vertrouwdheid met het landschap, kennis over het landschap en gebruik van het landschap tot de gemoedstoestand op het moment van de waarneming. Daardoor beleeft elk van ons eenzelfde landschap op een andere manier, en bovendien ook anders op een ander ogenblik. Zo zal een landbouwer een landschap anders zien en beleven dan een fietser die gebruik maakt van de Frontzate. En bovendien zal diezelfde fietser het polderlandschap op een stralende zomerdag anders zien of beleven dan op een druilerige en winderige herfstdag.

Een landschap waarnemen is dus geen letterlijke weergave van de objectieve realiteit, maar een proces waarin de opgevangen prikkels worden verwerkt en afgetoetst. Hierdoor krijgt de waarnemer een specifiek beeld van de werkelijkheid dat bepaalde gevoelens oproept. Deze gevoelens bepalen de waarde dat een bepaalde landschap heeft voor een waarnemer, en dus hoe hij of zij het landschap beleeft.

✓ Iedere persoon aanschouwt het landschap op zijn unieke wijze

VAN 2D NAAR 3D

Elke dag bekijken we het landschap vanop ooghoogte als een driedimensionele ruimte rondom ons. Vreemd genoeg echter bedenken en plannen we ons landschap echter meestal op kaarten of plannen, als verticale projecties van bovenuit. Net die derde dimensie, die ruimte in relatie plaatst tot een waarnemer, komt veel minder aan bod. Ook het begrip 'schoonheid' komt in discussies over ruimtelijke kwaliteit bij beleidsmakers en planners en ontwerpers nauwelijks aan bod. Nochtans praten we in ons dagelijks leven regelmatig over de schoonheid van landschappen: mooie en boeiende landschappen maken ons gelukkig, in tegenstelling tot lelijk of saaie. Tegelijkertijd is onze Westerse samenleving steeds meer een belevingsmaatschappij geworden waarin bewoners en bezoekers belang hechten aan en betrokken zijn met hun veranderende leefomgeving. Met de toegenomen eenvormigheid van landschappen groeit het bewustzijn dat mensen zich met hun omgeving moeten kunnen identificeren. Het zou de bedoeling moeten zijn om een gebied zo te ontwikkelen dat bewoners en bezoekers zich eraan kunnen hechten, waarmee ze een emotionele band kunnen onderhouden en zich kunnen identificeren. Werken aan ruimtelijke kwaliteit veronderstelt daarom dat naast de gebruikswaarde en de toekomstwaarde van ruimte op een gelijkwaardige manier de belevingswaarde, en dus ook de schoonheidswaarde in rekening wordt gebracht.

Beeld- en belevingskwaliteit laat zien hoe een element of landschap eruit ziet en hoe dat element in zijn omgeving staat. Het begrip kwaliteit duidt op een waardering van de kenmerken of karakteristieken van het element of het landschap. De subjectiviteit van de beleving van landschappen schrikt echter af. Een vaak gehanteerd argument is dat de moeilijke meetbaarheid van belevingskwaliteit ze onbruikbaar zou maken om iets te beoordelen naar kwaliteit. Schoonheid zou een te glibberig onderwerp zijn, waarbij discussies over mooi en lelijk al snel

verzanden in het betrekken van door de persoonlijke smaak geconstrueerde esthetische stellingen. Bovendien wordt wel eens beweerd dat belevingskwaliteit iets is voor de elite, iets dat alleen toegankelijk is voor diegenen die het hebben leren appreciëren. En tenslotte zouden esthetische motieven allerlei andere programmapunten te zeer op de achtergrond duwen, waardoor ontwerpen riskeren te verglijden in oppervlakkig versiersel in functie van spektakel of toerisme. Nochtans wijst psychologisch en neurobiologisch perceptieonderzoek uit dat esthetische voorkeur geen oppervlakkig sociocultureel construct is, maar dat er sterke inter- en intraculturele gelijkenissen zijn. Tal van onderzoeken schuiven criteria naar voor die een zekere universele waarde hebben bij het beoordelen van de beeld- en belevingskwaliteit van landschappen.

Vanuit een specifieke belangstelling voor de derde dimensie streeft ruimtelijk ontwerp naar het creëren van visuele effecten, zoals zichten, vista's en perspectieven of het aanbrengen van verticale elementen die bepalend zijn voor het karakter van het landschapsbeeld, zoals beelddragende blikvangers of landmerken. Ook de inplantingsplaats van specifieke landschapselementen, de stijl, de schaal, het volume en de kleur ervan zijn van essentieel belang. Tot op vandaag wordt binnen het ontwerpend onderzoek echter nog maar zelden uitputtend en onderbouwd gebruik gemaakt van de resultaten uit het perceptieonderzoek. Vanuit de overtuiging dat dit kan leiden tot een performantere planningspraktijk en – vooral – een mooier landschap, wenst dit boek bruggen te slaan tussen deze bestaande kennis uit het perceptieonderzoek en ruimtelijke planning en ontwerp. Het stelt de relatie tussen het landschap en de waarnemer centraal om zo beeld- en belevingskwaliteit meer onder de aandacht te brengen van elk van ons. Of zoals Moore aangeeft: 'Let's not be embarrassed to talk about it.'

NAAR EEN RUIMTELIJKE PLANNING VAN DE BELEVINGSRUIMTE

Dit boek houdt een pleidooi in om ruimte niet langer alleen te zien als een neutraal en technisch voorwerp, maar als een subjectieve en emotionele plek zoals die door mensen gezien en beleefd wordt. Door de betekenis die mensen eraan hechten, wekken landschappen vertrouwen, geloof en trots op bij hun bewoners en gebruikers. Ze wekken emoties los bij mensen die ze bewonen of bezoeken. Sociale processen en ingrijpende gebeurtenissen geven betekenis aan ruimten, waardoor ze een betekenis krijgen. Op hun beurt ontlenen mensen ook een deel van hun identiteit aan het landschap waarin ze opgegroeid zijn of waarin ze leven. Het zorgt ervoor dat mensen vaak verknocht blijven aan de streek waar ze zijn opgegroeid. Hun persoonlijke band met het landschap draagt bij aan de ontwikkeling van hun identiteit als individu in een woon- en werkomgeving waaraan ze zich kunnen hechten en waarmee ze een emotionele band kunnen onderhouden. Essentieel is dat net deze betrokkenheid aanleiding kan geven tot concrete engagementen om mee aan het landschap te bouwen.

De uitdaging ligt er in om door planning, ontwerp en beheer beroep te doen op en recht te doen aan individuele en collectieve meningen en gevoelens. Als een lokale omgevingsreferentie sluit beeld- en belevingskwaliteit –in de volksmond ‘schoonheid’ of ‘lelijkheid’ – aan bij de dagdagelijkse beleving van bewoners en gebruikers en vormt zo mee de basis voor hun verankering en verbondenheid met de omgeving. Dit boek wil daarom vooral helpen om mooie landschappen te maken waaraan bewoners en bezoekers zich kunnen hechten, waarmee ze een emotionele band kunnen onderhouden en zich kunnen identificeren. Daarom streeft het een doordachte, maar vooral ook haalbare afweging na tussen vorm en functionaliteit. We wensen op basis van inzicht in ruimtelijke structuren en processen een realistische en zo duurzaam mogelijke vertaling te maken van wensen en behoeften van mensen met betrekking tot bepaalde ruimten. Door te informeren over beeldkwaliteit en aspecten ervan te benoemen en te beschrijven, hopen we bij te dragen aan de bewustwording over waardevolle kenmerken en kwaliteiten van een gebied bij bewoners, ontwikkelaars en ontwerpers. Dit boek

kan dienen als een handleiding voor bewoners en gebruikers, maar mogelijks ook als een concreet evaluatiekader voor bouwen verkavelingsaanvragen en voor de beoordeling van concrete projecten van publieke en private partners.

Dit boek is een verbeeldend kader: het reikt geen overkoepelende of definitieve oplossingen, noch dirigerende regels aan. Het biedt de lezer een traject aan om op basis van specifieke bouwstenen, recepten en ingrediënten mee te werken aan de verbetering van de beeldkwaliteit van het landschap. Binnen dit traject is het landschap bron van informatie en waarde en uitgangspunt voor eventuele transformatie. De zoektocht hierbij is hoe de identiteit van een bepaalde plek kan worden behouden of versterkt of hoe nieuwe identiteit kan worden gecreëerd. Hierbij gaat het vooral over ‘alledaagse’ dingen - huizen, paadjes, tuinen, wegen en bomen - waar vaak geen ontwerper aan te pas hoeft te komen. De kunst zit hem er in door inpassing en aanpassing van voor de hand zijnde objecten het landschap mooier te maken. Belangrijk is ook dat er ruimte is voor creatief initiatief dat past bij de karakteristieken van het gebied. In dit boek analyseren we een plek als een schema of compositie van visuele elementen, opgebouwd op basis van een bepaalde grammatica en vocabularium. In die zin is het een catalogus van kenmerken en voorstellen waarin de identiteit van een bepaalde plek wordt gevat en opgeslagen als inspiratiebron bij acute of sluipende transformaties. Het is onze wens dat de lezing van het bestaande landschap en de verbeelding van toekomstscenario's aan de hand van driedimensionale voorstellingen en perspectieven inspirerend en enthousiasmerend is voor betrokkenen. Het boek zorgt voor meer begrip van en inzicht in ruimtelijke processen en reikt op basis daarvan aanbevelingen, suggesties en ideeën aan die betrokkenen moeten helpen bij het maken van plannen en ontwerpen die passen in het gebied. De ambitie is om op basis van een grondige gebiedsanalyse een uitgedachte, betekenisvolle en subtiele schoonheid ter discussie te stellen op diverse schaalniveaus: van het zitmeubilair tot de structurerende dragers.

**“NOT EVERYTHING THAT CAN BE COUNTED, COUNTS.
NOT EVERYTHING THAT COUNTS, CAN BE COUNTED”**

William Bruce Cameron

MET BOUWSTENEN ALS BRIL

Het is niet evident om een inherent subjectief iets als beeld- en belevingskwaliteit 'hard' te maken als één van de afwegingskaders bij ruimtelijke initiatieven en ontwikkelingen. In dit boek stellen we een methodiek voor om ze te expliciteren aan de hand van acht bouwstenen, die werden ontleend uit het perceptieonderzoek. Ze bieden de mogelijkheid om de beeld- belevingskwaliteit van het landschap meer specifiek en bovendien op een onderbouwde manier onder de aandacht te brengen.

Zoals aangegeven wijst wetenschappelijk onderzoek uit dat esthetische voorkeur geen oppervlakkig sociocultureel construct is, maar dat er sterke inter- en intraculturele gelijkenissen zijn. Heel wat onderzoekers hebben al bestudeerd welke factoren er bepalen waarom mensen een bepaald landschap mooi of lelijk vinden. In zo'n waarderingsonderzoek worden de waardebepalende aspecten voor de landschappen verzameld. Men probeert ze te abstraheren om aldus de algemene kenmerken van de landschapswaardering aan te geven. Er is gebleken dat er tal van criteria zijn die een zekere universele waarde hebben bij het beoordelen van de beeld- en belevingskwaliteit van landschappen. Deze kenmerken zeggen echter niet of de waardering positief of negatief is. Ze zeggen enkel dat landschappen op die kenmerken gewaardeerd worden, maar niet hoe. Zo zal eenzelfde kenmerk nu eens een positieve, dan weer een negatieve bijdrage tot de algehele waardering geven of bij een bepaalde waardering zelfs geen rol spelen. De frequentie waarin een bepaald iets voorkomt, speelt hierbij een rol. Het teveel of te weinig voorkomen van eenzelfde kenmerk werkt meestal negatief. Het waardeoordeel zal dan weer afhangen van het soort landschap, de waarnemer, het ogenblik waarop de waarneming gebeurt en van het referentiekader waartegen de resultaten worden afgemeten. Dit betekent dat niet vooraf kan worden vastgesteld welke kenmerken een (grote) inbreng zullen hebben bij de waardetoekenning. Een waardeoordeel kan daarom onmogelijk absoluut zijn.

Wat echter wel mogelijk is, is een waardeoordeel te baseren op een zo objectief en betrouwbaar mogelijke toepassing van een set concreet omschreven criteria en normen. Om de brug te slaan tussen de kennis uit het perceptieonderzoek en de praktische en concrete toepassing ervan in de ruimtelijke ontwikkeling, werden talloze lijsten van criteria en subcriteria uit het perceptieonderzoek geanalyseerd. Het is evident dat nogal wat criteria en subcriteria in grote mate met elkaar overeen stemden. De meeste ervan werden

behouden, maar sommige werden hernoemd of inhoudelijk onder een ander criterium geschoven. Uiteindelijk bleven er acht bouwstenen over na de compilatie, namelijk

- Ruimtelijkheid
- Complexiteit
- Bruikbaarheid
- Aanwezigheid van groen en water
- Samenhang
- Leesbaarheid
- Zintuiglijke kwaliteit
- Identiteit

Elk van de geselecteerde bouwstenen geeft een specifieke kijk op belevingsaspecten en dwingt de gebruiker ervan als het ware om de schoonheid van het landschap te lezen vanuit een specifiek perspectief. Dat er soms sprake is van overlap is normaal; alle bouwstenen zijn immers op één of andere manier verwant met elkaar.

Deze bouwstenen werden geselecteerd omwille van hun mate van abstractie en flexibele inhoud zodat ze kunnen ingezet worden bij diverse vormen van ruimtelijk ontwerp en in een diversiteit aan studiegebieden. Hun concrete vertaling in ruimtelijke kenmerken zal afhankelijk zijn van de onderzoeker en van het landschap dat bestudeerd wordt. Deze mate van abstractie biedt aan de gebruiker ervan (bewoner, recreant, ontwerper, planner of beleidsmaker) de mogelijkheid om er in zekere zin een eigen creatieve invulling aan te geven.

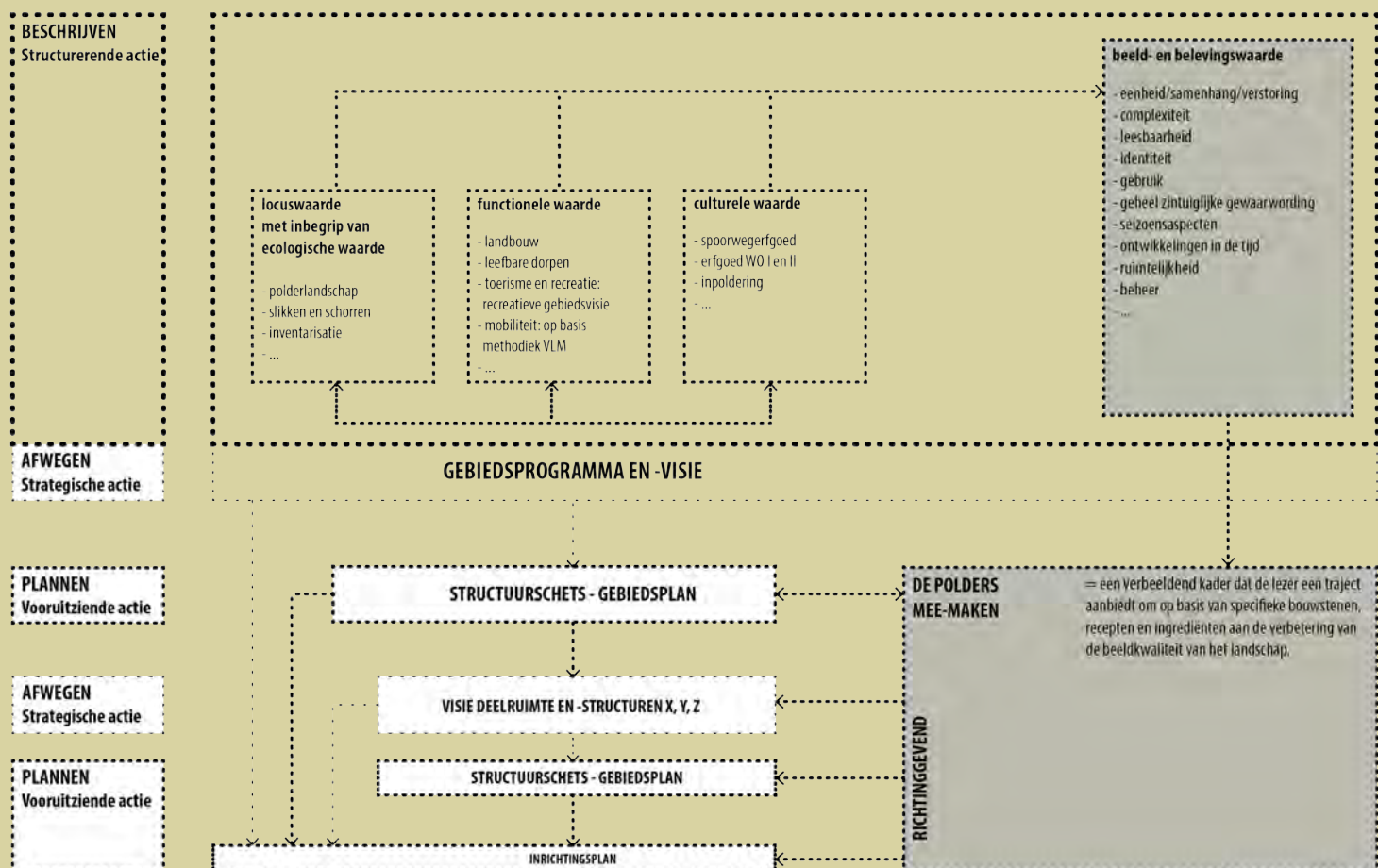
Zoals aangegeven staan de bouwstenen niet altijd in een eenduidige, lineaire verhouding tot de positieve waardering van het landschap. Een hogere score op de mate waarin een bouwsteen in het landschap voorkomt, leidt dus niet automatisch en altijd tot een meer positieve waardering van het landschap. Bovendien worden elk van de bouwstenen in meer of mindere mate mede bepaald door de andere bouwstenen. Sommige van de bouwstenen ontkrachten elkaar terwijl andere elkaar versterken. Bij de evaluatie van het landschap door gebruikers ervan zullen de verschillende bouwstenen steeds gezamenlijk en in interactie met elkaar de waardering voor het landschap bepalen.

Acht bouwstenen is een flinke reductie van wat in de literatuur terug is te vinden. Anderzijds is acht vermoedelijk net iets te veel om de bouwstenen te kunnen onthouden. Vandaar kan het handig zijn om de acht bouwstenen in twee groepen te onthouden. De bouwstenen Ruimtelijkheid, Complexiteit, Bruikbaarheid en Aanwezigheid van groen en water hebben iets meer gemeenschappelijke relaties met de fysieke realiteit, bestaande uit fysieke objecten en processen. De bouwstenen Samenhang, Leesbaarheid, Zintuiglijke kwaliteit en Identiteit zijn eerder gestoeld op relaties tussen deze fysieke objecten en processen, en de manier waarop deze beleefd en geïnterpreteerd worden door een individu met eigen betekenissen, waardeoordelen en gevoelens.

BELEID

Het lijkt erop dat de aandacht voor schoonheid binnen de ruimtelijke planning tussen de plooiën van de tijd is verstoofd. Nochtans had de Wet houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw van 1962 de bedoeling om 'de ordening te ontwerpen zowel uit economisch, sociaal en esthetisch oogpunt als met het doel 's lands natuurschoon te bewaren'. De toelichting in het Koninklijk Besluit geeft aan dat de wetgever de bedoeling had om met het gewestplan verder te gaan dan pure zonering, door aanzetten te geven voor kwaliteitsstudies per gebied en mogelijkheden te voorzien voor landschapsontwikkeling en -opbouw, met aandacht voor esthetische aspecten van nieuwe inplantingen of verbouwingen. Eén van de ambities was om te werken aan landschapsdifferentiatie als basis voor het formuleren van krachtlijnen per landschapstype, waarin telkens de specifieke schoonheidswaarde per deelgebied kon bepaald worden. Landschapsplanning werd naar voor geschoven als een 'proces waarbij gezocht wordt naar een optimalisering van uiterlijke verschijningsvormen uitgaande van landschappelijke potenties'¹. Naderhand beperkte de toepassing van de gewestplannen en andere bestemmingsplannen zich echter in het algemeen tot een

overdruk 'landschappelijk waardevol' voor agrarische gebieden, bos- en natuurgebieden, natuurgebieden met wetenschappelijke waarde, parkgebieden en bufferzones. In de praktijk ging het om rurale gebieden met een grote zichtwijdte of om gebieden die bij de opmaak van de gewestplannen nog vrij gaaf bewaard en weinig verstoord waren door verstedelijking². Hier gelden bepaalde beperkingen met het doel het landschap te beschermen of aan landschapsontwikkeling of -opbouw te doen, teneinde de schoonheidswaarde van het landschap niet in gevaar te brengen (artikel 15). De praktijk wijst uit dat de overdruk in hoofdzaak resulteerde in punctuele ingrepen - vaak het aanbrengen van schaamgroen - en dat van een gebiedsdekkende visie op beeldkwaliteit geen sprake is. Enig tegengewicht kwam er vanuit de landschapszorg, waar esthetische waarde één van de criteria is bij de bescherming van landschappen en stads- en dorpsgezichten en de aanduiding van ankerplaatsen. Momenteel worden binnen de aanduiding van erfgoedlandschappen door middel van RUPs ook esthetische argumenten gebruikt. In realiteit gaat het echter over een zeer beperkte oppervlakte van Vlaanderen in gebieden met een focus op het behoud van de bestaande landschappelijke

^ Situering opdracht binnen gebiedsprogramma en -visie.

identiteit. Daarnaast gaf de oorspronkelijke versie van de Landschapsatlas ook een eerste aanzet voor een inventarisatie van zichten als een categorie van relicten. Ze werden echter noch in de digitale landschapsatlas van het Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen weerhouden, noch verder in het beleid geïmplementeerd.

In het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en in het Groenboek Beleidsplan Vlaanderen wordt ruimtelijke kwaliteit specifiek als doelstelling voorop gesteld. In de voorbije jaren zijn er herhaaldelijk pogingen geweest en discussies gevoerd om het containerbegrip ruimtelijke kwaliteit meer duiding en voeding te geven. In de diverse begrippenkaders en matrices die in de loop der jaren ontworpen zijn, is er minstens overeenstemming dat

ruimtelijke kwaliteit ook betrekking heeft op waardering van de ruimte. Beleving en aspecten als identiteit en beeldkwaliteit maken hier integraal deel van uit. In het Vlaamse Groenboek van het Beleidsplan Ruimte³ is belevingswaarde zelfs expliciet één van de vier aandachtspunten voor ruimtelijke kwaliteit. Er wordt benadrukt dat het hierbij naast esthetische en betekenisaspecten ook over de zorg voor een gezonde leefomgeving, sociale verbondenheid en veiligheid gaat die leefomgevingen en landschappen voor de mens herkenbaar en leesbaar maken.

Uit Van Damme, S., Matthyssen, E. en Foré, P., *Schoonheid moet betekenis krijgen*, Ruimte, 23, 2015, p. 33-37.

VOCABULARIUM

Beeldkwaliteitsplan

Verbeeldend document waarmee beslissingen kunnen genomen worden om de beeld- en belevingskwaliteit te verbeteren. Vanuit een grondige landschappelijke analyse wordt hier gewerkt aan generieke richtlijnen die een (beeld)kwalitatieve ontwikkeling moeten garanderen. Dit document biedt geen overkoepelende oplossing, maar is een kader waarbinnen men kan werken om, aan de hand van bepaalde punctuele instructies en voorschriften voor verschillende soorten ingrepen in het landschap de gewenste ontwikkelingsbeslissingen te nemen.

Bouwstenen voor beeldkwaliteit

Een reeks van criteria die een zekere universele waarde hebben bij het beoordelen van de beeldkwaliteit van landschappen. Ze kunnen als leidraad gebruikt worden om de beeldkwaliteit te beschrijven en te agenderen.

Gebiedsvisie

Lange-termijn beeld van een gebied, dat ook klein en ook sectoraal kan zijn. Een gebiedsvisie is bedoeld om maatschappelijk en politiek draagvlak te creëren en vormt een globaal kader voor de ontwikkeling van een gebied of zone waarbij landschap naast sectorale overwegingen (zoals mobiliteit of toerisme) een rol speelt. Soms worden meerdere alternatieven in beeld gebracht, waaruit een keuze werd gemaakt.

Gebiedsprogramma

Een reeks projecten en acties met een onderlinge samenhang (territoriaal of thematisch) en waartussen afstemming noodzakelijk is, en dat doelstellingen op langere termijn beoogt. Een programma kan, maar hoeft niet, rollend te zijn (met uitdovende en opstartende projecten en acties). Een programma stelt niet alleen doelen voorop (zoals een gebiedsvisie) maar geeft ook aan met welke middelen en strategieën dat wordt nagestreefd.

Ingrediënten voor beeldkwaliteit

Concrete maten, locaties of voorstellen voor inrichting en beheer. Ze zijn een meer specifieke uitwerking van de recepten.

Landschap

Een gebied, zoals door mensen waargenomen, waarvan het karakter bepaald wordt door de actie en interactie van natuurlijke en menselijke factoren (Raad van Europa, 2000). Als holistisch en dynamisch concept toont landschap de samenhang van de verschillende onderdelen van de samenleving, want het verenigt alle activiteiten en alle representaties van de ruimtegebruikers. Om die reden vormt het landschap ook een integrerend principe dat veel betekenissen kan hebben. In dit boek ligt de nadruk op het landschap als de ruimte zoals jij en ik die zien, de omgeving zoals bewoners, gebruikers en andere betrokken partijen ze beleven.

Landschapsactiekader

Breed inzetbare methode die uitgaat van landschap als integrerend medium, waarbij de onderlinge ruimtelijke interactie, de mentale samenhang en de gebruikersvisie wordt vooropgesteld. Het actiekader verzamelt en coördineert 'acties' van overheden en particuliere actoren gericht op een bepaalde uitvoerende of organisatorische taak in functie van het behoud, de inrichting en de ontwikkeling van de omgeving. Hierbij worden de gebruikswaarde (met inbegrip van de ecologische waarde), de locuswaarde, de culturele waarde en de beeld- en belevingswaarde ten opzichte van elkaar afgewogen.

Recepten voor beeldkwaliteit

Punctuele instructies en voorschriften voor verschillende soorten ingrepen met het oog op een verbetering van de beeldkwaliteit van het landschap.

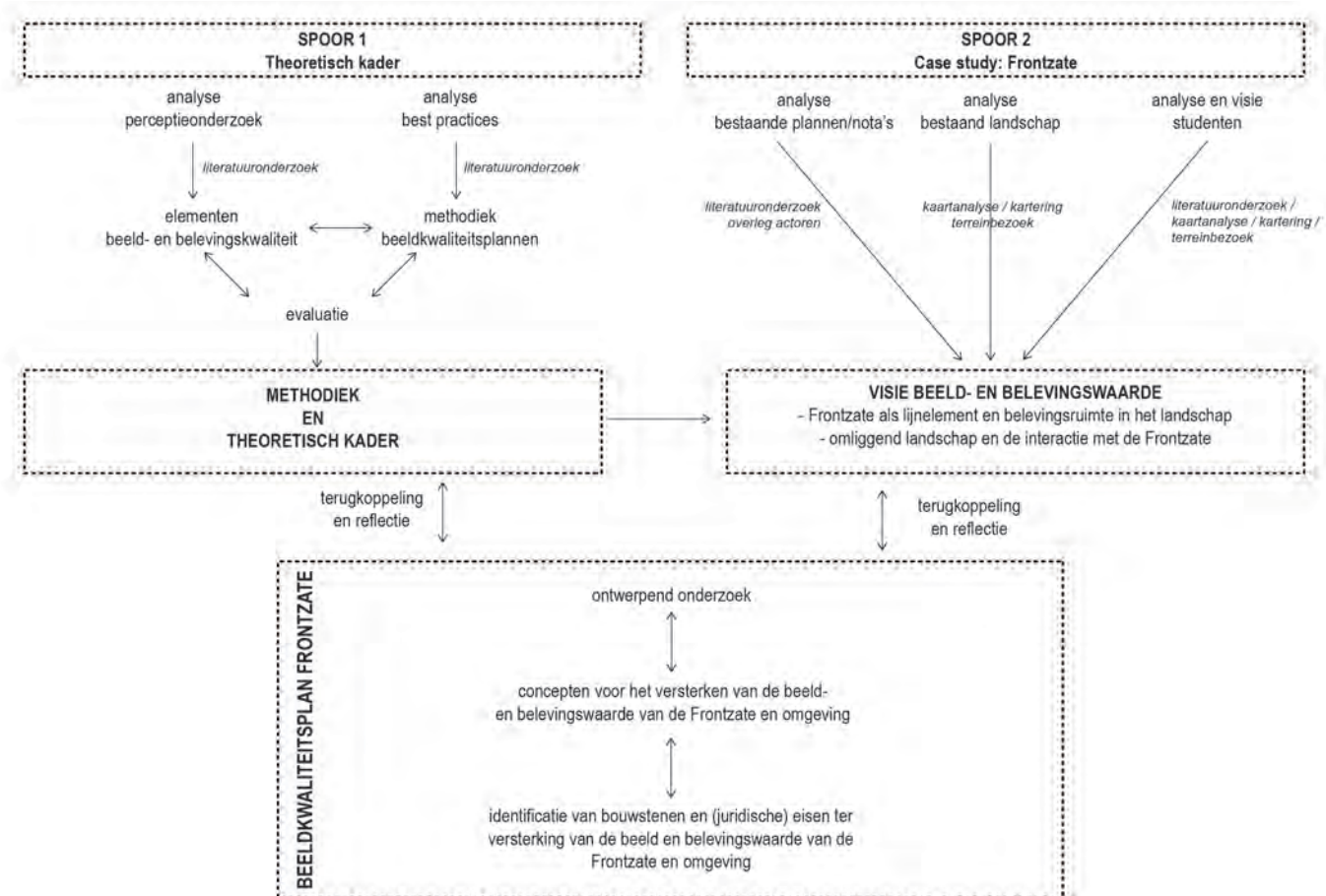
GEBIEDSPROGRAMMA ALS AANLEIDING

De aanleiding voor dit onderzoek was de geplande herinrichting van de recreatieve as Frontzate. In dit kader wenst het Provinciebestuur van West-Vlaanderen een gebiedsgerichte visie uit te werken, die voor de omgeving van de Frontzate krijtlijnen uitzet voor het aansturen en realiseren van uiteenlopende ruimtelijke ontwikkelingen en tegelijkertijd een kader kan bieden voor de eigen projecten. Het programma wordt uitgewerkt op basis van de principes van het landschapsactiekader en de uitgewerkte waardenmethodiek om het gebied in de vingers te krijgen door middel van de gebruikswaarde (m.i.v. ecologische waarde), de locuswaarde, de culturele waarde en de belevingswaarde.

Voor de eerste drie waarden zijn in het werkveld al vrij veel gegevens en informatiedragers beschikbaar. De uitwerking van de belevingswaarde bleef tot nu toe echter eerder onontgonnen terrein. In opdracht van de Provincie West-Vlaanderen werkte SPATIE, de Onderzoekseenheid Landschapsarchitectuur van HoGent-School of Arts aan een methodiek voor de afweging van beeld- en belevingswaarde bij de opmaak van een gebiedsprogramma, met de omgeving van de Frontzate als casus. Het is een pilotproject dat leert uit bestaande ervaringen, literatuurstudie en de analyse van een aantal praktijkvoorbeelden in binnen- en buitenland. Qua opzet waren vooral het Groot en het Klein Apeldoorns Landschapskookboek (De Jong, 2011; Kuijlaars & van Oosterom, 2012) inspirerend.

Het onderzoek volgde twee sporen, namelijk een algemeen theoretisch spoor en een spoor waarin de casus 'Frontzate en omgeving' centraal stond. In het theoretisch spoor werden aansluitende voorbeeldprojecten uit het binnen- en buitenland en bestaande oefeningen, projecten en methodieken in opdracht van het provinciebestuur geanalyseerd en geëvalueerd in functie van hun kracht en waarde met betrekking tot beeld- en belevingskwaliteit. Een specifieke tool vormen de beeldkwaliteitsplannen, die op zoek gaan naar de kwaliteiten van een gebied met de bedoeling waarden en kwaliteitsnormen vast te stellen voor de inrichting van de ruimte. Daarnaast werd een literatuurstudie gevoerd naar criteria die een zekere universele waarde hebben bij het beoordelen van de beeld- en belevingskwaliteit van landschappen. Op basis van deze analyse werden bouwstenen ontwikkeld voor de afweging van beeld- en belevingswaarde bij de opmaak van een gebiedsprogramma. In het tweede spoor werd gefocust op de beeld- en belevingskwaliteit van het landschap van de Frontzate en omgeving. Door middel van ontwerpend onderzoek werd gezocht hoe bepaalde aspecten van beeld- en belevingskwaliteit versterkt kunnen worden. Een grondige landschapsanalyse op basis van de bouwstenen voor beeldkwaliteit gaf hierbij inzicht in hoe en waarom het landschap is gegroeid tot het er nu uitziet. Daarnaast werd nagegaan welke de te verwachten veranderingen zijn en welke toelaatbaar zijn in functie van de beeldkwaliteit en welke niet.

✓ Plan van aanpak

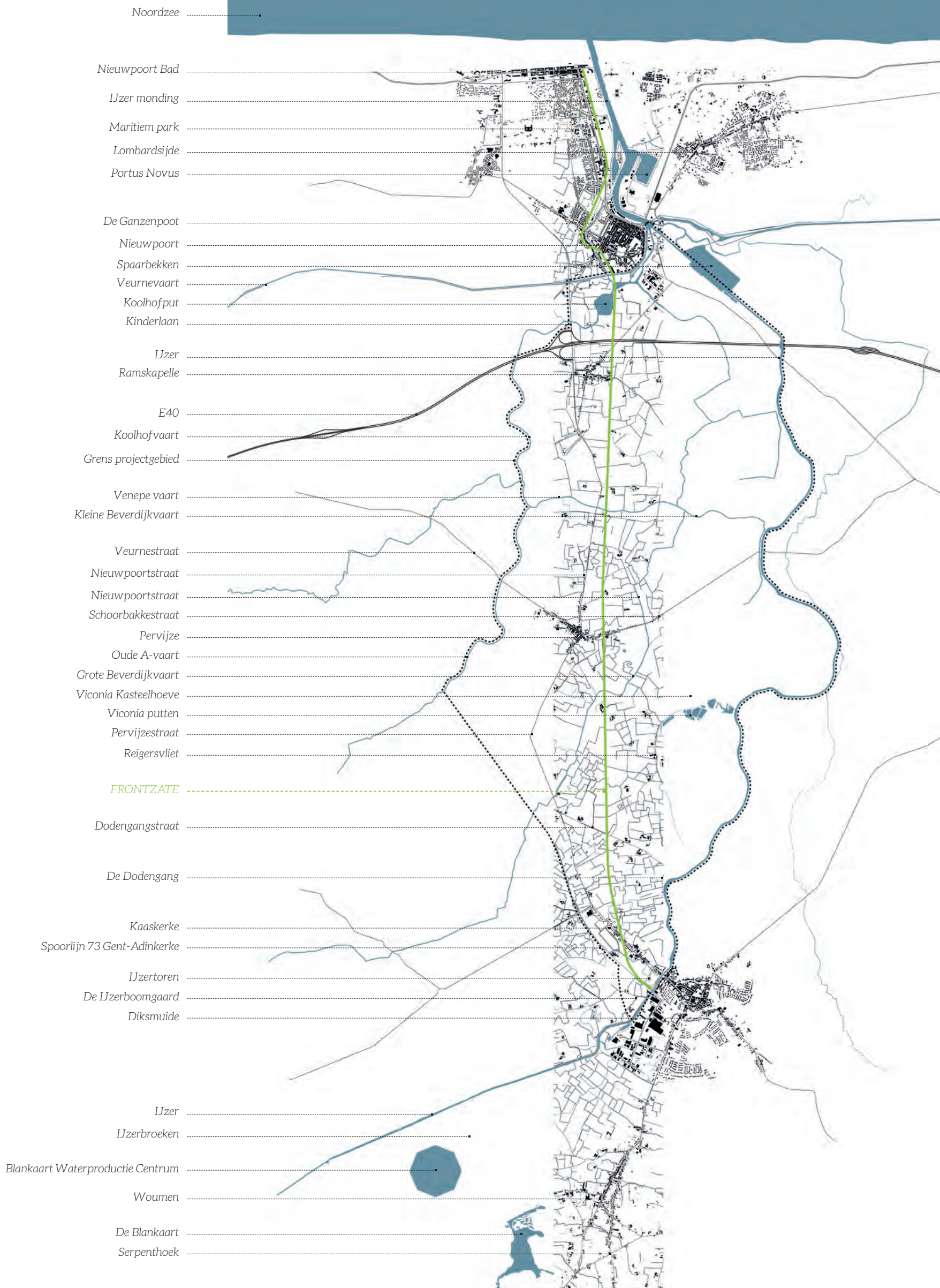
Op basis hiervan werden concrete cases of thema's onder de loep genomen, met aandacht voor het verbeteren van beeldkwaliteit door middel van zichten of het aanbrengen van verticale elementen, voor stijl, schaal, volume of kleur. In eerste instantie werd door de studenten Landschapsontwikkeling (School of Arts - HoGent) onder begeleiding gedurende 6 weken in het voorjaar van 2014 gewerkt aan delen van het projectgebied. Hun bevindingen werden verder uitgewerkt, verdiept en afgetoetst in ontwerpscenario's in tal van andere deelgebieden en -thema'. Vervolgens werd gezocht naar een manier om essentie en finesses van de driedimensionele ruimtewerking die door ontwerp(end) onderzoek wordt geactiveerd in concrete, begrijpelijke instructies te vertalen. De combinatie van het theoretische en het praktische spoor resulteerde in verhalende bouwstenen en eenvoudige en leesbare recepten en ingrediënten die aangeven hoe we

met zijn allen concreet aan beeld- en belevingskwaliteit van het polderlandschap kunnen meewerken. Het projectproces werd voortdurend bewaakt en bijgestuurd in nauw overleg met een klankbordgroep en een projectgroep, die bestond uit een vertegenwoordiging van specifieke sectoren, provinciale diensten en verwante instellingen. Vanuit het geloof dat het tot stand komen van beeld- en belevingskwaliteit een gezamenlijke opdracht is voor allerlei betrokkenen, werd uiteindelijk geopteerd om de projectresultaten in een boek te gieten. Het is een soort 'koffietafelboek' geworden, dat door middel van een losse structuur en heldere en aantrekkelijke beeldtaal suggesties doet om individuen bij ontwikkelingen in het landelijke gebied te betrekken.

^ De studenten van de opleiding Landschapsontwikkeling van de School of Arts - HoGent aan het zwoegen op de casus Frontzate.

Noordzee

Nieuwpoort Bad

IJzer monding

Maritiem park

Lombardsijde

Portus Novus

De Ganzenpoot

Nieuwpoort

Spaarbekken

Veurnevaart

Koolhofput

Kinderlaan

IJzer

Ramskapelle

E40

Koolhofvaart

Grens projectgebied

Venepe vaart

Kleine Beverdijkvaart

Veurnestraat

Nieuwpoortstraat

Nieuwpoortstraat

Schoorbakkestraat

Pervijze

Oude A-vaart

Grote Beverdijkvaart

Viconia Kasteelhoeve

Viconia putten

Pervijzestraat

Reigersvliet

FRONTZATE

Dodengangstraat

De Dodengang

Kaaskerke

Spoorlijn 73 Gent-Adinkerke

IJzertoren

De IJzerboomgaard

Diksmuide

IJzer

IJzerbroeken

Blankaart Waterproductie Centrum

Woumen

De Blankaart

Serpenthoek

^ Station Nieuwpoort-Bad
(<http://www.ww1westernfront.gov.au/>)

^ Station Ramskapelle tijdens WO I
(<http://www.forumeerstewereldoorlog.nl>)

^ Station Ramskapelle en spoorweg tijdens WO I
(<http://www.forumeerstewereldoorlog.nl>)

D E POLDERS TUSSEN NIEUWPOORT EN DIKSMUIDE

D E FRONTZATE ALS BELEVINGSAS

De Frontzate is de bedding van de oude spoorlijn Nieuwpoort-Diksmuide. Dit tracé van 'Nr. 74', de lijn Diksmuide-Nieuwpoort, was een aftakking van de lijn Gent-De Panne en speelde een strategische rol tijdens WO I. Vanaf 1983 werd de ondertussen weggebroken spoorweg als wandel- en fietsroute opengesteld. De Frontzate werd in 2010 aangekocht door de provincie West-Vlaanderen en wordt nu als groene recreatieve as door hen beheerd. Dergelijke groene assen vormen specifieke rechte en in bepaalde gevallen hoger liggende assen van waarop fietsers en wandelaars het omliggende landschap zien en beleven.

H ET OMLIGGENDE LANDSCHAP ALS LOKAAL BELEVINGSLANDSCHAP

Het polderlandschap dat vanaf de Frontzate beleefd kan worden, is een gebruikslandschap. Het verandert voortdurend door de inbreng van diverse private en publieke actoren. Om de kwaliteiten ervan te garanderen, dienen niet alleen de betrokken overheden zich te engageren. Ook bewoners en gebruikers ervan moeten bewust gemaakt worden van hun verantwoordelijkheid op het vlak van landschapsintegratie of verbetering van biodiversiteit of watersysteem. Daarom reikt dit boek een toetsings- en referentiekader aan voor de beleving van het landschap in de omgeving van de Frontzate. Het heeft als doel om waarden en kwaliteitsnormen te suggereren voor de inrichting van de omgeving.

DE FRONTZATE ALS AS:

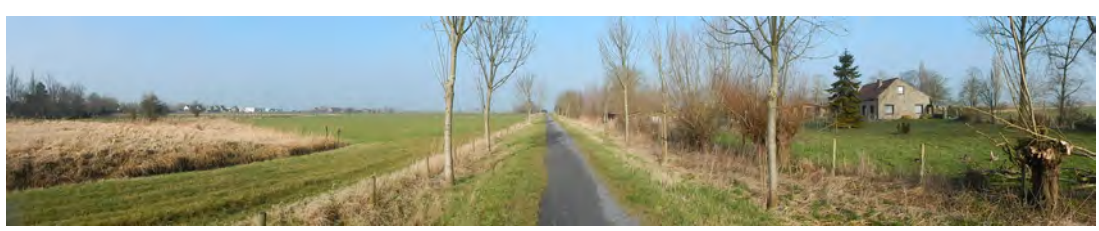
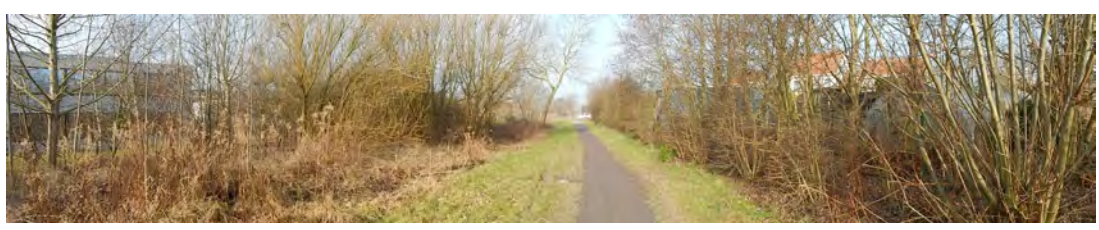
EEN PANORAMISCH BEELD VAN NIEUWPOORT TOT DIKSMUIDE

DE FRONTZATE ALS AS: EEN PANORAMISCH BEELD VAN DIKSMUIDE TOT NIEUWPOORT

DE FRONTZATE ALS AS:

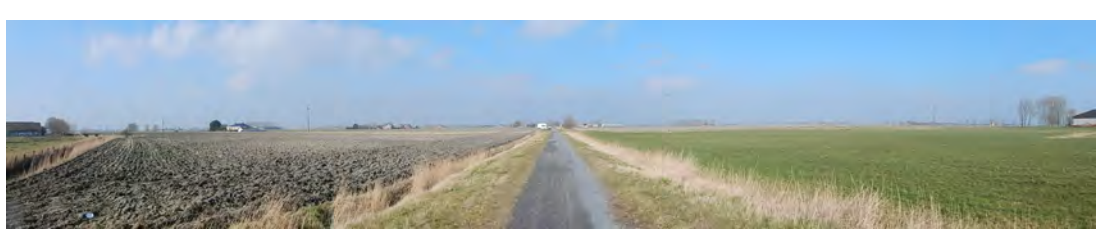
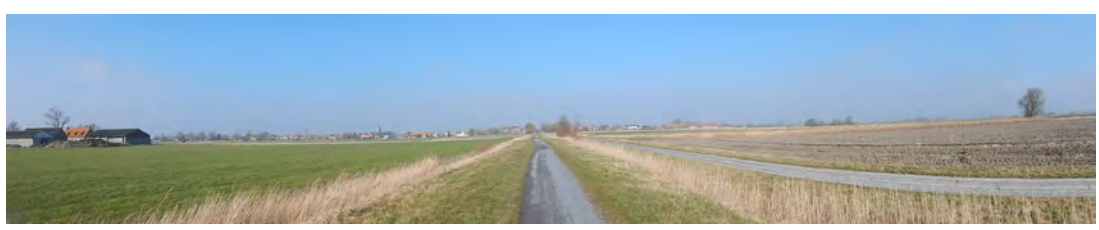
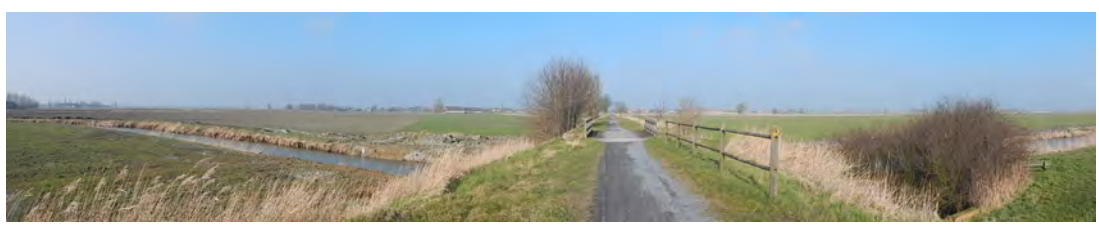
EEN PANORAMISCH BEELD VAN NIEUWPOORT TOT DIKSMUIDE

DE FRONTZATE ALS AS: EEN PANORAMISCH BEELD VAN DIKSMUIDE TOT NIEUWPOORT

DE FRONTZATE ALS AS:

EEN PANORAMISCH BEELD VAN NIEUWPOORT TOT DIKSMUIDE

DE FRONTZATE ALS AS:

EEN PANORAMISCH BEELD VAN DIKSMUIDE TOT NIEUWPOORT

A AN DE SLAG!

Op basis hiervan werden concrete cases of thema's onder de loep genomen, met aandacht voor het verbeteren van beeldkwaliteit door middel van zichten of het aanbrengen van verticale elementen, voor stijl, schaal, volume of kleur. In eerste instantie werd door de studenten Landschapsontwikkeling (School of Arts - HoGent) onder begeleiding gedurende 6 weken in het voorjaar van 2014 gewerkt aan delen van het projectgebied. Hun bevindingen werden verder uitgewerkt, verdiept en afgetoetst in ontwerpscenario's in tal van andere deelgebieden en -thema's. Vervolgens werd gezocht naar een manier om essentie en finesse van de driedimensionele ruimtewerking die door ontwerp(end) onderzoek wordt geactiveerd in concrete, begrijpelijke instructies te vertalen. De combinatie van het theoretische en het praktische spoor resulteerde in verhalende bouwstenen en eenvoudige en leesbare recepten en ingrediënten die aangeven hoe we met zijn allen concreet aan beeld- en belevingskwaliteit van het polderlandschap kunnen meewerken. Het projectproces werd voortdurend bewaakt en bijgestuurd in nauw overleg met een klankbordgroep en een projectgroep, die bestond uit een vertegenwoordiging van specifieke sectoren, provinciale diensten en verwante instellingen. Vanuit het geloof dat het tot stand komen van beeld- en belevingskwaliteit een gezamenlijke opdracht is voor allerlei betrokkenen, werd uiteindelijk geopteerd om de projectresultaten in een boek te gieten. Het is een soort 'koffietafelboek' geworden, dat door middel van een losse structuur en heldere en aantrekkelijke beeldtaal suggesties doet om individuen bij ontwikkelingen in het landelijke gebied te betrekken.

Dit boek legt de nadruk op beeld- en belevingskwaliteit: het is een uitnodiging waarmee iedereen aan de slag kan om een nog fraaiere landschap te maken. Vanuit een grondige landschapsanalyse wordt hier gewerkt aan generieke richtlijnen die een (beeld) kwalitatieve ontwikkeling moeten garanderen. De beschrijvingen van de bouwstenen geven enerzijds aan hoe en waarom het landschap is gegroeid tot hoe het er nu uitziet. Anderzijds geven

ze ook een ideaalbeeld van het landschap waar we naar toe willen werken. Dit ideaalbeeld is richtinggevend, maar biedt ook ruimte voor nieuwe ontwikkelingen. De invulling kan dus veranderen, maar de structuur blijft waardoor het landschap niet verrommelt, maar een geordend en aangenaam geheel met karakter wordt. We leggen opzettelijk niet de nadruk op de eigenaren of de beheerders van het landschap. Of een gebied open gehouden wordt door een landbouwer of een natuurorganisatie maakt voor het uiteindelijke landschapsbeeld weinig uit. Iedereen kan er zijn eigen invulling en bijdrage aan geven.

Dit boek geeft een beeld van hoe het landschap er in de toekomst zou kunnen uitzien. De precieze lokale omstandigheden, wensen en mogelijkheden bepalen hoe en hoeveel uiteindelijk zal worden gedaan. Hoe en wanneer het echt vorm krijgt, hangt af van de initiatieven van de mensen of organisaties die de ingrepen in het landschap uiteindelijk doen. De recepten geven aan hoe we met zijn allen aan beeld- en belevingskwaliteit kunnen meewerken. Het zijn meer punctuele instructies en voorschriften voor verschillende soorten ingrepen in het landschap, zoals de bouw van een stal of het planten van bomen langs de weg. Met die recepten proberen we duidelijk te maken wat het effect is van bepaalde ingrepen en waarom bewoners en gebruikers bepaalde dingen juist wel of niet moeten doen. De hoofdgedachte hierbij is dat elke punctuele ingreep, hoe klein ook, kan bijdragen aan de beeld- en belevingskwaliteit van het groter geheel, namelijk het landschap. De ingrediënten specificeren deze recepten aan de hand van concrete maten, locaties of voorstellen voor inrichting en beheer. Binnen de bebouwde ruimte gebeurt dit aan de hand van concepten voor straatprofielen, toegangen, materiaalgebruik, kleuren, geveluitsnijdingen, terrassen, bijgebouwen, straatmeubilair, verlichting of kroonlijsthoogtes. In het buitengebied gebeurt dit door beeldbepalende en typerende elementen - zoals bomenrijen of -groepen, erfgoedelementen of boerderijen - voor het omliggende landschap in beeld te brengen.

GRONDHOUDING

01 VERANDERING ALS OPPORTUNITEIT

Landschappen zijn het resultaat van een ingewikkelde wisselwerking tussen natuur en cultuur. De grote verschillen in natuurlijke omstandigheden en de wijze waarop de mens daarvan gebruik maakt, heeft ertoe geleid dat het uitzicht en de opbouw van het landschap in Vlaanderen van streek tot streek verschilt. Oude plaatselijke gebruiken en tradities, technologische ontwikkelingen en maatschappelijke machtsverhoudingen: ze zijn allemaal in het landschap weerspiegeld. Onder andere aan de grootte en de vorm van percelen, de aanwezigheid van hoeses en walgrachten, van dijken en grachten en dorpen en gehuchten kunnen we de geschiedenis van het landschap aflezen. Honderden jaren lang zijn de landschappen traag en geleidelijk veranderd. Vandaag gaan deze veranderingen veel sneller. Moderne technieken en uitdijende verstedelijking transformeren onze landschappen ingrijpend en in een razend tempo. Omdat ze vaak leiden tot onherstelbare schade aan het landschap worden veranderingen als bedreigend en verwoestend beschouwd.

Nochtans is dynamiek onvermijdelijk: natuurlijke processen veranderen het landschap al eeuwenlang. Bovendien zijn landschappen ook cultuurproducten waaraan door de eeuwen met wisselend succes volop is gesleuteld. Het landschap zoals we het vandaag zien is slechts een tijdelijke toestand in het lange traject van de landschappelijke evolutie doorheen de eeuwen voor ons, maar ook lang na ons. Veranderingen zijn noodzakelijk en zelfs verrijkend omdat ze tegemoetkomen aan nieuwe noden binnen de samenleving. Ze hoeven echter niet noodzakelijk negatieve effecten te hebben. Integendeel, wanneer ze slim gebeuren, kunnen ze net kansen bieden en zelfs een verrijking worden voor het landschap. Dit boek presenteert een landschapsvisie die aangeeft aan hoe we samen kunnen toewerken naar meer landschappelijke samenhang en identiteit. De geschiedenis van het landschap dient hierbij als basis dienen voor het behoud of de versterking van landschapstructuren en -elementen, maar is ook inspirerend voor het creëren van nieuwe.

“[LANDSCAPE] IS TIME, MOMENTARILY SOLIDIFIED”

Palmboom in Palmboom et al., 2010, p. 34)

- ▼ Aangrijpen van verandering om een landschap meer coherentie en identiteit te geven. De ontwikkeling van het nieuw Provinciaal Domein De IJzerboomgaard ontstond als antwoord op de geplande ringweg rond een deel van Diksmuide (bron: Studio Basta en Buro Bossaert, 2012 en Google Earth 2015 Aerodata International Surveys)

02 R UIMTE VOOR ONZEKERHEID

Onzekerheden zijn de luis in de pels van de planning: ze verstoren de droom van de maakbare samenleving. Nochtans zijn ze onvermijdelijk. We kunnen immers onmogelijk alle problemen, trends, beslissingen of voorvallen voorspellen die de toekomst vorm zullen geven. Er is de onvoorspelbaarheid van het klimaat, de technologische ontwikkeling, de marktontwikkeling, de ontwikkeling in de regels en randvoorwaarden die de overheid stelt en daarbovenop de lastige voorspelbaarheid hoe de bedrijfstakken op deze ontwikkelingen in samenhang zullen reageren. De onzekerheden die hiermee zijn verbonden zijn slechts voor een klein deel te elimineren.

Omggaan met onzekerheden betekent dat we stapsgewijs keuzes maken voor de toekomst, rekening houdend met kansen en bedreigingen. Je kunt het vergelijken als de reis van een zeeschip: de bestemming is bekend, maar onderweg worden bijvoorbeeld weersomstandigheden en vaarroutes van andere schepen gemonitord. Naargelang de vooruitzichten past het schip

onderweg zijn route aan. Dat kan door zowel robuuste als flexibele maatregelen te nemen. Robuuste maatregelen kunnen onder verschillende omstandigheden blijven functioneren. Flexibiliteit is nodig om in te kunnen spelen op de mogelijke veranderingen en trendbreuken in maatschappelijke ontwikkelingen.

In dit boek gaan we op zoek naar landschappelijke structuren die voldoende samenhangend, robuust en duurzaam zijn om in de toekomst landschappelijke dynamieken te begeleiden. Ze functioneren als samenhangende, duurzame en stabiele dragers die bij verdere ontwikkelingen de ruimtelijke kwaliteit kunnen waarborgen. De flexibiliteit van invulling laat toe om keuzes open te houden en in te spelen toekomstige verwachte en onverwachte ontwikkelingsmogelijkheden. Op deze manier streven we ernaar om ingrepen voor te stellen die een langere houdbaarheid hebben en die niet hoeven te worden herroepen als omstandigheden veranderen.

▼ Overstroming van 22 maart 2012 in de IJzerbekken (bron: Ria Van Lerberghe)

03 S CHAKELN TUSSEN SCHAALNIVEAUS

Door de samenhang tussen de verschillende landschapselementen en -structuren zijn landschappen meer dan de som van hun meetbare onderdelen. Bovendien is ieder landschap opgebouwd uit deelsystemen die elk op zich in zekere zin autonoom functioneren, maar die zelf kleinere deelsystemen kunnen bevatten en controleren. Daarom zal de aantasting of verandering van een bepaald landschapselement onvermijdelijk gevolgen hebben voor andere, gerelateerde landschapselementen. In negatieve zin impliceert het dat veranderde omgevingscondities op de ene plaats op een andere plaats zullen moeten gecompenseerd worden om het systeem in evenwicht te houden en de veerkracht ervan

te behouden. In positieve zin betekent het ook dat het lokaal versterken van een systeem effecten kan hebben op het totale landschapssysteem.

Elke ingreep of beslissing dient zich daarom niet alleen te richten op de intrinsieke kwaliteiten en behoeften van een project op zich in zijn onmiddellijke locatie, maar op de volledige landschappelijke omgeving. Het is belangrijk dat we beseffen dat onze lokale ingrepen op de ruimte gevolgen hebben voor het hele landschap om ons heen. En dat de optelsom van al deze kleine ingrepen ook op grote schaal impact heeft op het landschap.

^ **'LANDSCAPES ARE AS SMALL AS A GARDEN, AS LARGE AS A PLANET'**

v Whiston Spirn, 1998

04 LANDSCHAPSACCUPUNCTUUR

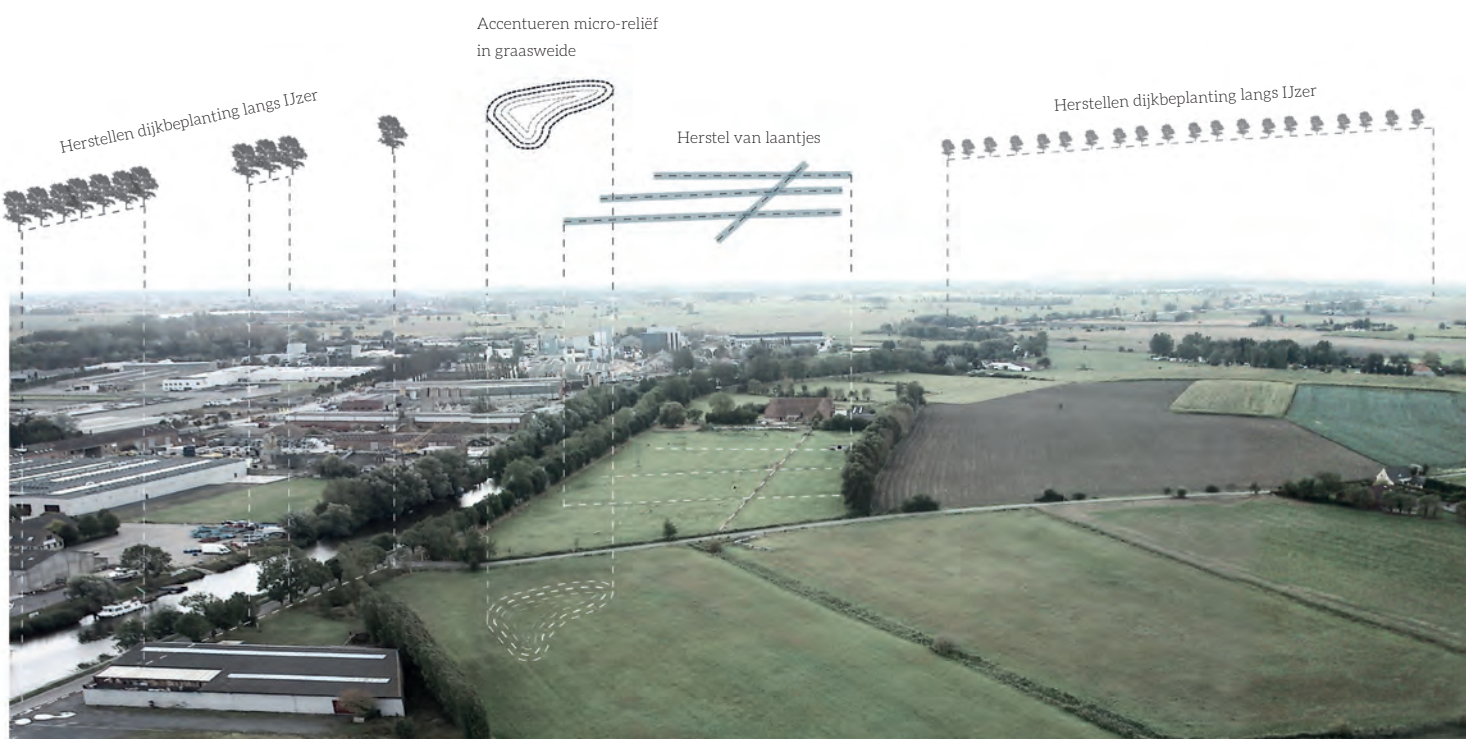
Het platteland vraagt meestal niet om grootschalige, grote gebaren of dure, 'stadse' aanpassingen. Vaak bieden kleine interventies interessante kansen om bottom-upprocessen in gang te zetten. Zaken verbeteren, impliceert hierbij niet altijd toevoegen: gommen mag!

Landschapsacupunctuur verwijst niet voor niets naar de traditionele Chinese geneeswijze. Door zorgvuldig naalden op bepaalde plekken te plaatsen, probeert men gezondheidproblemen te verhelpen. Landschapsacupunctuur richt zich op het landschap. Door fijnmazige en subtiele ingrepen wordt gewerkt aan de landschappelijke identiteit van een gebied. Een welgemikte speldenprik kan hierbij een groots effect op ruimere schaal

teweegbrengen. De kleine schaal, het (tijdelijke) karakter van de transformatie en de betrokkenheid van omwonenden en gebruikers maken dat de ingrepen op korte termijn te realiseren zijn.

Zo'n ingreep gebeurt vanzelfsprekend niet zomaar in het wilde weg. Bij landschapsacupunctuur gaat het wel degelijk om een strategisch ingrijpen. En strategie vraagt om kennis van grotere verbanden, besef van de cultuurhistorische achtergrond en inzicht in procedures en processen. Door de landschapsvisie niet uit het oog te verliezen, kunnen de invullingen aanzienlijk bijdragen aan het de identiteit van het landschap als geheel.

∨ Landschapsacupunctuur in de polder

05 TIENDUIZENDEN LANDSCHAPSMAKERS

Landschappen weken emoties los bij mensen die ze bewonen of bezoeken. Ze omvatten niet alleen objecten en kenmerken in de fysieke werkelijkheid, maar ook ervaringen, verhalen, herinneringen, en gevoelens die door de karakteristieke eigenschappen van een plek worden opgewekt. Daarom zijn landschappen sleutelementen voor het individueel en sociaal welzijn van elk van ons. Sociale processen en ingrijpende gebeurtenissen geven er betekenis aan. En op hun beurt ontlenen mensen ook een deel van hun identiteit aan het landschap waarin ze leven of opgegroeid zijn. Het zorgt ervoor dat mensen vaak verknocht blijven aan de streek waar ze zijn opgegroeid. Net die betrokkenheid leidt vaak tot concreet engagement om actief mee te werken om de kwaliteiten van het landschap te verbeteren.

Burgers, landbouwers, ondernemers, natuurverenigingen, de gemeenten, de provincie, allen werken we bewust of onbewust aan het landschap. Deze individuele of gezamenlijk

ondernomen acties en projecten hebben een enorm potentieel om de landschappen van de toekomst op een kwalitatieve manier mee vorm te geven. Goedbedoelde initiatieven kunnen zonder richting echter nogal eens averechts werken. Kennis over en inzicht in het landschap waarin we leven, vormt de sleutel om betrokkenheid in attitudeverandering, concreet engagement en actieve medewerking om te zetten. De uitdaging ligt erin om het landschap naar de toekomst toe zo te ontwikkelen dat bewoners en bezoekers zich eraan kunnen blijven hechten en zich ermee kunnen identificeren. De landschapsvisie in dit boek is daarom een voorzichtige afweging tussen vorm en functionaliteit, met de bedoeling tot een leefbare en duurzame vertaling te komen van wensen en behoeften van mensen met betrekking tot een bepaalde ruimte. Op die manier hopen we duizenden kleine initiatieven in beweging te zetten die samen tot meer landschappelijke kwaliteit en samenhang kunnen leiden.

- > Het maken van een landschap houdt niet enkel grote gebaren in. Het gaat evenzeer over de boer op zijn velden, de tuinman op zijn knieën in de voortuin, de beheerder van een stukje natuur, de kraanman die de poldergrachten rijt, de priester in zijn moestuin en de boerin die de kleine details in het landschap extra in de verf zet.

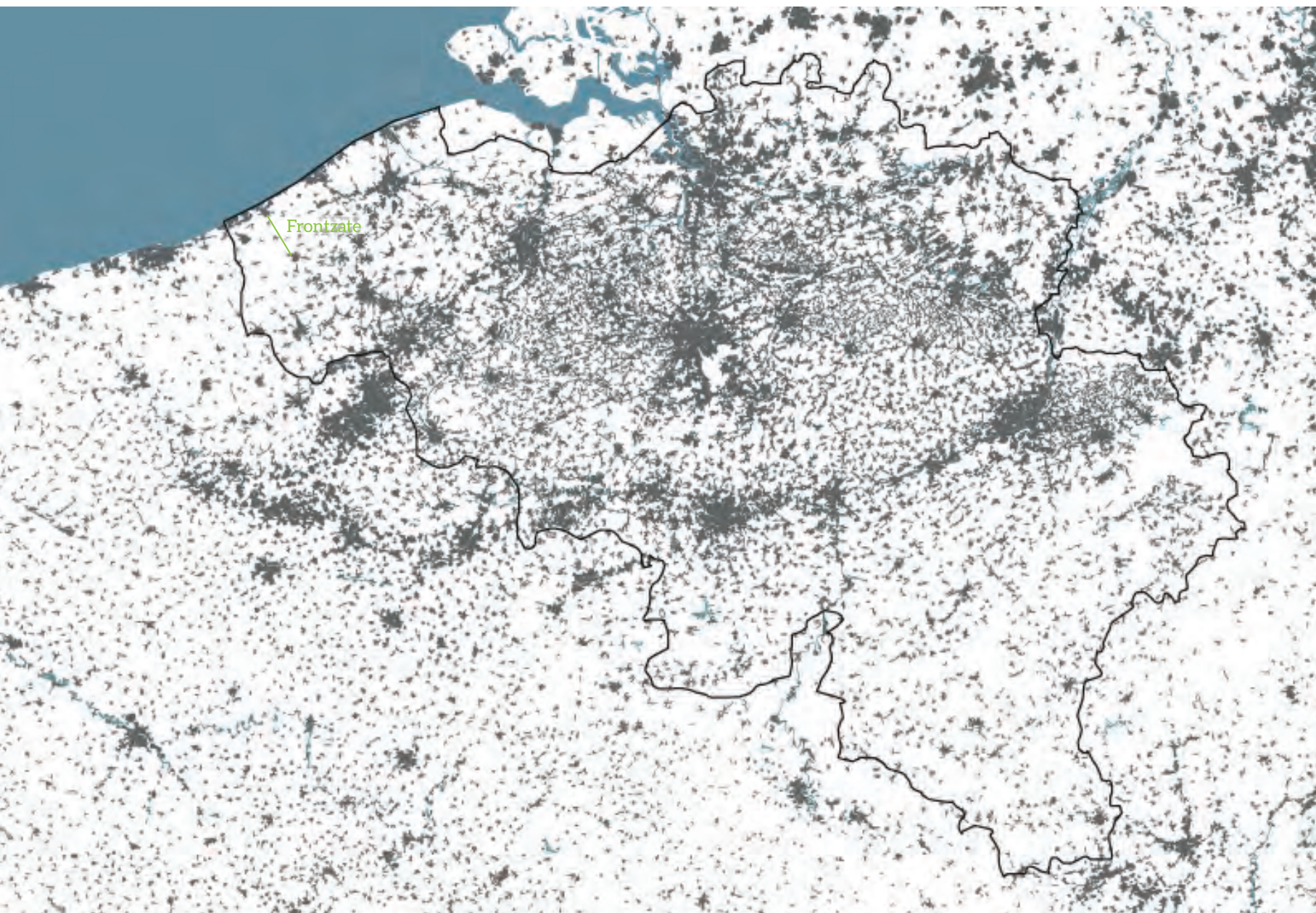

BOUWSTENEN VOOR BEELDKWALITEIT

^ Bebouwing in België (Corine Landcover data)

Bouwsteen Ruimtelijkheid

Ruimtelijkheid verwijst naar het organiseren en indelen van ruimten. De ruimtelijkheid van het landschap wordt bepaald door de combinatie van maat en vorm van de open ruimte, het reliëf, de hoogte en/of textuur van elementen in het landschap gaande van hagen over landbouwgewassen tot bossen en de manier waarop ze georganiseerd zijn, de aanwezigheid van water. De 'prospect-refuge theory' stelt dat de meest aantrekkelijke landschappen die zijn die afwisselend open en gesloten zijn. Recent onderzoek toont evenwel aan dat de manier waarop de ruimtelijkheid van het landschap gewaardeerd wordt vooral afhankelijk is van het landschapstype. In landschappen waar men een grote open ruimte kan verwachten wordt openheid sterk gewaardeerd, terwijl in eerder kleinschalige landschappen een te grote mate van openheid gezien wordt als het ontbreken van beplanting en daardoor eerder als negatief wordt ervaren. Verschillende onderzoeken geven aan dat in door grootschalige landbouw gedomineerde landschappen open ruimte inderdaad positief gewaardeerd wordt.

Aandachtspunten bouwsteen:

- openheid maximaal behouden
- bijkomende versnippering vermijden door doordachte inplanting van gebouwen en infrastructuren, maar ook van beplanting
- steden, dorpen, gehuchten en grote boerderijen accentueren door clustering en vergroening

^ Zicht op het verstedelijkt lint langs de kust (Didier Reynaert)

v Zicht op de polder vanop dezelfde locatie (Didier Reynaert)

EEN IMMENS GEVOEL VAN RUIMTE

Het polderlandschap is één van de weinige gebieden in Vlaanderen waar nog zo'n grote oppervlakte aan weinig versnipperde open ruimte is. Het is een aaneengesloten, uiterst vlak en open landbouwlandschap, met grote akkers en weiden dooraderd met een netwerk van sloten, grachten en vaarten met rietkragen. Opgaand groen is schaars: hier en daar komen al dan niet geknotte bomen voor langs wegen en kanalen, maar geen enkel bos belemmert het zicht. Lintbebouwing versnipperd slechts hier en daar de openheid en verspreide bebouwing en losstaande residentiële bewoning komen verspreid en slechts in beperkte mate voor. Het contrast tussen dit open rurale achterland en de dicht bebouwde kuststrook met haar vaak dominante skyline is enorm.

Het polderlandschap is open, vlak en eindeloos en biedt weidse vergezichten. Veel van deze ruimtelijke compositie is terug te

brenge op de historische situatie. De streek was in elk geval van oudsher steeds onbebost. Bepaalde gebieden kenden echter wel hagen- en bomenrijen, die vermoedelijk dienden als veekering en voor de houtproductie. De vlekken van bomenrijen die in 1775 nog aanwezig zijn, lijken in 1846 echter te zijn verdwenen. Sinds die tijd komt in het gebied, met uitzondering van een aantal solitaire beeldbepalende bomen langs waterlopen en erfbeplanting weinig of geen perceelsrandbegroeiing voor.

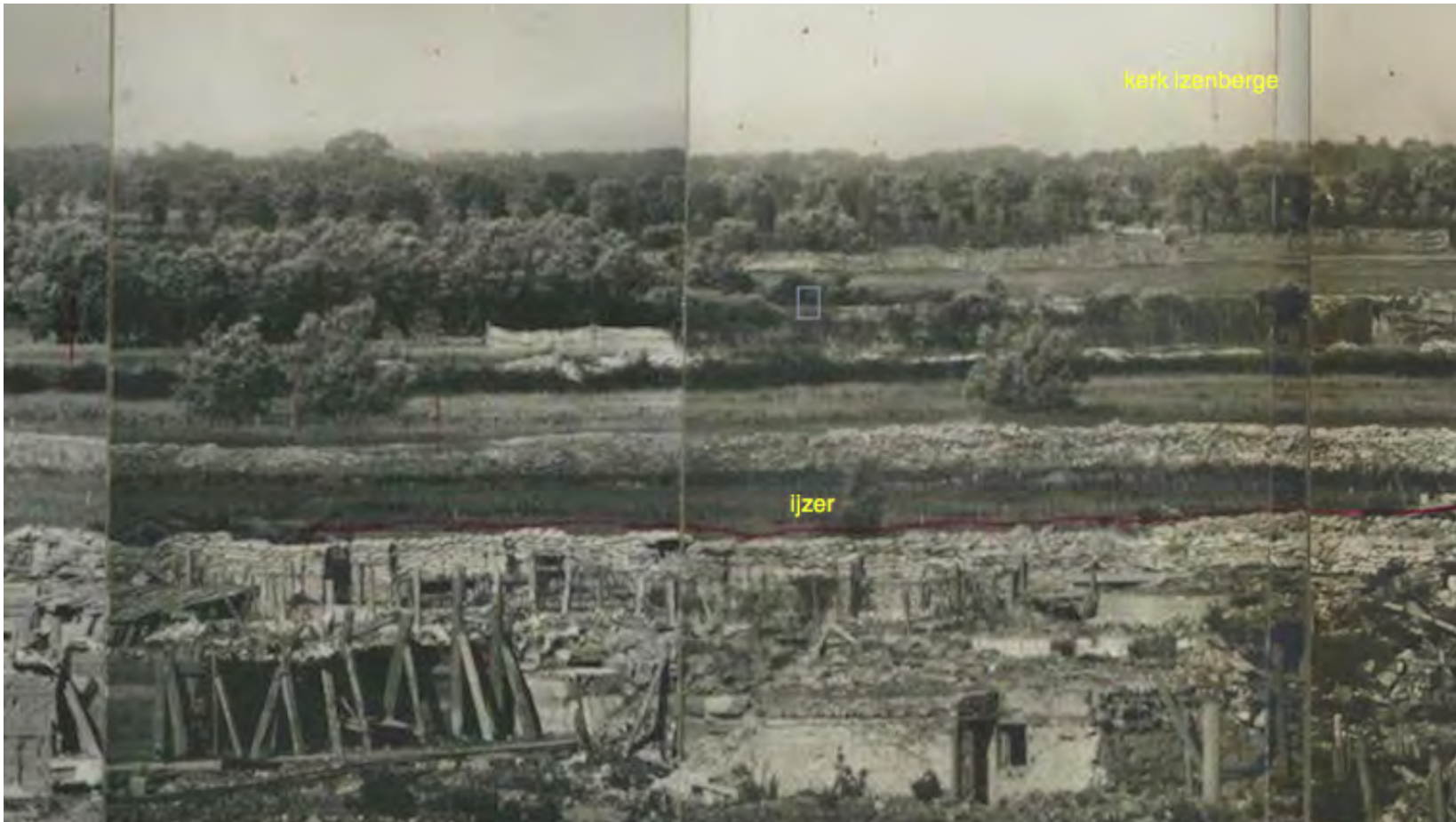
Deze enorme ruimtelijkheid maakt het niet altijd gemakkelijk om je te oriënteren. Enig houvast bieden de woonkernen en de grote boerderijen die als eilanden verspreid liggen in het open landschap. Er zijn de steden Nieuwpoort en Diksmuide en de bewoningskernen van Ramskapelle, Pervijze en Stuivekenskerke die door hun geclusterde bebouwing en hun herkenbaar silhouet oriëntatiepunten in het landschap zijn. Daarnaast zijn er ook de

^ Ferraris-atlas, 1771-1777 tussen Ramscapelle en Mannekenvere komt in de buurt van een aantal grote hoeves duidelijk perceelsrandbegroeiing voor (www.geopunt.be).

✓ Rundbild der feindlichen Stellungen vor Dixmuide, 5 Juli 1917. Op de panoramische foto is er opvallend veel beplanting aanwezig.

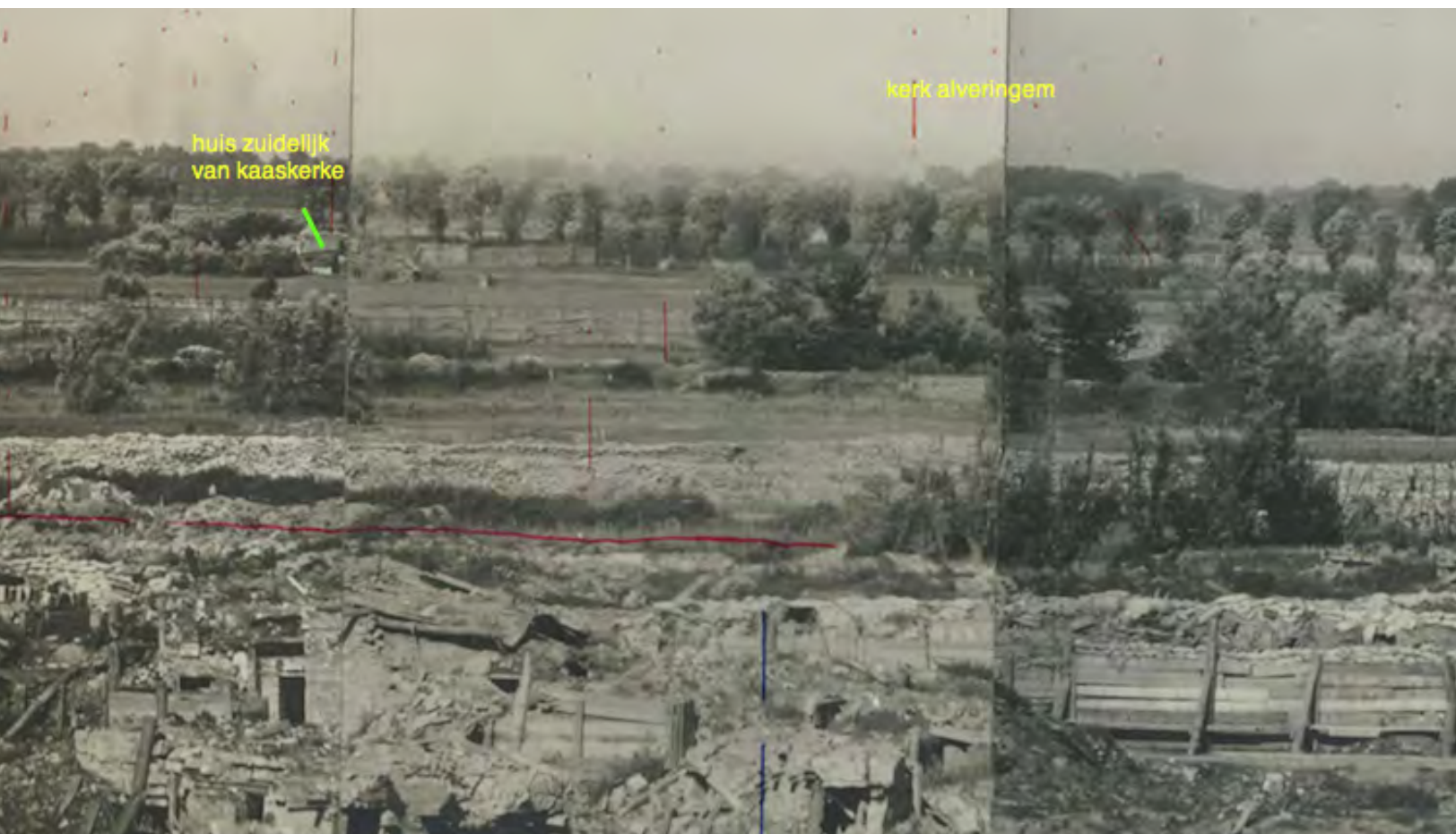
typerende grote polderboerderijen, die door hun beplanting als groene eilanden in de open polderzee worden geaccentueerd. Ook op de historische kaarten - zoals die van Ferraris - herkennen we ze: de steden, dorpen, gehuchten en grote boerderijen liggen als rode vlakjes in het omringende geel-groene landbouwlandschap. Hier en daar zijn ook wegen en waterlopen gemarkeerd door opgaande beplanting met bomen en struiken of doorbreken luchtleidingen de leegte. En tenslotte zijn er ook een aantal fraaie kleine landschapselementen.

Leegte is een steeds schaarser goed. De openheid van de polders is dan ook een belangrijke troef. De essentie, en tegelijkertijd de grootste uitdaging bestaat erin om deze openheid in de toekomst maximaal te behouden. Door ervoor te waken dat de grotere en kleinere puntelementen niet verder in het landschap uitwaaien en ze te accentueren met groen wordt hun aanwezigheid als oriëntatie-elementen geaccentueerd. Tegelijk dient echter een te hoge of te dichte beplanting vermeden worden, zodat ze ook in het landschap herkenbaar blijven.

De vlakheid en openheid van het landschap maakt het echter ook zeer gevoelig voor verstoring. Zo is de openheid van het landbouwgebied in de winter het grootst. In de zomer worden de enorme zichten echter op sommige plaatsen onmogelijk gemaakt door hoog groeiende maïs. Bovendien is elke ingreep van heinde en verre te zien. De E40 is op sommige standplaatsen opvallend aanwezig. Nieuwpoort en Diksmuide zijn in de loop der tijden uitgewaaierd buiten hun historische omwalling. Hoewel de uitbreiding naar Vlaamse normen vrij beperkt is gebleven, is in het uiterste noorden van het gebied de uitdijende bebouwing en

industrie van Nieuwpoort ter hoogte van Sint-Joris herkenbaar. In het zuiden slaat de industrie en lintbebouwing van Diksmuide ter hoogte Kaaskerke een wig in het open landschap. Ook nieuwe industriecomplexen of uitwaaiende moderne bebouwing bij de dorpen zijn extra duidelijk zichtbaar. Dit soort versnippering van de open ruimte vanuit de steden, dorpskernen en gehuchten dient te worden tegengegaan.

Daarnaast moet ook verspreide bebouwing geïntegreerd worden in het landschap door middel van standplaatsgeschikte streekeigen aanplantingen, bij voorkeur op ruimtelijke grenzen, zoals perceelsgrenzen, grachten, wegen,... Bij nieuwe inplanting dient ook de nodige aandacht te gaan naar het behoud van de openheid. Door beplanting in schermen te plaatsen, eventueel rekening houdende met de perceelsstructuren, kunnen storende elementen verborgen of gefilterd worden. Dit kan eveneens door het zicht af te leiden naar plekken die wel interessant zijn. Specifieke open zichten dienen maximaal te worden gevrijwaard en kunnen versterkt worden door ze te begeleiden met beplanting of de aandacht te trekken door specifieke landschapselementen. Dit kan zowel dichtbij als dieper in het landschap gebeuren, rekening houdende met de kritische kijkafstand van 1200 meter.

^ Het uitzicht vandaag in de Waddenzee, die van de Polders een tweeduizend jaar geleden (Frans Lemmens, Alamy)

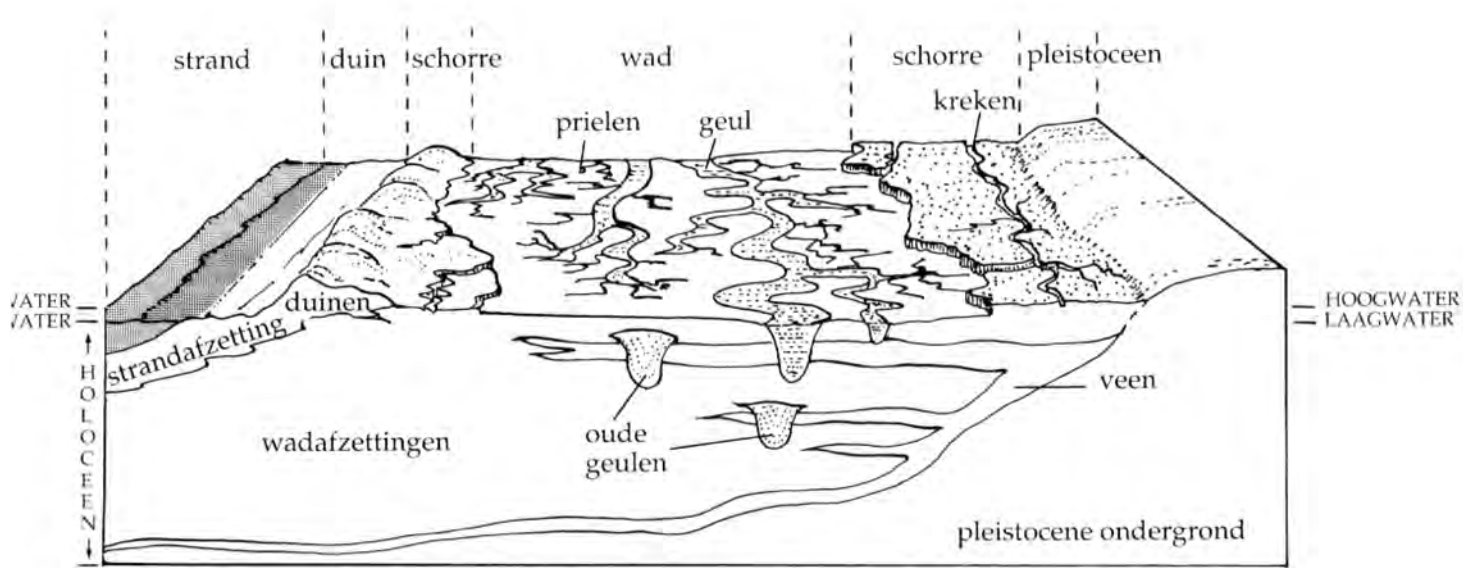
DE POLDERS: EEN COMPLEXE ONTSTAANGESCHIEDENIS

Rond het begin van onze jaartelling was de streek tussen Nieuwpoort en Diksmuide in hoofdzaak ingenomen door een veenmoeras, dat tegen de rechtstreekse invloed van de zee beschermd werd door één of meerdere duinengordels. Lange tijd werd aangenomen dat deze duinengordels achtereenvolgend op verschillende plaatsen werden doorbroken, zodat het landschap vanuit het westen en vanuit het noorden overstromd werd door diverse stijgingen van de zeespiegel of transgressies. Die transgressies werden lange tijd benoemd als Duinkerke I (2e eeuw voor Chr. tot 1e eeuw na Chr.), Duinkerke II (4e tot 8e eeuw na Chr.) en Duinkerke III- transgressies (10e eeuw na Chr.). De zones die door de Duinkerke III-transgressie overstromd waren, werden Middelland genoemd. De zones die niet meer door de zogenaamde Duinkerke III-transgressie overstromd waren, werden Oudland

genoemd. Op basis van deze benoemingen werd de omgeving van de Frontzate benoemd als de Middellandpolder, een benaming die later in de typologie van de traditionele landschappen werd overgenomen.

Geologisch onderzoek sinds de jaren '70 leidde echter tot nieuwe inzichten in de Holocene ontwikkelingsgeschiedenis (de periode van ongeveer 10 000 jaar geleden tot nu) van de Belgische kustvlakte. Het klassieke verhaal dat bij een transgressie de duinen worden doorbroken en de hele vlakte werd overstromd, klopt niet met de realiteit. Er blijkt dat er geen Duinkerke-transgressies zijn geweest, want er waren geen plotse rijzingen en dalingen in het zeespiegelniveau rond de periode dat de bodemkarteerders ze situeerden. Op basis hiervan blijkt het niet

▲ Ontwikkeling van de polders (Termote 2009)

▲ IJzermondung te Nieuwpoort in 1904 (Massart, 1904)

▲ IJzermondung te Nieuwpoort in 2014 (De Cleene, 2014)

mogelijk om afzettingsfasen af te leiden of de kustvlakte op basis van de afzettingen in te delen in zgn. Oudland en zgn. Middelland.

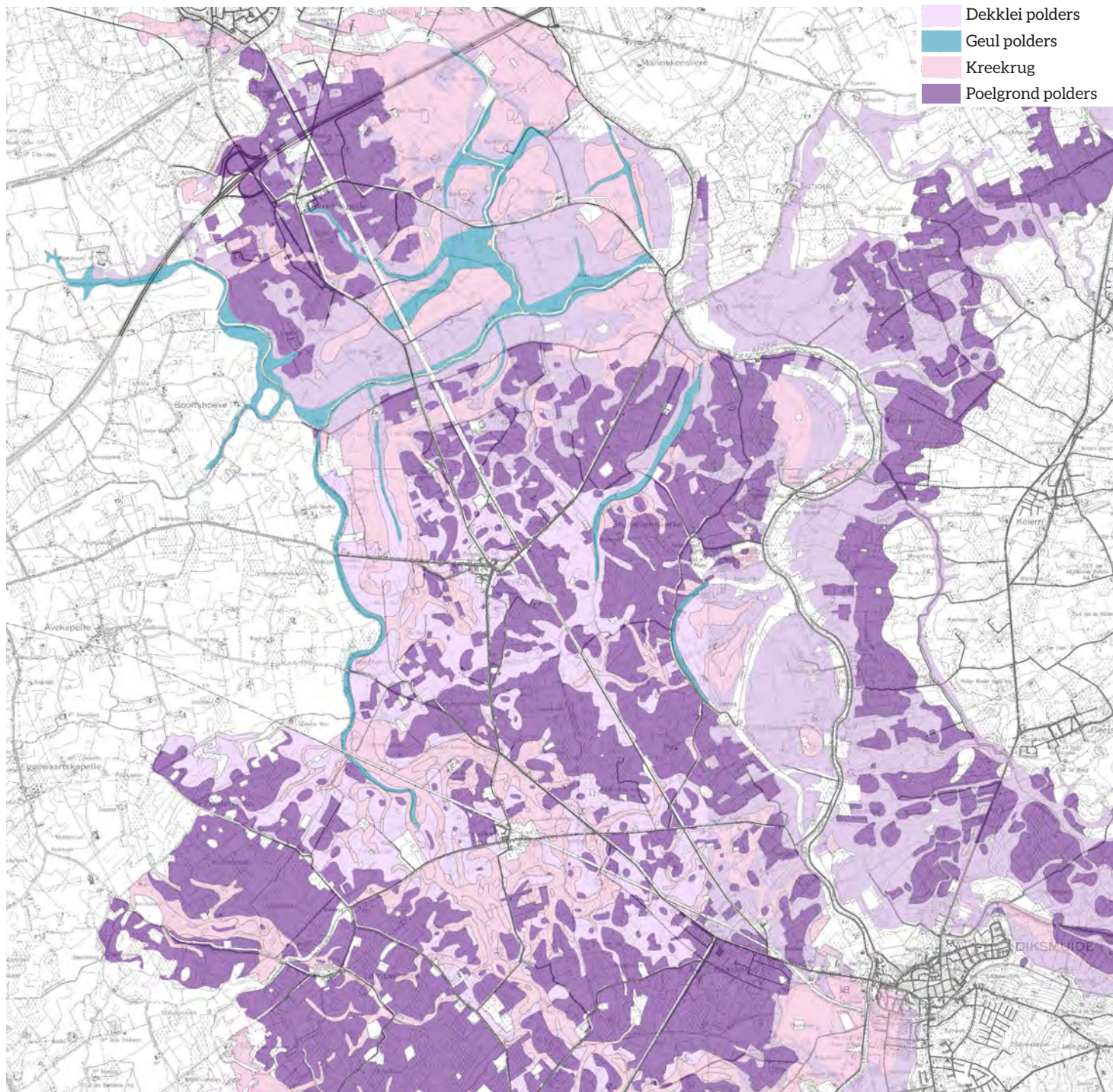
De nieuwe inzichten gaan uit van één continue zeespiegelstijging, namelijk de Holocene transgressie. Het nieuwe model wijst op het belang van continue en natuurlijke sedimentatieprocessen langs getijdengeulen aanwezig in het landschap, met de relatieve zeespiegelstijging gedurende het Holoceen als motor. Het was langs deze geulen dat de getijden de kustvlakte in- en uitstroonden en dat de sedimenten in de kustvlakte werden afgezet. Vanuit de getijdengeulen kreeg het natuurlijke landschap van de kustvlakte geleidelijk aan vorm, terwijl het ook via deze getijdengeulen was dat storm- en andere vloedwater het kustgebied onder water konden zetten.

In de geulen en in de zeevaartse gebieden, waar de stroomsnelheden groot zijn, werd het grovere zand afgezet, terwijl buiten de geulen en meer landwaarts in de slikken, waar de stroomsnelheden afnemen, het fijnere kleislib tot bezinking kwam. Delen van de slikken die door nieuwe afzettingen zo hoog opslibden dat ze enkel nog bij springtij overstroomden, evolueerden tot schorre.

De verschillende afzettingmilieus (zandwad, getijdengeul, slikke en schorre) zijn echter nooit statisch of permanent geweest, maar evolueerden naar gelang van een hele reeks factoren, waaronder de mate van zeespiegelstijging, de hoeveelheid beschikbare sedimenten (vooral uit zee) en de beschikbare afzettingsruimte.

Zo vormde het kustgebied een dynamische lappendeken van

^ De bodem van de polders.

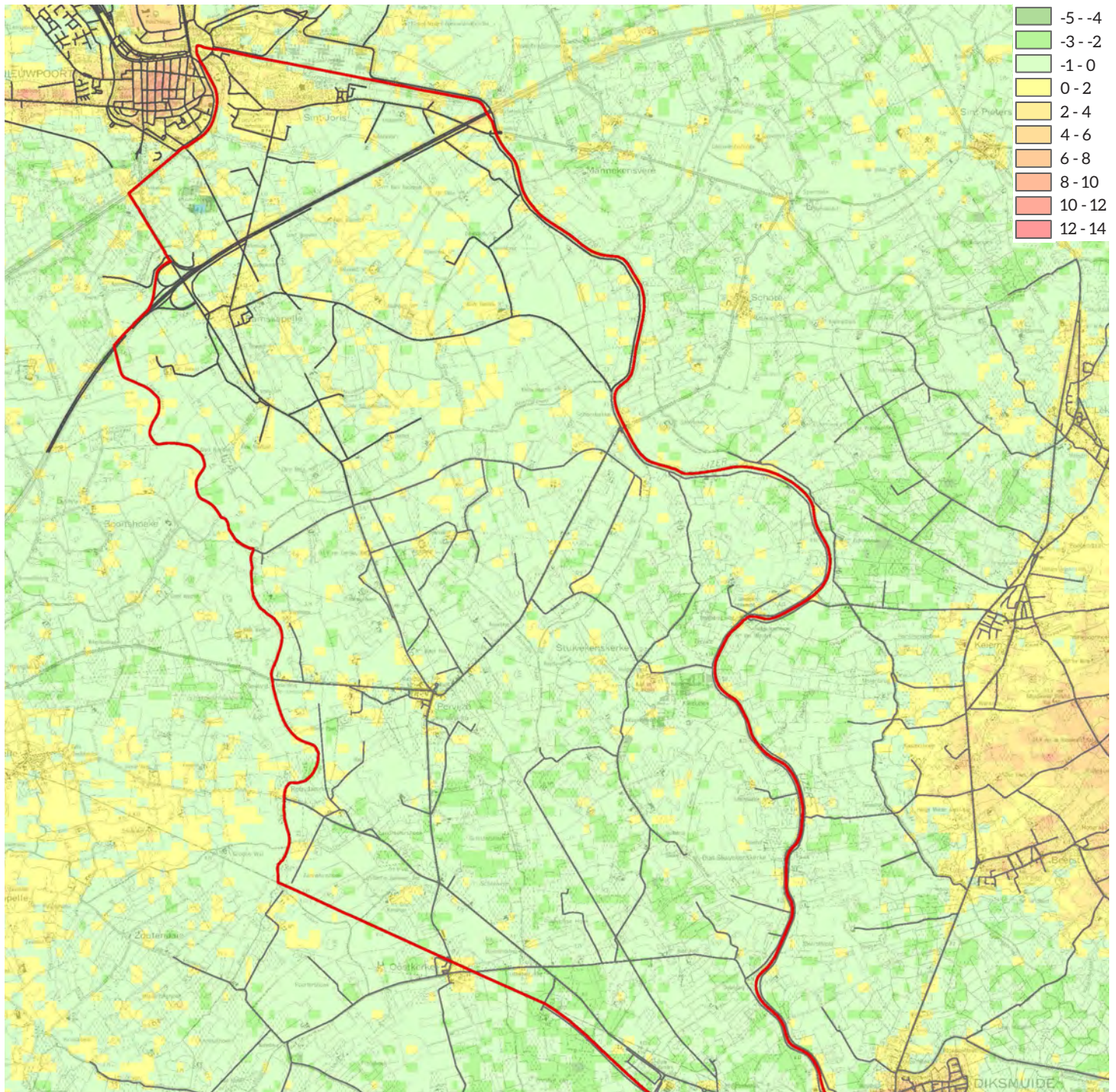
zandwadden, geulen, slikken, schorren en ook veen. Uit geologisch en historisch onderzoek blijkt dat de geulen tussen 550 en 750 verland waren. Zo kon het grootste deel van de kustvlakte naar slikke en schorre evolueren. In de meest landwaartse gebieden daarentegen kon het veen tot net voor de Middeleeuwen blijven doorgroeien.

Niet alleen het veen, maar al de sedimenten in de ondergrond van de kustvlakte zijn verzadigd met water. Ze zijn bijgevolg gevoelig voor samendrukbaarheid of compactie ten gevolge van ontwatering en/of belasting. De verschillende sedimenten compacteren echter niet in dezelfde mate. Zo compacteert veen ongeveer twee maal meer dan klei, en 20 keer meer dan zand. Zand is relatief weinig samendrukbaar. Traditioneel (en ingevoerd door de Bodemkartering in de jaren 1950) werd dit micro-reliëf

omschreven als 'inversie van het reliëf'. Het wordt verklaard aan de hand van selectieve afzetting waarbij zand wordt afgezet in de kreek (de kleinere watergeulen) en klei in de ernaast gelegen komgronden. Na bedijking vond dan inversie van het reliëf plaats doordat de veenlaag veel sterker inklinkt en lager komt te liggen dan het zand van de kreek dat op het oorspronkelijk niveau blijft liggen. Op die manier ontstonden de 'kreekruggen'.

Ook deze verklaring is inmiddels echter achterhaald. Het verschil in samendrukbaarheid van de verschillende sedimenten is wel degelijk correct, maar de oorsprong van het micro-reliëf is veel complexer. Zo werd het zand niet afgezet in de kleine afwateringskreeken, maar in grote getijdengeulen. Het veen compacteerde ook niet als gevolg van de bedijkingen, maar zo'n

^ De topografie van de polders.

2000 jaar vroeger ten gevolge van een geleidelijke ontwatering van het veengebied. De geulen, die waren gevuld met een pakket zand dat tot 25 m dik kan zijn, waren minder aan compactie onderhevig dan de omringende veen- en kleiafzettingen. Het resulteerde in een inversielandschap waarbij de met zand gevulde geulen in reliëf kwamen te staan. Het zijn echter niet alleen de met zand gevulde geulen die tot uiting komen in de morfologie. Ook de diepere Holocene sedimenten compacteren op natuurlijke wijze door de belasting van de jongere lagen. Afhankelijk van de samenstelling van deze onderliggende lagen en de jongere lagen en de mate waarin ze zijn ingeklonken, is het huidige maaiveld hoger of lager komen te liggen.

Het Vlaams Digitaal Terrein Model toont een zeer gedetailleerd

beeld van dit micro-reliëf. Op de bodemkaart kan je het herkennen en daar waar de landbouw en de verkavelingen het oppervlak nog niet te veel verstoord of geëgaliseerd hebben, kan men soms nog een typisch micro-reliëf zien.

Referenties

Baeteman, C., Ontstaan en evolutie van de IJzer- en Handzamevallei in: Swaenepoel, A. en Verhaeghe, F. (red.), De broeken van de IJzer- en Handzamevallei, 2011, p. 1-16.

Tys, D., De verwerping van het zgn. Duinkerke-transgressiemodel en nieuwe inzichten in de vroegste bedijking van de Kustvlakte in: Huys, E. et al. (Ed.), Polders en Wateringen: Studiedag georganiseerd te Damme op 19 mei 2000, Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën: Brussel, 2001, p. 17-46.

Bouwsteen Complexiteit

Complexiteit wordt bepaald door de diversiteit en rijkdom van landschapselementen, kenmerken en functies en de verspreiding van patronen in het landschap. Terwijl inhoudelijke complexiteit verwijst naar het samen voorkomen van diverse functies verwijst ruimtelijke complexiteit eerder de uiterlijke verschijningsvorm in het landschap. Relevant hierbij zijn de verscheidenheid aan landschapselementen (punt, lijn, vlak), de dichtheid van de landschapselementen, de veelheid aan grenzen en randen, de variatie in vorm en grootte en het contrast.

Complexiteit en landschapswaardering vertonen evenwel geen lineair verband. Wanneer een bepaald niveau van complexiteit is bereikt, daalt immers de landschapswaardering. Hoe complexer het landschap, hoe meer informatie verwerkt moet worden. Dit wordt aanvankelijk als aangenaam stimulerend ervaren, maar vanaf een bepaalde mate van complexiteit wordt dit te veel en zal de waardering afnemen.

Aandachtspunten bouwsteen:

- Behoedzaam afwegen van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen
- Aandacht hebben voor inplanting, vormen en materialen
- Bestaande functies waar mogelijk en waar zinvol aan nieuwe functies koppelen
- Overbodige bebording wegnemen of vervangen door kleinere en lagere alternatieven

TE VEEL IS TE VEEL

Sommigen noemen de polders wel eens spottend een niet-spectaculair, kaal en eerder monotoon landschap: veel lucht en licht met vaak niet meer dan een streepje land, watergangen en af en toe een boom of wat bewoning. In vergelijking met veel andere streken, kennen de polders inderdaad weinig variatie: landbouw in de vorm van akkerland en weiland bepaalt het landschapsbeeld. Maar net die monotoniteit - of positiever: de homogeniteit - maakt het polderlandschap tot wat het is, en tot wat het bij velen zo geliefd maakt. Trouwens, wie iets beter kijkt, ziet veel meer dan een kaal landbouwlandschap. Zo bieden de grachten en kreken met hun rietkragen en de afwisseling tussen weiland en akkerland een subtiele variatie, gepaard gaand met een boeiend planten- en dierenleven. Ook de verspreid liggende steden en de herkenbare dorpen, gehuchten, boerderijen en kleine landschaps- of erfgoedelementen, vaak geaccentueerd door groen bieden een subtiele afwisseling in het open landschap zonder overdadig aanwezig te zijn.

De zo kenmerkende homogeniteit van het polderlandschap wordt echter continu op de proef gesteld. Tal van creatieve private en publieke initiatieven drukken elk op hun manier een stempel op het landschap. Inrichtingen in allerlei vorm, kleur en grootte worden ten dienste van bewoners en recreanten vaak lukraak in het landschap neergepoot. Ter oriëntatie of ter informatie worden allerhande borden en wegwijzers her en der langs recreatieve routes geplaatst. En terwijl koegrachten en trekgrachten vroeger de percelen van elkaar scheidde, doorbreken nu ook perceelsafsluitingen van allerhande pluimage de homogeniteit. Bomenrijen, betonnen muren, metalen poorten, paal- en draadbegrenzing, het komt allemaal aan bod.

En verder is het landschap bezaaid met hokjes, zoals stalletjes of elektriciteitscabines die in het vlakke open landschap van ver zichtbaar zijn. De complexiteit van het landschap stijgt opvallend in de omgeving van de bewoningskernen. De dorpsranden en stadsranden tonen een bont amalgaam van functies en doen rommelig en rafelig aan. Een bont palet aan woningstijlen omringd door tuinen van diverse allooi met afsluitingen en tuinhuisjes wordt er afgewisseld met geparkeerde auto's, kleine of grotere bedrijven, bebording en verkeersinfrastructuur, elektriciteitscabines en bushokjes en luchtleidingen. Gezien de homogene basiskwaliteit van het polderlandschap vallen deze extra op.

Dit soort veelheid aan kleuren, materialen en vormen dient zo veel mogelijk vermeden worden. Aandacht voor kleuren die opgaan in het landschap of vormgeving die aansluit bij bestaande elementen en het gebruiken van repetitieve en soortgelijke kenmerken scheelt bijvoorbeeld een slok op de borrel. Door op goed gekozen plekken de juiste beplanting te voorzien, kan deze complexiteit ook wat gecamoufleerd worden, waardoor één en ander aantrekkelijker en uitnodigender wordt. Ook bij nieuwe ontwikkelingen, zoals voor wonen of voor bedrijvigheid dient hier de nodige aandacht aan te worden besteed. Algemeen is behoedzaamheid hier zeker aangewezen! In een homogeen landschap als dit kan enige vorm van variatie of contrast door doordacht subtiele ingrepen een aangename afwisseling bieden. Te veel is echter te veel. Daarom dient bij elke ingreep grondig te worden overwogen of ze wel strikt noodzakelijk of wenselijk is. Ook kan een nieuwe functie mogelijk in of bij een bestaande worden ingepast.

Bouwsteen Bruikbaarheid

Bruikbaarheid heeft een maatschappelijke en een persoonlijke dimensie. De maatschappelijke dimensie verwijst naar de aard van het bodemgebruik en de inrichting van het landschap hiervoor. Het bepaalt wat het landschap aan de gebruiker aanbiedt. De subjectieve dimensie van bruikbaarheid bepaalt wat er door de gebruiker in het landschap kan gedaan worden en hoe dit wordt gefaciliteerd. Het verwijst m.a.w. naar de vraagzijde.

Een belangrijk aspect van bruikbaarheid is de intensiteit waarmee een landschap gebruikt wordt. Indicatoren voor gebruikintensiteit zijn onder andere de aanwezigheid van losse, tijdelijke elementen zoals mensen en dieren maar ook de aanwezigheid van gebruiksobjecten en voorzieningen. Die intensiteit wordt uitgedrukt in tegenstellingen als druk/rustig, vol/leeg, intensief/extensief en kan zowel positief als negatief gewaardeerd worden. Intensief gebruikte gebieden kunnen bijvoorbeeld positief gewaardeerd worden als dit gepaard gaat met gezelligheid, maar die gezelligheid kan ook omslaan wanneer de drukte te groot wordt. Ook te lage gebruikintensiteit kan negatief ervaren worden. Sommige mensen ervaren de afwezigheid van andere mensen bijvoorbeeld als bedreigend waardoor een gevoel van onveiligheid kan ontstaan.

Aandachtspunten bouwsteen:

- Ruimte laten voor bestaande en nieuwe grondgebonden landbouwontwikkelingen*
- Leefbare en duurzame vormen van grondgebonden landbouw verweven met natuur, recreatie en waterbeheer*
- Heldere inrichtingsprincipes voor wonen en bedrijvigheid op maat en schaal van het landschap*
- Zoeken naar mogelijkheden voor meervoudig ruimtegebruik*

L EVEND EN GASTVRIJ

Het polderlandschap is een levend landschap: het is een plek waar mensen wonen, werken en ondernemen. De uitzonderlijk rijke, productieve gronden gaven reeds in de Middeleeuwen aanleiding tot een unieke bedrijfseconomische structuur die gericht was op commerciële gewassen. In combinatie met gestage schaalvergroting van bedrijven sinds 1300 zorgde dit tot laat in de Middeleeuwen voor een rijke en welvarende streek. Hoewel de economische ontwikkeling van de streek na de late Middeleeuwen vertraagde, zijn de grote landbouwbedrijven en het grootschalige landgebruik door akkerbouw en veeteelt tot op vandaag nog steeds landschapsbepalend. Mede door de mogelijkheid om de afwatering van de nattere gronden te verbeteren, is er een eerder willekeurige verdeling van weiland en bouwland. Veeteelt is grondgebonden met vooral melkvee en vleesvee. Op de kleigronden zijn de teelten nog altijd de traditionele aardappelen, granen en bieten. De kleigrond laat moeilijk toe om andere (nieuwe) teelten te kweken.

Vermoedelijk is dit de reden waarom de Westhoek nog steeds idyllische en nostalgische beelden oproept. Nochtans ondergaat het landschap ook hier belangrijke wijzigingen. Zo leidt de intensiveringenschaalvergroting in de landbouw tot grotere stallen, loodsen en constructies. Anderzijds worden landbouwactiviteiten verbreed en introduceren nieuwe initiatieven nieuwe gebruikers in het landschap. Landschapsbedrijfsplannen ten spijt, is de landschappelijke inplanting van nieuwe landbouwontwikkelingen geen evidente zaak. Een lange termijnvisie op de uitbreidingsmogelijkheden is niet altijd aanwezig. En alhoewel het gemiddelde bebouwingspercentage veel lager is dan het gemiddelde voor Vlaanderen, kent ook deze streek vormen van verstedelijking. Naast een toename van lintbebouwing zijn er ook nieuwe verkavelingen die vaak 'dorpsvreemd' aandoen wegens hun uitzicht en inplanting. Ook bedreigt lintbebouwing, barrièrewerking door verkeersinfrastructuur en het verdwijnen of toe-eigenen van 'trage wegen' de bereikbaarheid van het

Afb. 1-8, Dorpsfeest (z.j.), Afb. 9, Familie Van Hee verzamelt met 140 familieleden in Ramskapelle (z.j.), Afb. 10-12, Oude foto's van de dorpskern (z.j.), Afb. 14-16, Driekoningenstoet (z.j.), Afb. 17-18, Paard in nood (2011), Afb. 19, Blikseminslag Sint-Laurentiuskerk (1971), Afb. 20, Georges Coutteau (z.j.), Afb. 21, Kerkhof (z.j.), Afb. 22, Fietsgeschiedenis Ramskapelle (1970), Afb. 23, Roger gaat werken in de mijnen (z.j.), Afb. 24, Oude foto van de dorpskern (z.j.).

landelijk gebied. Subjectieve gevoelens zoals verkeersveiligheid beïnvloeden bovendien de mentale bereikbaarheid van het landschap. Daarnaast wordt in kleine landelijke kernen of in de stadsranden ook nieuwe bedrijven ontwikkeld. Hier is het ontbreken van integrerende elementen zoals groenstructuren en niet aan de landelijke omgeving aangepaste ingrepen zoals een te sterke verlichting vaak problematisch. Nochtans hoeft bouwen in en aan dorpen en stadsranden in het landelijke poldergebied niet noodzakelijk negatief te zijn. Als het zorgvuldig en slim wordt aangepakt, draagt ontwikkeling juist bij aan een kwaliteitsimpuls. Daarom is het essentieel dat op schaal van het dorp naar ruimte wordt gezocht waar het dorp op een organische manier kan verder groeien zonder aan identiteit te verliezen. Eens die ruimte is gevonden, dienen ook de dorps- en landschapseigen kenmerken zoals typologie, verhoudingen, ritmiek, ontsluiting en architectuur te worden gerespecteerd. Door te werken aan nieuwe ruimtelijke opgaven zoals waterbuffering of recreatie

en te zoek naar een diversiteit en menging van verschillende functies kunnen dorpskernen en stadsranden versterkt worden. Ondanks het feit dat zich in deze streek de laagste daling van het aantal landbouwbedrijven in Vlaanderen voordoet, gaan ook hier meer en meer particulieren voormalige boerderijen bewonen. De trend van het opkopen en renoveren van oude hoevegebouwen door niet-landbouwers gaat in vele gevallen gepaard met veranderingen in karakteristiek uitzicht van dit woonpatrimonium (bv. door middel van kleur- en materiaalgebruik van gevel en daken, schikking op het terrein, toevoegen van carports...), het aanpalend grondgebruik (vertuining, verpaarding...), en dus ook het landschap. Tegelijkertijd echter openen zich hier mogelijkheden voor nieuwe vormen van landschapsontwikkeling in samenwerking met deze bewoners.

De dominante aanwezigheid van landbouw biedt belangrijke kansen voor het behoud van de openheid en de identiteit

▲ Gemodelleerde promotiebeelden van de Frontzate en de Dodengang (bron: Westtoer)

van het polderlandschap. We hebben het onder meer aan de grondgebonden landbouw te danken dat het landschap de laatste honderd jaar niet wezenlijk is veranderd. Als economische actor is de landbouw immers in de mogelijkheid om deze open ruimte op een volwaardige manier te programmeren en zo het nodige tegengewicht te bieden aan andere sterke economische functies zoals wonen en bedrijvigheid. Een exploitatieerbare landbouw vereist een minimale ruimtelijke samenhang en een goed gestructureerd agrarisch gebied. Het aanduiden van bouwvrije gebieden kan bijdragen tot het behoud van het aaneengesloten karakter van cultuurgronden voor grondgebonden landbouw ten behoeve van het in stand houden van een kwalitatieve en weinig versnipperde landbouwstructuur. Er dient ook de nodige ruimte gelaten worden voor structurele bedrijfsveranderingen, mits zowel het behoud als kwalitatieve hedendaagse ontwikkeling van de hoeves vooropstaat.

Tegelijkertijd moet echter gezocht worden naar een evenwichtige relatie tussen de verdere ontwikkeling van de landbouwsector enerzijds en de landschaps- en natuurwaarden anderzijds. In het

landbouwgebied moet gestreefd worden naar het behoud en de ontwikkeling van een netwerk van natuurwaarden alsook naar het behoud en herstel van cultuurhistorische relicten en het bouwkundig erfgoed, zodat een ecologische en landschappelijke basiskwaliteit gegarandeerd wordt. Voorzieningen voor vormen van recreatief medegebruik met een laagdynamisch karakter zijn hiermee te combineren. Leefbare en duurzame vormen van grondgebonden landbouw in een complexe verweving met natuur, recreatie en waterbeheer bieden hiertoe belangrijke kansen. Intensivering door overschakeling naar strikt grondloze activiteiten, zoals glastuinbouw zou een grote inbreuk betekenen op het open karakter van de polder en is daarom niet aangewezen. In een aantal gebieden moet bijzondere aandacht gaan naar maatregelen om het landbouwgebruik beter af te stemmen op de kenmerken van het fysisch systeem door ruimte te voorzien voor natuurlijke waterberging en behoud en herstel van landschapsecologische structuren (waardevolle graslanden, sloten, dijken, kleine landschapselementen...). Mits de nodige aandacht en garanties voor de aanwezige en potentiële natuur- en landschapswaarden vormt de landbouw dus een belangrijke

partner voor het behoud en de ontwikkeling van dit gebied.

In een aantal gebieden moet bijzondere aandacht gaan naar maatregelen om het landbouwgebruik beter af te stemmen op de kenmerken van het fysisch systeem door ruimte te voorzien voor natuurlijke waterberging en behoud en herstel van landschapsecologische structuren (waardevolle graslanden, sloten, dijken, kleine landschapselementen...). Mits de nodige aandacht en garanties voor de aanwezige en potentiële natuur- en landschapswaarden vormt de landbouw dus een belangrijke partner voor het behoud en de ontwikkeling van dit gebied.

Naast landbouw haalt de Westhoek een groot deel van haar inkomsten uit toerisme. Er zijn drie belangrijke toeristische thema's, namelijk het kusttoerisme, het oorlogstoerisme en daarnaast het plattelandstoerisme. Er is een ruim aanbod aan wandel- en fietsnetwerken, arrangementen, restaurants, hotels, bed and breakfasts die inspelen op één of meerdere van deze thema's. Daarnaast is er ook een niet onbelangrijke recreatiebehoefte bij lokale bewoners in hun onmiddellijke woonomgeving. Door woonkernen via straten, stegen en paden langs tuinen

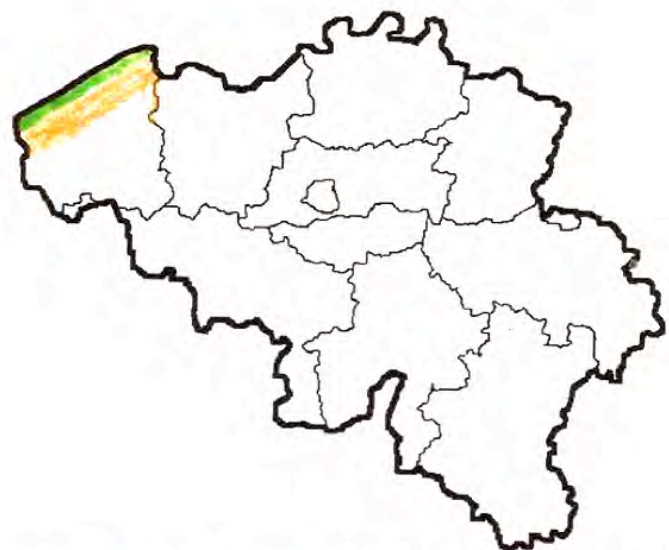
en ontmoetingsplekken met het landschap te verbinden, krijgt het landschap voor beide groepen meer aantrekkingskracht en belevingswaarde. De aanwezigheid van recreatie en toerisme zorgt voor een nieuwe dynamiek in de streek, maar tegelijkertijd voor een aantal nieuwe ruimtelijke uitdagingen. Voor recreatieve activiteiten staat een vlotte en verkeersveilige bereikbaarheid voorop, en ook parkeer- en onthaalvoorzieningen en rust- of informatiepunten zijn belangrijk. Deze dienen met zorg en op strategische locaties in het bestaande landschap te worden ingepast. Ook kan een diversificatie of omschakeling van landbouwbedrijven naar toeristisch-recreatieve activiteiten leiden tot de aantasting van de identiteit van de hoeve of het inplanten van onaangepaste nieuwe inrichtingen. Er dient daarom aandacht te gaan naar de subtiele integratie ervan, zonder de identiteit van de boerderijen en het landschap aan te tasten.

✓ Foto van de Vrije Zwemmers van Nieuwpoort twee jaar na hun oprichting. (bron: <http://www.zone-nieuwpoort.be/zwemmen%20vroeger.htm>)

✓ Een (te) eerlijke interpretatie van de relatie tussen toerisme in de kuststreek en het achterland? (bron: onbekend)

KAART VAN BELGIË

GROEN: Kust. Zee, strand, duinen, dijk.
Belangrijke streek
GEEL: Hinterland van kust. Polders, boerderijen, weiden, mooie streek om te wandelen en te fietsen.
WIT: Binnenland. Enig nut: kweekplaats van toeristen die naar de kust komen.

^ Ven-gebieden, natuurgebieden, en habitat- en vogelrichtlijngebieden in het studiegebied en omgeving (bron: Geopunt)

Bouwsteen Aanwezigheid van groen en water

Natuurlijkheid is een breed begrip dat verschillende ladingen kan dekken. In eerste instantie verwijst natuurlijkheid naar de mate waarin een omgeving de indruk wekt spontaan gegroeid te zijn en een organisch geheel te vormen. In die zin worden oude gebouwen, overwoekerde paden en historische dorpskernen als natuurlijk ervaren. Natuurlijkheid verwijst dan naar de mate waarin een landschap onbedorven is en niet door de mens beïnvloed. Daarnaast verwijst naar het de compositie van het landschap: ronde, organische vormen worden als meer natuurlijk beoordeeld. Ook de aanwezigheid van natuurlijke materialen zoals hout wordt onder 'natuurlijkheid' gevat. En tenslotte verwijst het naar de aanwezigheid van fauna en flora, waarbij ook koeien, sierplanten en gewassen als natuurlijk kunnen worden ervaren.

In verschillende studies wordt ook gewezen op het belang van beheer: zowel te veel als te weinig menselijk ingrijpen worden negatief gewaardeerd. Ook het grote succes van landschapsparken en het feit dat ontwerpen met organische vormen als zeer natuurlijk worden aangeduid, wijzen er op dat menselijke inbreng een belangrijke rol kan spelen bij het natuurlijke karakter van landschappen.

Aandachtspunten bouwsteen:

- *Selecteren van waterlopen waar een meer natuurvriendelijke inrichting mogelijk is en voorstel doen voor inrichting*
- *In stand houden van grondgebonden landbouw in een raamwerk van natuurtechnisch beheerde grachtenstelsels en te ontwikkelen kleine landschapselementen*
- *Optimaliseren van bestaande groenkernen door ontwerp en beheer*
- *Opportunititeit voor het versterken van natuurwaarde door selectieve aanplanting langs wegen en waterlopen (aandacht voor hoogtereking, densiteit en diversiteit)*
- *Landbouw als partner mits nodige aandacht voor biodiversiteit: onderzoeken van mogelijkheden voor walgrachten rond hoeves, grachten als ontwerpelement bij weginrichting, afbakening perceelsgrenzen enz.*

HOE GROEN IS GROEN?

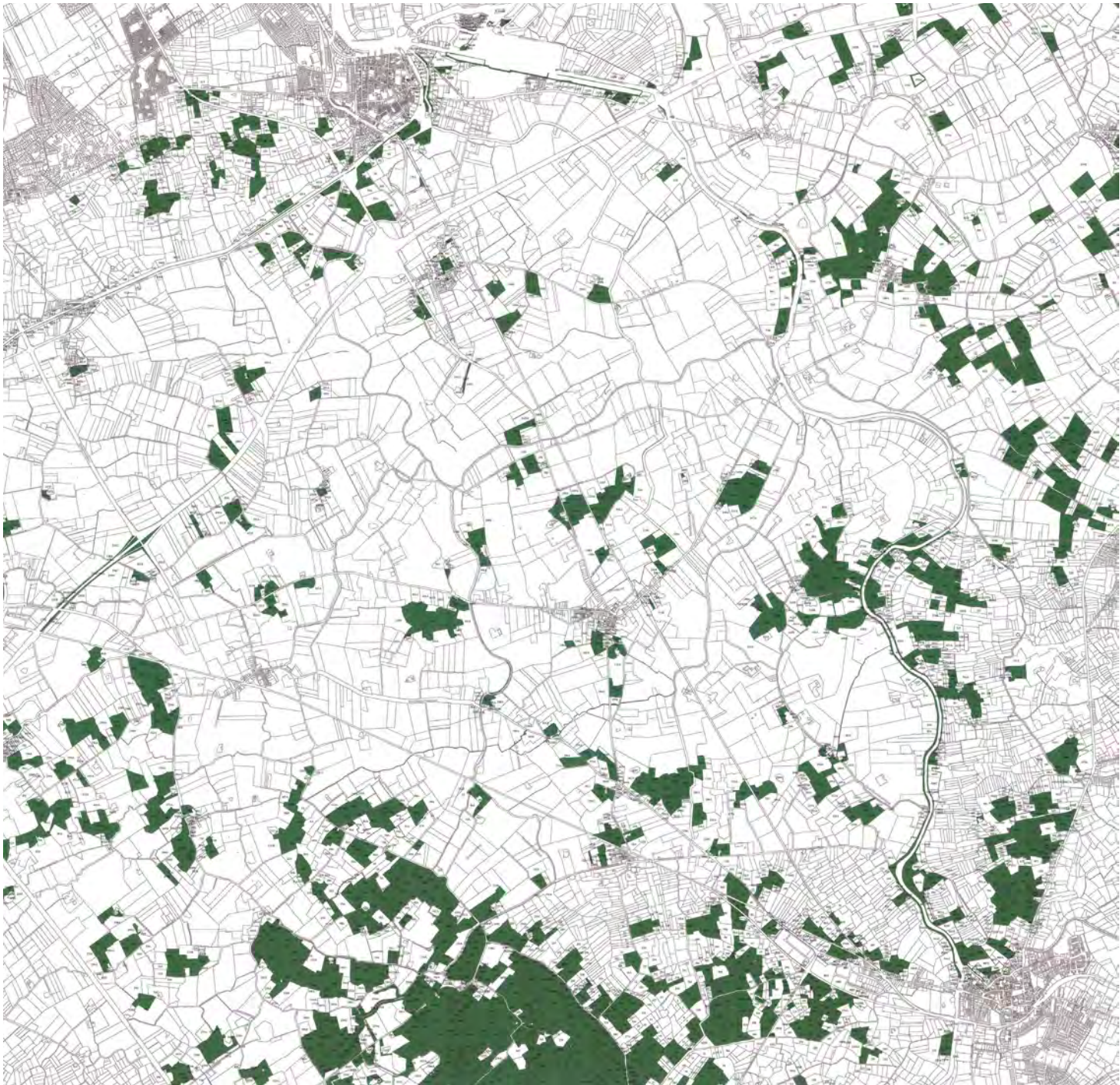
Op de meeste beleidsdocumenten over natuurwaarden zie je, met uitzondering van een aantal kleine natuurgebieden in dit gebied één grote witte vlek. Nochtans wordt dit soort landbouwlandschappen door bewoners en recreanten ook geapprecieerd om zijn 'groene' kwaliteiten in de vorm van weiland of akkergewassen. Door het intensief landbouwgebruik in de streek is er inderdaad weinig sprake van natuur als hoofdfunctie. De bestaande begroeiing vindt inderdaad vooral zijn doel in de landbouwfunctie. De weinige bomenrijen worden aangeplant als perceelsaanduiding of langs waterlopen en als beschutting voor de wind. Langs de landbouwpercelen vindt men weinig randbegroeiing en het beheer van grachten is afgestemd op de waterbehoefte voor de omliggende percelen.

Nochtans bieden dijken, kreken, vaarten en sloten goede mogelijkheden voor de ontwikkeling van watergebonden natuur- en landschapswaarden. Het netwerk van grachten en kanaaltjes en hun begroeiing vormt immers een belangrijk biotoop voor water- en oeverbewonende planten en dieren in het algemeen en een uitwijk- en migratiegebied voor watervogels en hun voedsel. De typerende rietkragen zijn belangrijk als leefgebied voor talloze organismen: ze bieden nestgelegenheid en beschutting tegen wind, golven en predatoren. Begroeiing zoals populieren, wilgen, zomereik, iep, elzen- en essenhakhout, éénstijlige meidoorn, sleedoorn, egelantier, vlier, hondsroos, of braam langs de oevers vormen de perfecte schuilplaats voor planten- en dierenleven in dit open landschap. Bovendien zijn de waterstructuren belangrijke natuurverbindingen tussen de grotere natuurgebieden, zoals

de IJzer- en Handzamevallei ten zuiden van het gebied en de Koolhofput bij Nieuwpoort en de Viconia-kleiputten in Stuivekenskerke in het gebied zelf. En tenslotte vormen ze een belangrijke natuurlijke zoetwaterreserve voor het onderdrukken van de zoute kwel en het drenken van het vee en bieden ze potenties voor drinkwaterwinning en beregening. Vervuiling, verstoring en vervlakking van het landschap hebben echter een nadelige invloed op de natuurwaarde van de polderwaterlopen.

De polders vormen een zeldzaam landschapstype en vele planten- en diersoorten zijn gebonden aan dit specifieke landschap. Als levensgemeenschappen uit de Westhoekpolders verdwijnen, is de kans klein dat zij elders nieuwe vestigingsplaatsen zullen vinden. Met andere woorden: de vervangbaarheid van de levensgemeenschappen uit de polders is klein. Bescherming en een goed beheer zijn dus noodzakelijk om deze levensgemeenschappen te behouden. Er is enerzijds ruimte nodig voor het behoud en herstel van het waterbergend vermogen van deze waterlopen, het vertragen van waterafvoer en een ruimtelijke buffering ervan. Anderzijds fungeren weidegebieden tegelijkertijd als broed-, overwinterings- en doortrekgebied voor weidevogels en steltlopers. Naast de vogelrijkdom herbergen dit soort polders een schat aan zeldzame en/of kwetsbare (zilte) plantensoorten en moerassen oeverplanten, amfibieën, insecten en vissoorten. Deze gebieden zijn uitzonderlijk vanwege de bodem (meestal poelgronden met zware klei), van nature uit natte gronden met een hoge grondwaterstand, invloeden van zout water en meestal niet te rijk aan nutriënten. Een aantal van deze gronden liggen nog onder permanent grasland waardoor een bijzonder

▲ Ontwerpkaarten historisch permanente graslanden, besluit van de Vlaamse Regering, 26 september 2014 (bron: <http://www.natuurenbos.be/nl-BE/Nieuws/2014/Aankondiging%20openbaar%20onderzoek#.VQmIWRCG-Hs>)

microreliëf is bewaard. De rust en de stilte, de grote oppervlakte grasland en het extensieve gebruik van het grasland zijn bijkomende kwaliteiten voor natuur. De belangrijke complexen van ecologisch waardevolle graslanden moeten daarom maximaal beschermd en in stand gehouden worden omwille van de huidige hoge natuurwaarden (zowel ornithologisch als botanisch) die voorkomen in ruimtelijk grote aaneengesloten formaties. Nieuwe bebouwing en intensieve activiteiten moeten in elk geval geweerd worden in deze van nature overstroombare gebieden en risicogebieden. Op die manier kunnen overstromingen maximaal gespreid worden over alle overstroombare delen en blijft de waterschade in landbouwgebieden beperkt. Het in stand houden van de natuurwaarden van de graslanden kan door aangepast waterbeheer waardoor de natuurlijke invloed van kwel- of grondwater weer tot uiting kan komen. Hier biedt de combinatie van een gebruik als hooi- en weiland met een hoge natuurlijke waterstand op ecologisch vlak doorgaans belangrijke potenties.

Daarnaast zijn landbouwers en polderbesturen belangrijke partners om natuur ook in de rest van het landbouwgebied een plaats te geven. Idealiter zou het landbouwgebruik overal meer de natuurlijke dynamiek van het watersysteem moeten respecteren. Gezien de peil inversie moeten de waterstructuren vandaag echter vooral een goed waterbergend vermogen en een goede waterafvoer verzekeren om wateroverlast in het landbouwgebied te vermijden. Ze vormen echter ook natuurlijke grenzen van de aanwezige gebruiks- en eigendomspercelen en bovenal zijn het structuurbepalende elementen van het landschapsecologisch netwerk van de polders. Waterlopen worden daarom best zoveel mogelijk natuurtechnisch ingericht en op een ecologisch verantwoorde manier beheerd met respect voor het aangrenzende landbouwgebruik. Uit historische kaarten blijkt dat de meeste polderwaterlopen en sloten van oorsprong een kronkelend patroon volgden. Een aantal beken volgen nog dit kronkelend verloop, terwijl ze op andere plaatsen werden rechtgetrokken of van oorsprong zo zijn aangelegd. De kronkelende waterlopen

▲ Ferrariskaart (1777) van een deel van het projectgebied (bron: geopunt)

bieden een betere uitgangssituatie voor natuurontwikkeling aangezien de grotere afwisseling potenties biedt voor een grotere diversiteit aan levensgemeenschappen.

Op historische kaarten zie je in de polders opvallend weinig bos(jes) of struwelen. Vandaag is dat nog steeds het geval. Gezien de kenmerkende openheid van de polder en de actieve landbouwactiviteit is bosontwikkeling op het akker- en weiland in elk geval niet aangewezen. Wel bieden kleine landschapselementen, struwelen en erfbeplanting plaatselijk een belangrijke meerwaarde voor het behoud of de ontwikkeling van de natuur in een overwegend agrarisch gebied. Veel van de aanwezig beplanting is echter nog relatief jong en bijgevolg slechts weinig dominant aanwezig. Er dient dus zeker ook aandacht uit te gaan naar het behoud, herstel en ontwikkeling van dit soort micronatuur in het landschap. Op een aantal plaatsen kan worden geopteerd voor de creatie of het spontaan laten ontwikkelen van struwelen of groepjes bomen. Bovendien betekent ook

akkerrandbeheer een verrijking voor de natuur. Een aantal lijnvormige landschapselementen, zoals de wegbermen van de E40 en van de lokale wegen, de Ijzerdijk of de bermen langs de Frontzate zijn van belang als habitat én als corridor voor migratie van flora en fauna. De groene, en liefst bloemrijke bermen bieden bovendien een bijzonder aantrekkelijk beeld. Versnippering van deze structuren dient te worden vermeden en waar nodig dienen de verbindingen te worden hersteld.

Daarnaast kunnen ook boerenerven natuuroases vormen in het open polderlandschap. Vaak worden hoeses omgeven door weiland - de zogenaamde huisweide - al dan niet beplant met fruitbomen en vaak beweid. Zij zijn vaak niet alleen visueel aantrekkelijk, maar bieden ook ecologische variatie in het landbouwgebied. Ook hebben de erfbeplantingsacties die door de jaren heen zijn doorgegaan, ertoe geleid dat landbouwerven meer als groene clusters in het landschap zijn zichtbaar geworden. Vandaag dient ook grondig te worden nagedacht over de impact

▲ Belangrijke natuurwaarden zijn te halen in de ontwikkeling van watergebonden natuur- en landschapswaarden en in de ontwikkeling van erfbeplanting bij zowel actieve landbouwbedrijven als private eigenaren.

die een schaalvergroting en uitbreiding op het landschap heeft. Er moet nagegaan worden waar en hoe deze schaalprong mogelijk is, om voldoende groeimogelijkheden te blijven garanderen zonder de landschappelijke kwaliteit te hypothekeren. Daarnaast toveren ook meer en meer particulieren hun erven om tot een natuuroase in het landschap. Ook deze groene eilanden leveren een niet onbelangrijke bijdrage aan de ecologische infrastructuur. De meerwaarde ervan wordt des te groter wanneer de vergroening rekening houdt met het omliggende landschap, en dus op de juiste plekken en met de gepaste beplanting gebeurt. Er moet ook vermeden worden om dichte compacte beplantingen te gebruiken. Beter is te zoeken naar een goede wisselwerking tussen solitaire bomen en kleine bomengroepen. Bovendien kan aantrekkelijke of authentieke architectuur hierdoor in de verf gezet worden. Op verschillende plaatsen in het gebied zijn ook (restanten van) walgrachten aanwezig rond de boerderijen. Hier bieden ook de historische walgrachten interessante waterstructuren om de biodiversiteit op van de erven te verhogen. Ze bieden bovendien belangrijke mogelijkheden om water in het gebied vast te houden. Vandaar dient te worden overwogen om ze voor bepaalde erven ook te herintroduceren. Door de (her-)aanleg van walgrachten rondom bebouwing in het buitengebied kan een aanzienlijk grote hoeveelheid water gebufferd worden. Deze buffermogelijkheid biedt zowel in de zomer als in de winter tal van voordelen. Deze individuele kleinschalige actie kan op grote schaal een grote landschapsofwaardering betekenen. Andere functies, zoals zuivering van eigen afvalwater, kan ook hier eveneens aan gekoppeld worden.

Een aantal structuurbepalende wateroppervlakken en hun directe omgeving bieden belangrijke potenties voor het behoud en de ontwikkeling van watergebonden natuur- en landschapswaarden in combinatie met recreatieve en waterbeheer- en waterwinningsfuncties. Zo zijn rond een aantal stilstaande waters, zoals de Viconia kleiputten en de Koolhofput belangrijke

natuurkernen ontstaan of in ontwikkeling. De Koolhofput speelt bijvoorbeeld daarnaast een belangrijke rol als wachtbekken om piekdebieten uit de polder op te vangen. Het is van belang om dit soort gebieden in stand te houden en verder te ontwikkelen.

Een aantal structuurbepalende wateroppervlakken en hun directe omgeving bieden belangrijke potenties voor het behoud en de ontwikkeling van watergebonden natuur- en landschapswaarden in combinatie met recreatieve en waterbeheer- en waterwinningsfuncties. Zo zijn rond een aantal stilstaande waters, zoals de Viconia kleiputten en de Koolhofput belangrijke natuurkernen ontstaan of in ontwikkeling. De Koolhofput speelt bijvoorbeeld daarnaast een belangrijke rol als wachtbekken om piekdebieten uit de polder op te vangen. Het is van belang om dit soort gebieden in stand te houden en verder te ontwikkelen.

Tenslotte is er ook ruimte voor natuur in de dorpen, gehuchten en de randstedelijke gebieden. Hier komt groen en water voor in de private tuinen, de wegbermen en de publieke ruimten. Verder is natuur verspreid aanwezig in de vorm van kleine landschapselementen of als lijnbeplanting in de bebouwde ruimte of op industrieterreinen. Klimaatadaptieve maatregelen en recreatief medegebruik kunnen hier een belangrijk mede-argument zijn voor het creëren van ecologische meerwaarde(n), bijvoorbeeld in de vorm van bufferende waterbekkens in de buurt van de kernen. In de stadsranden kan geopteerd worden voor groene gordels om het contrast tussen stad en open landschap tegelijk te begrenzen en te bufferen. In combinatie met water en een recreatief netwerk vormt zo'n groene gordel een subtiel scherm dat tegelijk openingen laat voor doorzichten naar de stadskern. Het is dus niet aangewezen om een ondoorzichtige buffer aan te leggen.

^ De bijzondere, dichte waterstructuur in de polders.

Bouwsteen Samenhang

Het feit dat verschillende elementen waaruit het landschap is opgebouwd samen horen en functioneren, wijst op samenhang in een landschap. In een samenhangend landschap sluit het landgebruik aan bij de natuurlijke condities zoals topografie, bodem en de ligging van water. Behalve het harmonisch samengaan van functies en natuurlijk condities verwijst samenhang eveneens naar de mate van herhaling van kleur en textuur en de mate waarin in het landschap verbindende elementen voorkomen zoals de herhaling van groenvormen of perceelvormen. Tenslotte wordt samenhang ook bepaald door de manier waarop het landschap doorheen de tijd en de seizoenen evolueert en hoe deze ontwikkeling zich in het landschap uit. Water is een belangrijke determinant voor samenhang. Het versterkt het gevoel van harmonie, waardoor landschappen met veel water doorgaans als sterk samenhangend worden ervaren.

Onlosmakelijk verbonden met samenhang is verstoring. Terwijl samenhang verwijst naar hoe het landschap in zijn geheel wordt ervaren, heeft verstoring te maken met specifieke elementen die het totaalbeeld verstoren. Storende elementen zijn elementen die worden gekenmerkt door een gebrek aan coherentie en inpassing in de context.

Aandachtspunten bouwsteen:

- verhalen vertellen die de samenhang van de plek duiden en die levend maken
- kansrijke plekken zoeken om samenhang te versterken

VERHALEN VOOR ONDERWEG

De polders zijn een landschappelijke eenheid die zich situeert tussen de kust in het noorden en de zandleem- en leemgebieden in het zuiden. Ze maken deel uit van een brede kustvlakte die zich uitstrekt van Artesië tot Denemarken. De samenhang tussen de kust en het achterliggende polderlandschap is vooral functioneel en manifesteert zich door de aanwezigheid van verkeerwegen en recreatieve verbindingen, die soms door beplanting in het landschap worden geaccentueerd.

Tot op vandaag vertoont het polderlandschap echter vooral een eigen ruimtelijke samenhang die de uitdrukking is van een eeuwenlange en ijzersterke band tussen mens en landschap. In weinig streken van Vlaanderen werden de menselijke activiteiten - en dus het ontstaan van het cultuurlandschap - zo sterk bepaald door de fysische aspecten als in de polders. Het heeft geleid tot een landschap met belangrijke archeologische, historisch-geografische en landschappelijke getuigeniswaarde in een bijzondere samenhang. Het verbindende patroon van grachten en kreken

met de typerende rietkragen en de sporadische herhaling van groenelementen versterkt dit, evenals de verspreid voorkomende dorpen, gehuchten en boerderijen. Deze complexen van gebouwen, erven en openbare ruimten vormen 'eilanden' in de grote open ruimte waarmee ze onlosmakelijk verbonden zijn. Tot op vandaag is het relatief gespaard gebleven van verstedelijking en de aanleg van verkeersinfrastructuur. Visuele verstoring beperkt zich tot een aantal lokale gebiedsvreemde elementen. In de stadsranden dreigt het landschap nu al echter uiteen te vallen in verschillende losse deelgebieden die noch verbinding noch eenheid met elkaar vertonen. Denk maar aan de KMO-zone, de camping, de snelweg en de lintbebouwing ter hoogte van Nieuwpoort.

De samenhang van het polderlandschap is een bijzondere kwaliteit waar we uiterst waakzaam mee moeten omgaan. Niks lijkt er zo maar lijkt te zijn ontstaan: elk element zijn plaats en functie in het geheel en alles hangt wel een bijzonder verhaal vast: kleurrijke sprookjes, pittige avonturenverhalen of angstaanjagende thrillers

^ De brede kustvlakte van Arctia tot Denemarken, met polders, delta's, estuaries, waddenzeeën en waddeneilanden. (visibleearth.nasa.gov)

en veel 'petites histoires'. Ze kennen biedt een ontegensprekelijke meerwaarde voor de beleving van het landschap. Ze geven samenhang in het landschap sprekend weer en vormen zo een leidraad voor de toekomst. Ze begrijpen vergt echter meer dan inzicht in een plek alleen. Het vereist een kijk die ruimer gaat en de mogelijke relaties in een landschap leert ontdekken, zowel in de ruimte als doorheen de tijd. De uitdaging is om te gaan zoeken naar kansen en mogelijkheden om deze verhalen te versterken. Op die manier kunnen nieuwe ontwikkelingen mee de betekenis van een bepaalde plek in de verf zetten en het landschap springlevend maken.

Toegegeven, je moet heel goed kijken, maar de schijnbaar vlakke polder kent heel kleine hoogteverschillen. Oorspronkelijk was de landbouw sterk aan deze minieme hoogteverschillen aangepast. Op de hoger gelegen gronden kwam vooral akkerland voor. De lager gelegen en nattere gronden werden eerder gebruikt voor weiden en hooiland. Op bepaalde plaatsen werd er ook veen ontgonnen,

waardoor er subtiele afwisselingen in de topografie van bepaalde percelen zijn ontstaan. De verschillen in topografie en landgebruik tekenen zich echter steeds minder af. Op de hogere gronden komen nog steeds boerderijen en akkerland voor. Vooral in de winter zorgen de onbegroeide akkers hier voor een samenhangend beeld. Mede door de mogelijkheid om de afwatering van de nattere gronden te verbeteren, is de samenhang tussen het landgebruik en de bodem op de lagere gronden echter minder duidelijk geworden: naast weiland komt hier meer en meer ook akkerland voor. Veel van de kleine hoogteverschillen zijn uitgevlakt en bovendien heeft de historische percelering plaatsgemaakt voor grootschalige en rechtlijnige percelen. Nochtans vertelt de samenhang tussen landgebruik en hoogteligging een geschiedenis en biedt bovendien een interessante visuele en biotische diversiteit. Het is belangrijk dat ze gekoesterd wordt door bestaande graslanden op lager gelegen gronden te behouden en waar mogelijk nieuwe graslanden te introduceren.

De kleilagen die tijdens de voorbije eeuwen door de zee afgezet

Ode aan de IJzer

-

Met bergbeekallures stroom je oeverwiegend
de Noord-Franse heuvels uit,
gevoed door bronnen als huilende bodems
Je kromt je rug tegen het Houtland aan
en als een oude paling kronkel je dan langzaam door de vette weiden,
na je laatste bocht gestrekt uitlopend in zilte oneindigheid
De vuurtoren groet je met een rode knipoog

In je bovenloop zo jong en vrijelijk kabbelend,
werd je in het laagland door de mens getemd
Betonnen boordcriminelen hebben je een keurslijf aangemeten
Je lenden zijn nu hoog en glad en strak

Maar je winterwraak is nat en onverschrokken
De peilschaal als thermometer voor overstromingskoorts
En je hebt overschot van gelijk

Door drakars werd je ooit bevaren
Engelse wol en Iepers laken kruisten elkaar onderweg
Uit je navel werd klei al deeg gestoken,
en gebakken langs je oevers tot goudgele steen

Je verdunde het bloed van duizenden soldaten,
Je naam werd verbonden aan een gruwelijke slag
in het gezicht van de mensheid

Je bent vloeibare geschiedenis
Je wijst meeuwen de weg landinwaarts
en laat je door reigers bewaken
Pijlkruid en paling zijn terug
De otter bereid een come-back voor,
als trotse koning van de IJzervallei
Zeehonden kwispelen het schuim op de lippen van de zee

Ik woon langs je, als ik mag
Ik ben in je, als ik zwem
Ik ben op je als ik vaar op de rimpels of schaats op je ijs
Ik streel je als ik op je jaagpad fiets

Diep is mijn ontzag voor je
Ik zal je behoeden en beschermen

Als je me hoort, geef dan een teken,
Laat je droogbruine riet zachtjes mijn naam ruisen
O IJzer, stroom van het weideland

(Tim Provoost)

waren, werden in de loop van de dertiende eeuw gebruikt voor de productie van gebakken bouwmaterialen. Het nieuwe bouw materiaal vormde een volwaardige vervanging voor de dure natuursteen en bracht een ware revolutie in de bouw wereld op gang. De uitstekende kwaliteit van de polderbaksteen met zijn hoog kalkgehalte en de gemakkelijke afvoer maakten de baksteen tot een exportproduct dat zelfs naar Engeland werd verhandeld. De productie concentreerde zich in het midden van deze eeuw hoofdzakelijk in het gebied rond Nieuwpoort, waar de kleilagen vrij zandig en de aan- en afvoermogelijkheden gunstig waren.

Zo werd voor de Nieuwpoortse steenbakkerij onder andere klei ontgonnen in de Viconia kleiputten te Stuivekenskerke. Deze klei werd dan via de IJzer getransporteerd naar Nieuwpoort om ze daar te verwerken. Kenmerkend aan de polderklei is dat ze zeer weinig ijzerdeeltjes bevat, waardoor ze aanleiding geeft tot kenmerkende gelige bakstenen. De bakstenen speelden een rol in de Eerste Wereldoorlog: dankzij lokale steenbakkerijen konden schuilplaatsen voor de manschappen die hier de wacht hielden uit baksteen opgetrokken worden. Van sommige bakstenen constructies zijn vandaag de dag de structuren of delen van de

^ Kaart links: overzicht van de verschillende inundaties (VLIZ, Nathalie De Hauwere), kaart rechts: positie van delen van o.a. het Belgische en het Duitse leger tijdens WO1 aan het IJzerfront.

muren nog te zien. De gele polderbaksteen en het kleine contrast tussen de baksteen en het voegwerk is zeer bepalend voor de wederopbouwarchitectuur van de huizen en de brugjes en duikers in het projectgebied. Door ze te behouden of bij verbouwing of nieuwbouw te gebruiken, krijgen woningen een lokale referentie. In het noordwesten van Ramskapelle, vlakbij de grens met Wulpen zijn de restanten bewaard van de steenbakkerij Briqueteries, Tuileries en Céramiques uit het begin van de 20ste eeuw. Een atelier uit 1904-1905 en een schoorsteen van de vlasroterij uit het interbellum zijn bewaard en beschermd, evenals het restant van een vrijstaande schoorsteen die tijdens de Eerste Wereldoorlog als observatiepost was ingericht en van waaruit men over de spoordijk kon uitkijken.

De grillige ondergrond met zandige zones en meer zompige veen- en kleigronden en de kleine hoogteverschillen bepaalden ook in belangrijke mate de inplanting, de vorm en de omvang van de nederzettingen. De geul- en kreekruigen met hun zandige ondergrond vormden de aangewezen inplantingsplaats met de garantie van een goede watervoorziening. Bovendien is de inplanting van de polderdorpen in grote mate bepaald door de ligging van de dijken en het afwateringsstelsel. De dijken die in hoofdzaak een noord-zuid-verloop toonden, vormden vanaf hun aanleg, maar ook daarna, de belangrijkste wegen. Het afwateringsstelsel toonde daarentegen eerder een oost-westverloop. De kruispunten van dit rasterpatroon evolueerden tot de inplantingsplaats van nieuwe dorpen. Bij de Wederopbouw heeft men echter niet zozeer gelet op de bodemgesteldheid of de microtopografie, dan wel op de ligging van boerderijen of nederzettingen ten opzichte van de verkeerswegen, waardoor ze vaak ook op de lager gelegen gronden werden herbouwd. Ook bij de onderwaterzetting van de IJzervlakte in 1914 speelden de kleine hoogteverschillen een rol. Met de spoordijk als waterkering

werd het gebied tussen de IJzer en de spoorwegbedding herschapen in een zompig gebied. Een aantal daarboven uitstekende eilandjes werden door de Belgen en de Duitsers ingericht als voorposten in het niemandsland. Vanaf de spoorwegbedding liepen houten loopbruggen (passerellen) naar de voorposten in het onderwater gezette gebied.

De Koolhofput is een waterplas van ongeveer 10 ha groot en is het resultaat van zandwinning voor de aanleg van de A18/E40. De plas vervult de rol van waterspaarbekken om piekdebieten in de waterafvoer van de polders op te vangen. De benaming 'Koolhof' komt van een historische hofstede die langs de gelijknamige vaart gelegen was. Intussen is de Koolhofput een pleisterplaats voor mens en dier geworden. Zowel watervogels en vissen als vissers, wandelaars en natuurliefhebbers voelen er zich thuis.

De toren van Oud-Stuivekens is een overblijfsel van de oorspronkelijke gotische Sint-Pieterskerk van Stuivekenskerke, die in 1572 werd gebouwd. In 1866 besloot de kerkfabriek en het gemeentebestuur van Stuivekenskerke om een nieuwe kerk te bouwen, nabij het kasteel Vicogne, waarrond dan de nieuwe, meer centraal gelegen dorpskern ontstond. De oude kerk werd afgebroken, behalve de toren die men wou behouden als karakteristieke getuige van de plaatselijke bouwstijl. Tijdens de Eerste Wereldoorlog raakte de toren van Oud-Stuivekens beschadigd door artilleriegranaten. Het gehucht lag middenin de IJzerfrontlinie tijdens de Eerste Wereldoorlog. De oude kerktoren van Stuivekenskerke hier vormde dan ook een vooruitgeschoven uitkijkpost voor de Belgische soldaten. Het dorp Stuivekenskerke dan weer was in handen van de Duitsers. Vandaag vind je in Oud-Stuivekenskerke onder meer het dramatisch restant van de kerktoren en een herdenkingskapel.

^ Subtiële leesbaarheid van de polder

Bouwsteen Leesbaarheid

Leesbaarheid verwijst naar het gemak waarmee een landschap begrepen kan worden: hoe gemakkelijk kan men zijn weg vinden in een bepaalde omgeving, hoe snel kan men zich in een bepaalde context situeren of hoe gemakkelijk kan men in een bepaalde omgeving zijn weg vinden naar een bepaalde plek? In een leesbaar landschap zorgen kenmerken in de omgeving ervoor dat die beter begrepen kan worden en die nuttig zijn bij het opmaken van een 'cognitive map', een persoonlijke mentale kaart van de omgeving die in de loop van het informatieverwerkingsproces opgebouwd wordt uit herkenbare landschapselementen. Leesbaarheid wordt vergroot door het beter begrijpen en interpreteren van het landschap of door kenmerken die uit een andere plek af te leiden zijn te transponeren op de eigen omgeving.

Leesbaarheid is sterk verbonden met een aantal van de andere bouwstenen. Complexiteit bijvoorbeeld die veroorzaakt wordt door variatie van functies en landschapselementen wordt hoog gewaardeerd tot wanneer een landschap té heterogeen wordt. Op dat moment wordt het landschap moeilijk leesbaar en wordt het minder gewaardeerd. Andere elementen die bijdragen tot een betere leesbaarheid van het landschap zijn een grote herkenbare structuren, een dieptezicht of een centraal herkenningspunt, een bodembedekking die overal min of meer dezelfde hoogte heeft, gebogen zichtlijnen die de indruk geven dat het landschap net achter de hoek meer informatie zal prijsgeven, een zekere homogeniteit en een beperkt aantal kleuren en landschapselementen. Leesbaarheid verwijst eveneens naar de mate waarin historische landschapsstructuren en erfgoed zichtbaar zijn in het landschap. Onderzoek geeft aan dat wanneer men landbouwerfgoed en traditionele landbouwmethoden leesbaar maakt voor stadsmensen en anderen die door de jaren hun band met de eigen streek verloren zijn, dit bijdraagt tot de waardering van het landbouwlandschap.

Aandachtspunten bouwsteen:

- *selectief accentueren van bepaalde lijnstructuren*
- *structurerende bomenrijen maken de IJzer herkenbaar in het landschap.*
- *erfgoed draagt bij aan de leesbaarheid van het landschap*
- *puntelementen op subtiële wijze leesbaar en zichtbaar maken als eilanden in het open polderlandschap*

▲ Subtiële leesbaarheid van de polder

SUBTIELE LEESBAARHEID

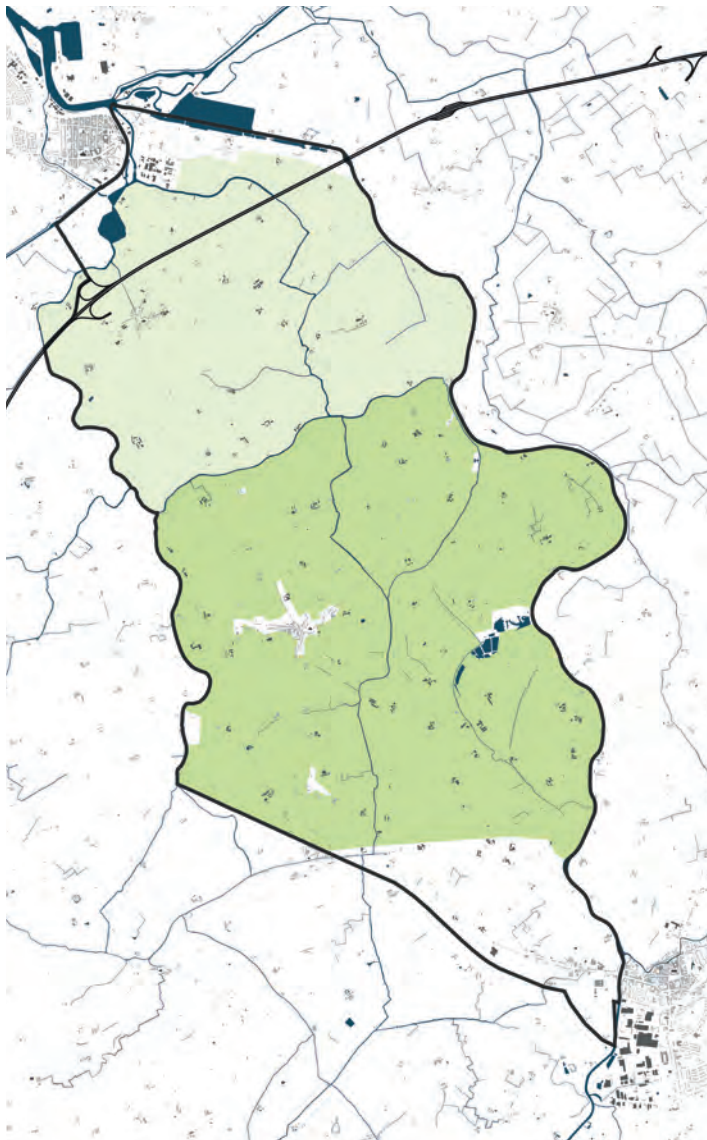
Het landschap is een spiegel van de maatschappij zoals die nu is: aan het landschap kun je zien wat wij als samenleving belangrijk vinden. Tegelijkertijd is in het landschap te zien hoe onze voorouders met het land omgingen en welke erfenis wij voor volgende generaties achterlaten. Kijken naar een landschap is daarom één zaak. Je de vraag stellen 'waarom zie ik wat ik zie?' is een tweede.

In het polderlandschap zijn de basiskenmerken en -elementen vrij duidelijk. Er is de buitengewone ruimtelijkheid en de relatief beperkte complexiteit met de aanwezigheid van boerderijen, dorpen en gehuchten als belangrijke herkenningspunten en de lineaire water- en groenstructuren als ruimtelijke dragers. Het patroon van percelen, wegen, afwateringen, beken en landbouwbedrijven was op het einde van de achttiende eeuw nagenoeg gelijk als voor de Eerste Wereldoorlog. Sindsdien heeft deze leesbaarheid echter flinke deuken gegeven. Tijdens de Eerste Wereldoorlog behoorde het projectgebied tot de frontstreek, waardoor het nagenoeg volledig werd verwoest. Met de wederopbouw ontstond in enkele jaren tijd na de oorlog een aangepast landschap en werden hoeves, dorpen en steden volgens aangepaste plattegronden en soms zelfs op andere plaatsen heropgebouwd. Daarna hebben ook moderne landinrichtingswerken zoals ruilverkavelingen, de schaalvergroting van de landbouw en het specifieke waterbeheer, maar ook de oprukkende lintbebouwing en verstedelijking de leesbaarheid van eeuwenoude structuren en samenhang in het landschap verminderd. En tenslotte is ook de impact van

kleinere transformaties niet te onderschatten: duizenden mensen - verenigingen, ondernemers, landbouwers en burgers - geven dagdagelijks het landschap van de toekomst mee vorm. Niet alle samenhangen in het landschap zijn hierdoor even zichtbaar of duidelijk voor bewoners of gebruikers. Soms is er nood aan meer duiding. Dit kan door informatie beschikbaar te stellen of rustpunten in te richten van waaruit het landschap kan gelezen worden, maar ook door inrichting en beheer.

De IJzer, de grachten en kanalen, de E40, de lokale wegen, de Frontzate, de elektriciteitsleidingen: allemaal zijn het lijnen in het polderlandschap. Ze lijken op kaart allemaal even prominent in het landschap aanwezig te zijn, maar in werkelijkheid zijn ze echter niet allemaal even leesbaar. Vaak gaan ze subtiel op in het landschap en benadrukken zo de openheid ervan. Soms zijn ze gefragmenteerd of onvolledig. Wanneer ze benadrukt zijn door een hogere ligging in het landschap of door de aanwezigheid van opgaand groen worden ze visuele beeldragers in het polderlandschap. Zo is het netwerk van grachten en kanalen niet altijd even zichtbaar doordat er op sommige plaatsen geen begroeiing is. Het versterken van deze structuur met rietvegetatie en pleksgewijze tolerantie van bomengroepen en struweel vergroot de leesbaarheid van deze grachtenstructuur en daarmee ook de leesbaarheid van de landbouwpercelen. Het natuurtechnisch beheer van bestaande en het aanleggen van nieuwe grachten is dus niet enkel ecologisch interessant, maar biedt ook voordelen voor de beeldkwaliteit. Daarnaast kunnen

▲ Ruilverkavelingsgebieden binnen casegebied, ruilverkavelingsfase 3 (lichtgroen) en ruilverkavelingsfase 4 (donker groen)

ook overstromingszones worden voorzien. Dit soort waterbuffers krijgt een meervoudige betekenis wanneer ze naast een ecologisch beheer ook een recreatieve meerwaarde krijgen als evocatie van de onderwaterzetting.

Bepaalde delen van de IJzer zijn duidelijk leesbaar in het landschap doordat ze door opgaande bomenrijen wordt begeleid. Dat is echter niet overal het geval. We pleiten ervoor om deze lineaire bomenrijen over de hele lengte van de IJzer te voorzien omwille van een aantal redenen. Enerzijds vormt de IJzer een bijzonder betekenisvolle structuur en een recreatieve drager. Een lijnbeplanting van monumentale bomen duidt de ligging van de IJzer aan vanuit het ruimere landschap en toont de passant de meanderende loop van de rivier. Anderzijds zorgt de aanwezigheid van bomenrijen ook voor de nodige windvang voor de recreatieve gebruikers van de trekwegen. Tegelijkertijd zorgt het spel van licht en schaduw voor extra sfeer bij de beleving. En tenslotte refereert deze beplanting naar een historische situatie: op foto's van rond 1900 zien we dat de IJzer volledig was beplant met markante bomenrijen. Door voor bomen te kiezen waarvan de kruin voldoende hoog staat, kan het doorzicht vanaf de IJzerdijk naar het landschap behouden worden. Op bepaalde plaatsen zorgt ook struikgewas of struweel voor leefplekken voor

planten en dieren. Het zorgt ook voor een variatie in het beeld en de beleving van de recreatie langs de IJzer.

Het polderlandschap wordt doorkruist een aantal grotere en kleinere wegen. De verbindingswegen tussen de dorpskernen zijn brede wegen met twee duidelijk gemarkeerde baanvakken. De kleinere wegen zijn éénvakbanen zonder markering. De wegen worden vooral gemarkeerd door opgaande beplanting met bomen en struiken – al dan niet in rijen – en de rietbeplanting in de grachten erlangs. Wanneer er geen beplanting aanwezig is, merk je de wegen - afgezien van de auto's die er op rijden - vanop afstand nauwelijks op. We willen de leesbaarheid van het polderlandschap en de ligging van de dorpen duidelijk maken zonder dat het landschap zijn openheid verliest. Daarom opteren we enkel voor een volledige lijnbeplanting met bomen langs de grote wegen die dorpen en steden met elkaar verbinden. Door deze wegen als groene linten te accentueren, worden ze visuele beeld dragers in en ecologische dragers van het polderlandschap. Door de overige wegen net niet te met lijnbeplanting te accentueren, wordt de openheid van het polderlandschap behouden. Struikgewas, struweel, alleenstaande bomen of kleine bomengroepen vormen kleine bijzondere plekken voor diverse planten- en diersoorten en zorgen spelenderwijs voor een variatie in het beeld en de beleving. Vanzelfsprekend dient voor de wegbermen ook een aangepast maaibeheer te worden voorzien.

De aanwezigheid van de E40 is nauwelijks te negeren. Jarenlang was het een expresweg die diende om de Westkust te ontsluiten en een verbinding met Frankrijk te vormen. Bij de ontwikkeling van de kanaaltunnel werd beslist om de expresweg om te vormen tot een autostrade. De werken werden aangevat in 1972 en het eerste stuk snelweg tussen Nieuwpoort en Jabbeke werd 5 jaar later geopend. Sinds 1997 kan men zonder onderbreking Duinkerke bereiken. De weg loopt vanaf de splitsing van de E40 in Jabbeke, iets ten westen van Brugge, via Veurne tot aan de Franse grens, waar de snelweg aansluit op de Franse A16. Dagelijks passeren er ruim 30 000 voertuigen de E40 langs Nieuwpoort en dit aantal neemt nog exponentieel toe. Gewenst of ongewenst, ook de E40 maakt ontegensprekelijk deel uit van het verhaal van dit polderlandschap. Het is een cultuurelement van de late 20e eeuw, dat als een nieuwe laag – een lijn – een verhaal vertelt over de ontwikkeling van het gebied. Jammer genoeg wordt de inrichting en het beheer ervan vooral bedacht vanuit technisch oogpunt. Wij wensen daar een landschappelijke laag aan toe te voegen en vandaaruit vooral de essentie van dit landschap – de ruimtelijkheid – behouden. Om die reden heeft de E40 op deze plaats geen bijkomende beplanting en vraagt ze om soberheid: de aanwezigheid van voertuigen, de aarden middenwal en de iets verhoogde ligging, eventueel geflankeerd door lineaire waterstructuren is voldoende om de snelweg subtiel te markeren. Deze benadering biedt aan de autobestuurder bovendien optimale zichten op het open polderlandschap.

Op kaart doorsnijdt de Frontzate vanaf Nieuwpoort tot Diksmuide vlijmscherp het polderlandschap. Nochtans is ze in werkelijkheid nauwelijks zichtbaar vanuit het omgevende landschap: enkel voorgaande fietsers en wandelaars langs de route laten ze vermoeden. Op die manier gaat ze subtiel op in het open polderlandschap. Vanop de Frontzate zelf geven het extreem rechtlijnig verloop en de vaak iets verhoogde ligging van de Frontzate de as een apart perspectief van waarop fietsers en wandelaars het omliggende landschap zien en beleven. De

▲ De Frontzate wordt leesbaar door zijn gebruik

bermen en de grachten aan de zijkant benadrukken dit en vormen een natuurlijke begrenzing weer met de omliggende landbouwgronden. Het zicht op het landschap is er wijds en open. Om de Frontzate subtiel in het open landschap te laten opgaan, dient rijbeplanting te worden geweerd. Een aantal kleinere struwelen langs de bedding bieden af en toe schaduw of beschutting tegen de wind. Daarnaast wordt de Frontzate begeleid door puntvormige elementen die de bezoeker helpen om het landschap beter te begrijpen. Zo zijn er gerestaureerde bunkers, spoorwegerfgoed en een aantal kunstprojecten. Ze zorgen voor een variatie in het beeld en de beleving van de recreatie langsheen de Frontzate en kunnen gekoppeld worden aan de inrichting van rust- of informatiepunten. Eenvoud in materiaalgebruik en een minimaal gebruik van bebording is hier een aandachtspunt.

De dorpen, gehuchten, steden, boerderijen en groene kernen, maar ook de servicepunten langs de autosnelweg zijn de eilanden in het open polderlandschap. Om hun leesbaarheid te vergroten worden ze met opgaand groen geaccentueerd zonder dat de beeldbepalende elementen ervan, zoals kerken of andere markante gebouwen hierdoor worden gecamoufleerd. Ook nieuwe eilanden in het landschap, zoals nieuwe boerderijen kunnen op deze manier geaccentueerd worden. Omwille van de leesbaarheid van deze puntelementen in het landschap is het behalve langs de grote verbindingswegen niet aangewezen om lineaire lijnbeplantingen te voorzien. Dit geldt ook voor de toegangswegen tot de boerderijen. In tegenstelling tot in andere streken van Vlaanderen waren die ook historisch niet beplant.

In de loop der eeuwen heeft de geschiedenis duidelijke sporen nagelaten in het polderlandschap. Erfgoedelementen, en de hoge dichtheid ervan, zijn troefkaarten voor de streek. De meeste van deze elementen zijn niet beschermd, maar vormen een wezenlijk onderdeel van de identiteit van de streek en verdienen dan ook aandacht. Nogal wat van deze relictten zijn echter onaantrekkelijk of ongepast ingekleed, waardoor ze ook niet bepaald inspirerend zijn. Ze vragen meestal niet om specifieke toevoegingen om het bijhorende verhaal duidelijk te maken, en ook reconstructie of renovatie is vaak overbodig. Meestal spreken ze voor zich. Ze dienen daarom op een uiterst zorgvuldige en respectvolle manier te worden ingericht, met aandacht voor de kleinste detaillering en met de nodige terughoudendheid. Soberheid is hier het motto! De gemeenschappelijke noemer van deze boeiende verzameling

van culturele erfgoedelementen is de streekgebondenheid. Het polderlandschap vormt immers de context waarin al deze erfgoedelementen verankerd zijn: beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Naast het behoud van deze erfgoedelementen dient daarom ook aandacht te gaan naar het versterken van de historisch - ruimtelijke context waar deze elementen van deel uitmaken. Een erfgoedelement vraagt immers een context van tijd en ruimte, een verbinding van de historische tijd met de huidige tijd, een band ook tussen het erfgoed en zijn sociale en ruimtelijke omgeving. Deze historische landschapsstructuren en erfgoedelementen bieden een belangrijke meerwaarde voor de leesbaarheid van het landschap.

In de loop der eeuwen heeft de geschiedenis duidelijke sporen nagelaten in het polderlandschap. Erfgoedelementen, en de hoge dichtheid ervan, zijn troefkaarten voor de streek. De meeste van deze elementen zijn niet beschermd, maar vormen een wezenlijk onderdeel van de identiteit van de streek en verdienen dan ook aandacht. Nogal wat van deze relictten zijn echter onaantrekkelijk of ongepast ingekleed, waardoor ze ook niet bepaald inspirerend zijn. Ze vragen meestal niet om specifieke toevoegingen om het bijhorende verhaal duidelijk te maken, en ook reconstructie of renovatie is vaak overbodig. Meestal spreken ze voor zich. Ze dienen daarom op een uiterst zorgvuldige en respectvolle manier te worden ingericht, met aandacht voor de kleinste detaillering en met de nodige terughoudendheid. Soberheid is hier het motto! De gemeenschappelijke noemer van deze boeiende verzameling van culturele erfgoedelementen is de streekgebondenheid. Het polderlandschap vormt immers de context waarin al deze erfgoedelementen verankerd zijn: beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Naast het behoud van deze erfgoedelementen dient daarom ook aandacht te gaan naar het versterken van de historisch - ruimtelijke context waar deze elementen van deel uitmaken. Een erfgoedelement vraagt immers een context van tijd en ruimte, een verbinding van de historische tijd met de huidige tijd, een band ook tussen het erfgoed en zijn sociale en ruimtelijke omgeving. Deze historische landschapsstructuren en erfgoedelementen bieden een belangrijke meerwaarde voor de leesbaarheid van het landschap.

^ Knotwilgenrij als windbreker voor schuur

De Weide Wereld

De koe verveelt zich stierlijk
Een paardenbloem hinnikt wat zaadpluis in het rond

Neergedaalde wolkjes schuiven voorbij, schapen

Een vlieg zweeft langs en landt geluidloos op een maal
Gebak van de natuur

De wind maakt de lucht zwanger van beweging
En strijkt de grasmat tegen het haar

Wild en onverzorgd
Is het donkergroene kapsel van de polder

(Tim Provoost)

Bouwsteen Zintuigen

De zintuiglijke kwaliteit van een landschap wordt bepaald door de manier waarop kleur, geluid, geur, vochtigheid, temperatuur, wind, licht en schaduw ervaren worden. Zintuiglijke kwaliteiten werken op twee manieren. Enerzijds ervaart men een prikkeling van de zintuigen door stilte, zilte zeelucht, een aangenaam kleurenpalet van beplanting... Anderzijds biedt deze prikkeling informatie over de aard van en de situering in het landschap. De plotse geur van dennennaalden of het donker en kouder worden geeft aan dat men van een open landschap overgaat naar een bos. Veel van deze kwaliteiten zijn verbonden met de seizoenen en het weer. Met de seizoenen veranderende geuren en kleuren op het land, al dan niet onder invloed van de verschillende landbouwactiviteiten die de seizoenen met zich meebrengen. De invloed van zintuiglijke gewaarwordingen op de waardering zou zeer groot zijn, maar werd slechts beperkt onderzocht.

Aandachtspunten bouwsteen:

- Aandacht voor stilte, selectie van specifieke stiltegebieden
- Vermijden van hinderlijke geuren
- Bij informatiepunten alle zintuigen in de waarneming betrekken

^ Zelfs als de wind er niet is, kan je hem voorstellen

ZINTUIGEN

Jammer genoeg kunnen we je in dit boek enkel beelden laten zien. Ze tonen veel, maar niet alles van hoe het polderlandschap in werkelijkheid is. De door scheefgegroeide bomen in de polders verraden dat er met de regelmaat van de klok hevige westenwinden waaien die zilte zeelucht aanvoeren. Vandaar dat heel wat boeren en andere bewoners doorheen de eeuwen bomenrijen, houtkanten en hagen hebben aangeplant in de omgeving van hun woning en erf zodat ze van de wind minder last hebben. Het idee om puntelementen in het landschap te accentueren met groen, biedt dus niet alleen een voordeel op het vlak van beeldkwaliteit. Maar om het polderlandschap echt te leren kennen, moet je het

met volle teugen – en dus met al je zintuigen – beleven. Bewoners en bezoekers zullen je bijvoorbeeld vertellen dat het contrast tussen de drukke, dicht bebouwde kuststrook en dit rustige, rurale achterland enorm is. Dat de snelweg een flinke impact heeft, zowel visueel als auditief, en dat de rust en de stilte wel eens wordt doorbroken door geluiden van auto's en tractoren. Maar dat de stilte van de polder indrukwekkend is...

^ Het stiltepad ter hoogte van Diksmuide.

Bouwsteen Identiteit

Identiteit verwijst naar de eigenheid en het karakter van landschappen dat ervoor zorgt dat mensen een specifiek landschap als dusdanig kunnen herkennen. Ruimtelijke identiteit slaat op de beschrijving van duidelijk afgebakende landschappen aan de hand van natuurlijke of fysisch-geografische condities, in combinatie met meer culturele elementen, zoals het patroon van nederzettingen en territoria. Deze identiteit bestaat uit een specifieke combinatie van landschapsvormen, -patronen en -elementen. Existentiële identiteit voegt hier iets aan toe, namelijk specifieke associaties, ervaringen, verhalen, herinneringen, gevoelens en symbolische betekenissen die door de karakteristieke eigenschappen van een plek worden opgewekt en de manier waarop bewoners, gebruikers en andere betrokken partijen ze beleven. Uitgaande van het begrip existentiële identiteit kan men moeilijk nog spreken van dé identiteit van een streek. Elk landschap heeft voor de verschillende gebruikers immers haar eigen betekenis afhankelijk van de persoonlijke ervaringen en voorkeuren. Naast deze persoonlijke landschapsidentiteit hebben landschappen ook een cultureel gedeelde identiteit. Deze is geworteld in de gemeenschap en verwijst naar landschapselementen, verhalen, herinneringen en symbolische betekenissen die in het gezamenlijk geheugen opgeslagen zijn.

Aandachtspunten bouwsteen:

- *Agenderen en ontwikkelen van 'keurmerkgebieden'*
- *Optimaliseren en leefbaar houden van bestaande kernen door ontwerp en beheer*
- *De karakteristieke identiteit van het polderlandschap centraal stellen bij de afweging van ruimtelijke ingrepen*

▲ Een eigen plek onder de zon

MET HET LANDSCHAP ALS LEIDRAAD

Plekken weken emoties los bij mensen die ze bewonen of bezoeken. Uit onderzoek blijkt dat mensen graag naar de Westhoek komen omdat ze hier een aantal dingen vinden die schaars zijn geworden: open ruimte, landschap en natuur en alle mogelijkheden die ermee verbonden zijn: wandelen, fietsen, toeren, gewoon recreëren. Ze waarderen het kleinschalige, de gezelligheid, het authentieke: het is de ideale streek voor onthaasting. Ook heel wat bewoners voelen zich sterk verbonden met hun streek.

“Het samenhorighedsgevoel. Bijna iedereen die in de Westhoek woont, is trots van de Westhoek te zijn. De Westhoek is “echt”, de mensen zijn er zoals ze zijn, het dialect, alles is echt, geen hautain gevoel.”

“Ik bedoel, naar mijn gevoel zijn die mensen [kustbewoners] niet echte Westhoekers. Maar ik wil niet zeggen van, we mogen ze er niet bij. Integendeel. Inderdaad, het is van daaruit dikwijls dat er kansen komen om onze streek inderdaad open te stellen en wat te pushen. Dat is waar. Dat is zeker waar. Maar het is zo meer gevoelsmatig. Die mensen denken niet zo echt als Westhoekers. Het is dat wat ik bedoel.”

Nogal eens komt de vrees echter naar boven dat het bewaren van de open ruimtes en de identiteit van het landschap nieuwe ontwikkelingen zou tegenhouden. Het kan inderdaad niet de

bedoeling zijn dat de streek een tweede Bokrijk zou worden. Of een tuin voor de rest van Vlaanderen waar enkel rust en behoud van open ruimte belangrijk zijn en geen ruimte meer is voor ondernemen, werken of wonen. Daarom is het belangrijk op zoek te gaan naar mogelijkheden waar de streek op een organische manier kan verder groeien zonder aan identiteit te verliezen.

“Integendeel, ik heb het gevoel dat men soms ons, en dat is dan het nadeel van die open ruimte, wat onze toeristische troef is, wordt het een nadeel dat men ons een beetje met de keer als reservaat begint te behandelen, als een soort van lusttuin. Hier is weinig mogelijk. Op alle vlakken word je afgeremd in uw ontwikkeling terwijl dat we precies ontwikkeling nodig hebben om die open ruimte in een goede staat te kunnen onderhouden.”

“Ik vind het positief dat de Westhoek verandert. We moeten geen prikkeldraad rond de Westhoek zetten, we moeten er geen kamp van maken en zeker geen Bokrijk worden. We moeten als Westhoeker ook onze rol spelen. Als je niet instapt op de trein van de veranderingen, dan verouder je en word je geïsoleerd. Ik vind dus de veranderingen in het geheel van de Westhoek positief. Natuurlijk is het zo dat er grenzen zijn. En ik denk dat we die grenzen stilaan bereiken.”

Verskillende streekidentiteiten van de Westhoek

De Westhoek is ...

een landelijke, rustige streek
een streek met prachtige landschappen
een streek met veel open ruimte
dé landbouwstreek bij uitstek
een streek met prachtige natuurwaarden
een ondernemende streek
een streek met geschiedenis
een volkse, sociale streek
een authentieke streek, zonder kapesones
mijn thuis, waar mijn familie en vrienden wonen
een streek met een eigen dialect
een toeristische streek
een streek met een eigen identiteit
een streek waar je meer tijd hebt
een nuchtere, eenvoudige streek
een streek die inspiratie geeft
een streek waar het aangenaam wonen is
een streek waar ik fier op ben
de streek waar ik ben geboren en getogen
de ideale plaats om tot rust te komen
een nostalgische streek waar de tijd is blijven stilstaan
een streek in het westen van het land
een conservatieve streek
een kleinschalige streek

Belangrijke dragers van de streekidentiteit zijn de open ruimte en de rust van de streek. Daarnaast is de streek rijk aan cultuurhistorisch erfgoed, gaande van de relictten van de Eerste Wereldoorlog, over verhalen en legendes, authentieke dorpen, tot typische landschappen. Deze zaken worden vaak genoemd als troeven van de streek. De essentie, en tegelijkertijd de grootste uitdaging bestaat erin om ze in de toekomst maximaal te behouden. In dit kader is het wenselijk om specifieke gebieden te agenderen en ontwikkelen als 'keurmerkgebieden'. In dit soort gebieden kan maximaal ingezet worden op beleving op basis van een duidelijk leesbare landschappelijke samenhang. Leefbare en duurzame vormen van landbouw in een complexe verweving met natuur, erfgoed, recreatie en waterbeheer bieden hiertoe belangrijke kansen.

Verandering dient echter niet noodzakelijk als negatief te worden beschouwd. Integendeel, het kan ook een opportuniteit en zelfs een verrijking worden, wanneer verandering leidt tot méér landschappelijke diversiteit, coherentie en identiteit. Met het oog op de leefbaarheid van de streek is het bijvoorbeeld even belangrijk om jongvolwassenen en jonge gezinnen aan te trekken door ook andere, meer actuele troeven van de streek uit te spelen. Daarom dient ook te worden nagedacht over nieuwe maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkelingen. Essentieel is

echter dat de karakteristieke identiteit van het polderlandschap centraal staat bij de afweging van ruimtelijke ingrepen. Dit impliceert niet dat nieuwe ingrepen worden uitgesloten. Wel dient bij elke ingreep rekening te worden gehouden met de historische gelaagdheid, de landschappelijke eigenheid van en samenhang in het gebied. In elk geval dient aandacht te worden besteed aan een verantwoorde inplanting, landschappelijk aanvaardbare bouwvolumes en vormgeving, aangepaste bouwmaterialen en doordachte beplanting.

Al te vaak wordt door ondoordachte ingrepen die niet aangepast zijn aan de specifieke omgevingscontext de karakteristieke identiteit van een dorp of plek uitgevlakt. De dorpen in de streek worden echter gekenmerkt door een boeiende historische gelaagdheid die het resultaat is van diverse ontwikkelingen doorheen hun geschiedenis. Elementen als water, reliëf en ondergrond speelden hierbij een bepalende rol. Zowel bij de inplanting, als bij de woningbouw werden waterrijke of overstroombare gronden vermeden en werd een stabiele ondergrond opgezocht. Daarnaast schikken een aantal dorpen zich in de historisch gegroeide basispercelering of zijn geënt op het basiswegennet en worden hierdoor mede bepaald. Zowel ingrepen door vernieuwingen als aanpassingen aan moderne noden in de landelijke dorpen moeten deze lagen onderkennen en ze zichtbaar houden. Ze

^ Een levende streek

dienen bovendien rekening te houden met de logica van het landschap en met hoe de bebouwing in dit landschap verbonden is met de typisch landschappelijke structuren. Niet alleen de landschappelijke verbindingen (macroniveau), ook de structuur van het dorp (mesoniveau) en de inrichting van de individuele bebouwingskorrel en de openbare ruimte (microniveau) bepalen de ruimtelijke kwaliteit van een dorp. Alle niveaus zijn van essentieel belang om de vitaliteit van het dorp en investeringen in de eigen omgeving in de toekomst te waarborgen. Het behoud en de ontwikkeling van de (economische) functie is bovendien cruciaal voor het blijven bestaan van dit patrimonium en het behoud van hun karakteristieke kenmerken en uitzicht. Door dezelfde logica te enten op de randstedelijke gebieden van Diksmuide en Nieuwpoort krijgen ook deze een identiteit die aansluit bij het polderlandschap. Eventuele lokale stedelijke uitbreidingen en claims, zoals woonontwikkelingen of bedrijvigheid dienen geënt te worden op landschappelijke structuren, zoals perceelsvormen, ontwateringssystemen en ontsluitingspatronen.

Ook bij landbouwbedrijven is het belangrijk om bij het plannen van de bebouwing niet alleen te kijken naar bedrijfsvoering en economische criteria maar ook rekening te houden met de ligging in het landschap, de compositie van het hoevecomplex en de typische streekarchitectuur met aangepaste bouwmaterialen. Bovendien

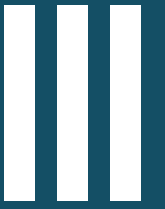
kunnen de gebouwen door een goed doordachte beplanting op een harmonische manier in het landschap geïntegreerd worden. Mits de inplanting en de inrichting doordacht gebeurt, tast een uitbreiding van bestaande landbouwbedrijven of de bouw van nieuwe landbouwbedrijven de identiteit van het polderlandschap niet noodzakelijk aan, maar kan ze ze zelfs versterken. Gebouwen kunnen bijgebouwd worden zover de compacte structuur en de eigenheid van het bedrijfsterrein behouden blijft. Doordachte erfbeplanting met de gepaste soorten kan het karakteristieke eilandeffect versterken. Ook kunnen opnieuw walgrachten aangebracht worden. Deze hebben niet alleen een ecologische functie voor amfibieën, watervogels en waterplanten maar hebben daarnaast ook een waterbergende functie. Aangezien ze gedurende het hele jaar met water gevuld blijven, vormen ze ook drinkgelegenheid voor het vee. In het geval van herbestemming van landbouwbedrijven tot residentiële verblijven dient te worden overwogen om onbruikbare of nutteloze bijgebouwen te verwijderen.

Referenties

Messely, L. en Dessen, J., Betekenis en mogelijkheden van streekidentiteit als mobiliserende factor in de Westhoek, 2010, 56p.

**RECEPTEN &
INGREDIËNTEN
VOOR
BEELDKWALITEIT**

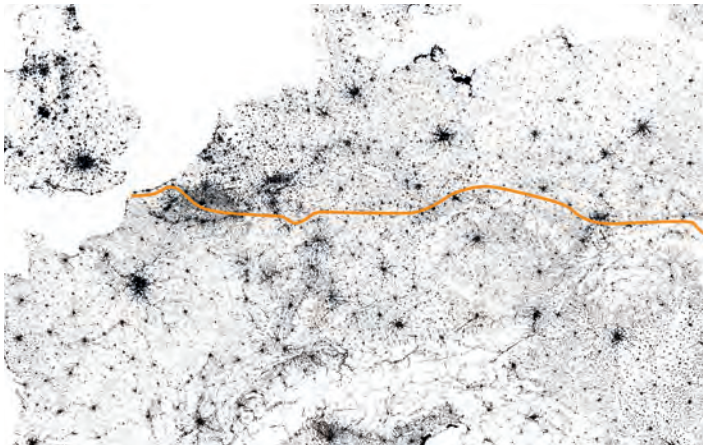
- ^ Het polderlandschap komt hier volop tot zijn recht. Uitgroeiende opslag langs de snelweg zal echter snel dit panoramisch zicht blokkeren.
- v De snelweg is veelal enkel een smalle lijn aan de horizon. Opgaand groen zoals bomen en struiken zouden enkel deze lijn maar benadrukken. Vermijden is dus de boodschap.

HET LANDSCHAP BELEVEN VANOP DE E40

De E40 loopt van Calais in Noord-Frankrijk tot Ridder in Kazachstan. Met zijn meer dan 8000 km is hij de langste van de Europese snelwegen. Het tracé tussen Jabbeke, Veurne en de Franse grens - de A18 - is recenter en werd pas sinds de jaren '70 aangelegd.

^ De oost-west oriëntatie van de E40 levert één van de belangrijkste verkeersassen van het land op

^ De E40 tussen Oostende en Brussel kende reeds sinds de jaren '50 files tijdens de zomerweekends (Gemeentearchief Aarschot, www.gentcement.be).

Recept: EEN SNELWEG IN HET LANDSCHAP

De snelweg weerspiegelt het karakter van het omliggende open landschap. Het vormt de grootste belevingsas doorheen de polder. Enkel de aanwezigheid van voertuigen en de iets verhoogde ligging markeert de snelweg als culturelement van de late twintigste eeuw in het open polderlandschap.

- ✓ Een snelweg biedt dagelijks aan duizenden gebruikers zicht op het Vlaamse landschap. Landschappelijke integratie ervan gebeurt best uitgaande van de typerende kenmerken van het landschap waar de snelweg doorheen snijdt: met bossen, open plekken en bomendreven in het Brugse Houtland en met behoud van de openheid in de polders.

^ De snelweg weerspiegelt het karakter van het Houtland: opeenvolging van open plekken, bomenlanen en bossen. (Google Street View)

v De snelweg weerspiegelt het karakter van de polder: openheid. (Google Street View)

^ Zicht vanop de snelweg richting Nieuwpoort, met links de Frontzate en rechts de Ramskappellestraat. In de achtergrond verrijst de dominante bebouwing van de kuststrook.

Ingrediënt

Behoud het zicht op en de beleving van de polder

De E40 is een zichtlocatie van waaruit snelweggebruikers het open polderlandschap beleven. Zeker op plaatsen waar de snelweg iets verhoogd ligt, zijn er panoramische zichten op het open polderlandschap en de achterliggende kuststrook. Op plaatsen waar de snelweg op gelijke hoogte van het landschap loopt, is dan weer het gevoel 'in de polder te rijden' optimaal. Om deze zichtrelatie niet te verstoren, dient opgaande wegbeplanting langsheen de snelweg te worden geweerd.

v Afwisseling van panoramische zichten op IJzer, Frontzate, Nieuwpoort en Polder met het gevoel van 'in de polder te rijden'.

△ Zacht en natuurlijk door begroeide aarden wallen waar het kan. Hard en duidelijk met betonnen wanden als het moet.

Ingrediënt

Soberheid is de boodschap

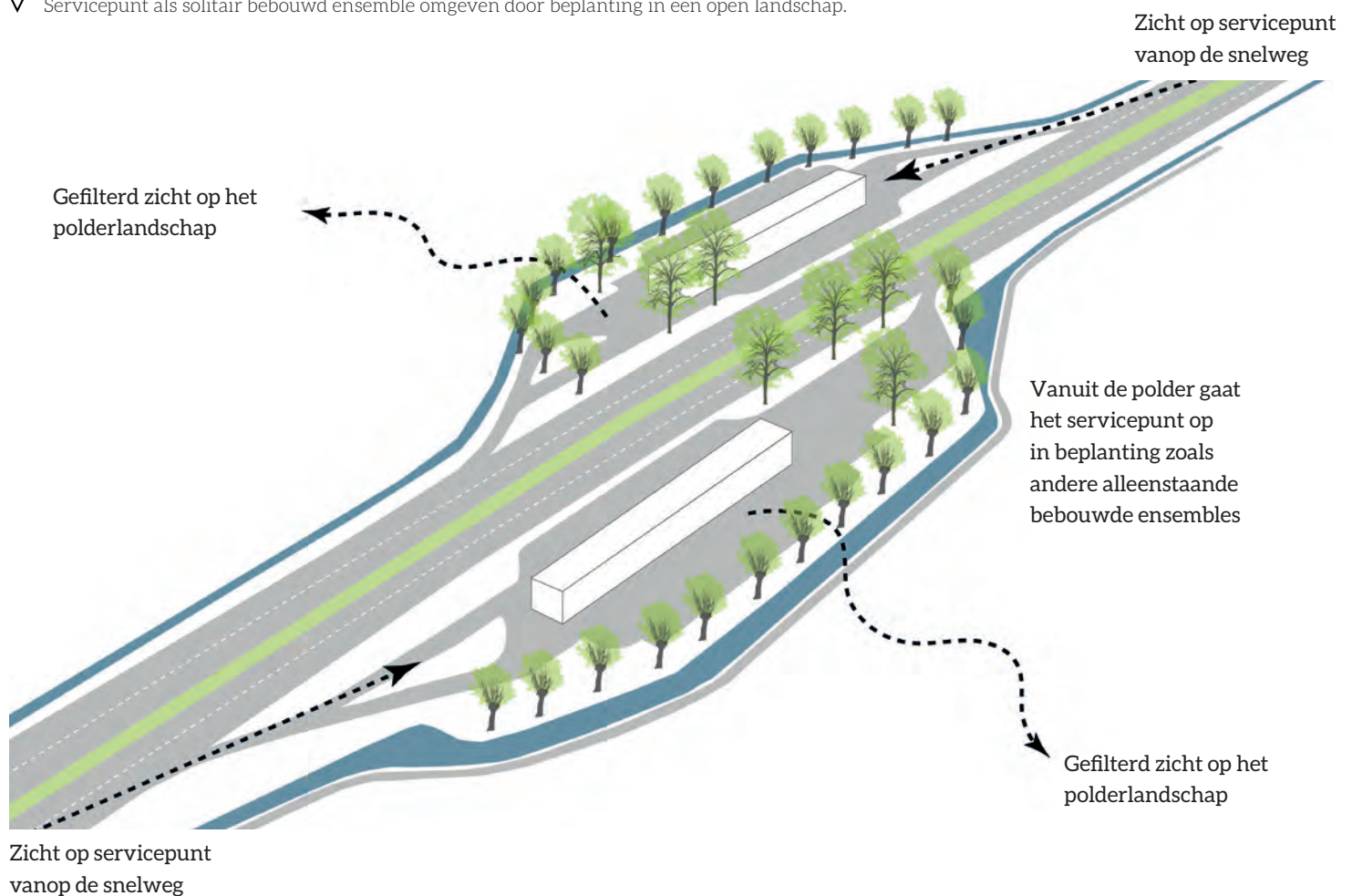
Reflecteer de soberheid van het landschap in het materiaalgebruik langs en op de snelweg. Zet het gebruik van lage aarden wallen en betonnen afscheidingen uniform door. Vermijd zo veel mogelijk ander materiaalgebruik en herleid infrastructuur en bebording tot wat strikt noodzakelijk is.

Ingrediënt

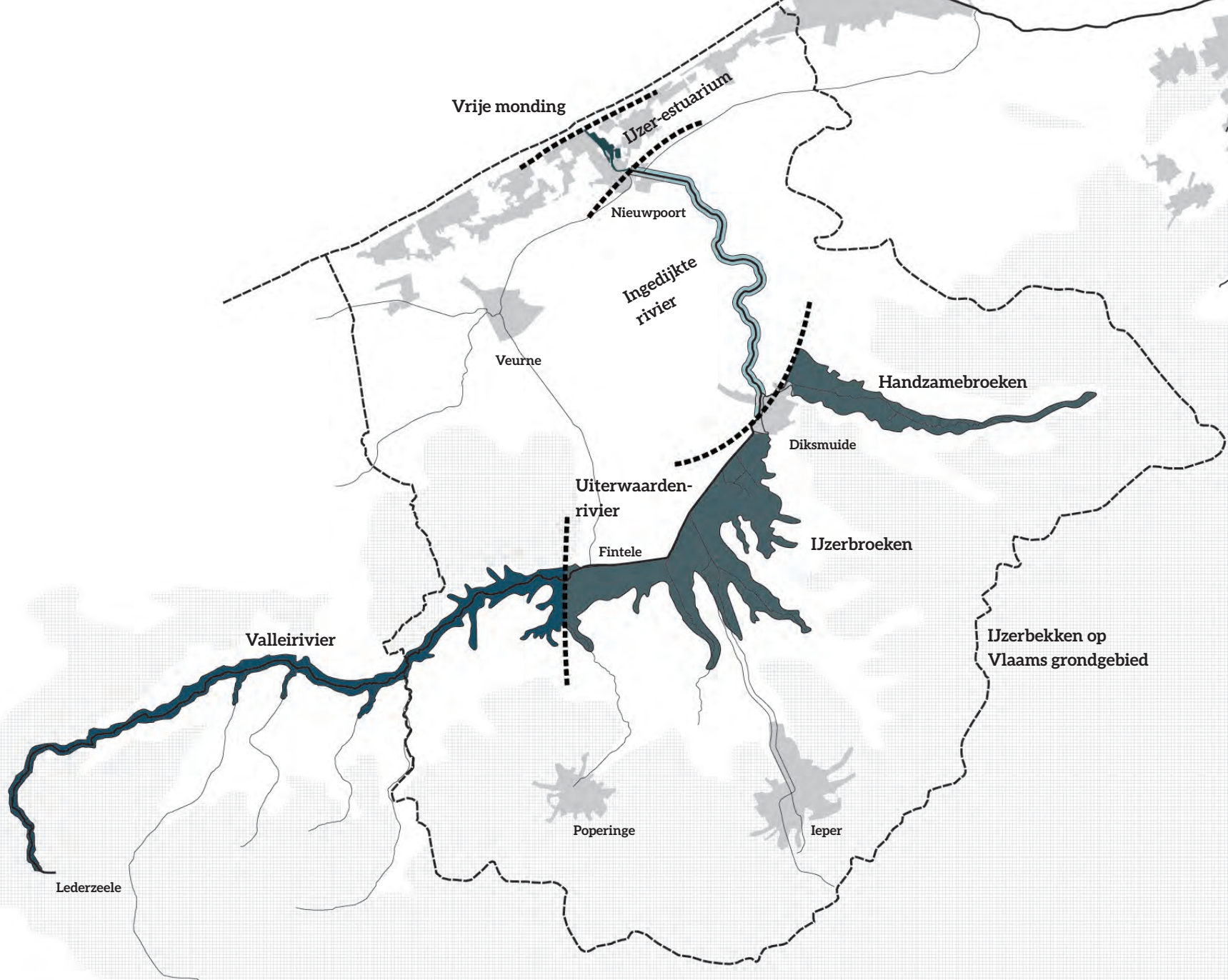
Servicepunten

Richt lokale servicepunten langs de E40 in als vergroende puntelementen, met kwalitatieve architectuur en een gepaste vergroening in de richting van de polders.

▽ Servicepunt als solitair bebouwd ensemble omgeven door beplanting in een open landschap.

▲ De IJzervallei van bron tot monding

DE IJZER

De IJzer is de enige rivier die op Belgisch grondgebied in de Noordzee uitmondt. De 78 km lange stroom ontspringt nabij de Haeneberg in het Noord-Franse Lederzeele en slingert zich langs de rand van het West-Vlaamse polderlandschap naar haar monding in Nieuwpoort. De IJzer is landschappelijk een uniek gegeven. Op zijn relatief korte afstand kent hij diverse riviervallei-systemen: van een valleirivier, een uiterwaarderivier, een ingedijkte rivier tot een klein gedeelte vrije monding in de zee onder invloed van eb en vloed. De IJzer verzamelt het water van een gebied van ruim 1100 km², begrensd door de polders in het noorden en een getuigenheuvelrij in het zuiden. Het verval is vrij gering en ook het debiet is eerder bescheiden. De bergingscapaciteit van de rivier is bij grote neerslag onvoldoende, waardoor de IJzer regelmatig buiten haar oevers treedt. De broeken langs de rechteroever vormen dan tijdelijk een natuurlijk wachtbekken. Stroomafwaarts van Diksmuide mondt echter geen

enkele waterloop nog rechtstreeks in de IJzer uit. De rivier zit er ingekapseld tussen twee dijken.

De systematische bedijking van de benedenloop van de IJzer gaat terug tot het midden van de twaalfde eeuw. De dijk is al te herkennen op de Ferrariskaart (1770-1778) en de Atlas der Buurtwegen (ca. 1843). Een winterdijk met een hoogte van 5,50 m TAW beschermt de linkeroever van de IJzer tussen Fintele en Nieuwpoort voor overstromingen. Aan de rechteroever is zo'n winterdijk aanwezig vanaf Diksmuide tot Nieuwpoort. De IJzerdijken zijn tegenwoordig nog amper te vergelijken met de wekelijks door een schaapskudde begraaide dijken. Slechts enkele plantensoorten, die tegenwoordig zeldzaam zijn, doen ons nog aan de typische begraaide dijken denken. Ze zijn tegenwoordig echter op heel veel plaatsen verruigd.

▲ De Ganzepoot in Nieuwpoort (Westtoer)

De IJzer is tussen Roesbrugge en de zee over een afstand van 41,2 km bevaarbaar. Het belang van de IJzer als vaarweg dateert vooral van de Middeleeuwen, toen de waterloop de waterverbinding tussen Nieuwpoort en de nijverheidsstad Ieper vormde. De bevaarbaarheid vóór de Tweede Wereldoorlog was beperkt: de zomerdroogtes verhinderden een behoorlijke scheepvaart. Tot 1955 werden er op de IJzer nog schepen te lijve, dit is met de hand, getrokken. Die schepen waren 25-30 m lang en werden niet zelden door één persoon getrokken, maar het konden er ook vier zijn. Het waren vooral vrouwen en soms zelfs kinderen die de boten trokken. Langs de linkeroever van de IJzer is nog goed te zien hoe de infrastructuur op het trekken van boten ingericht werd: het jaagpad is aanwezig van Nieuwpoort tot Roesbrugge, er zijn steevast onderdoorgangen onder de bruggen en over zijbeekjes is telkens een bruggetje, vaak zonder leuning om het trekkoord niet te hinderen. Vandaag is er op de IJzer weinig beroepsvaart. De

IJzer is vrij smal en ondiep, kent hier en daar een kronkelig verloop en vertoont schommelende debieten waardoor de rivier moeilijk bevaarbaar is voor vrachtschepen. Alleen kleine vrachtschepen tot 300 ton kunnen er varen. Pleziervaart is de jongste jaren echter toegenomen. Het uitgestrekte, groene landschap rond de rivier en de inrichting van jachthavens bevorderen de recreatie op en langs het water.

Provoost, T., De IJzer, een kleine stroom met een groot verleden, Water nr. 97 - november/december 1997, p. 233-238.

Zwaenepoel, A. en Verhaeghe, F., De broeken van de IJzer- en Handzamevallei, Inverde, Hoeilaart, 2011.

- ^ Van tuffende bootjes tot elektrische fietsen: de IJzer als belevingsas
- v De meanderende loop van de IJzer wordt extra geaccentueerd door de bomenrij. Een spel van licht en schaduw zorgt voor extra sfeer.

IJZER RIJK GEACCENTUEERD

Tussen Diksmuide en Nieuwpoort vormt de IJzer de grens tussen twee polders, namelijk de Middenkustpolder en de Polder Noordwatering Veurne. Beide polders verschillen visueel nauwelijks van elkaar. Met een groen beeld van bomenrijen, struweel en een wisselende breedte in dijklichaam markeert de IJzer hun grens.

- ^ Historische foto's van de IJzer tussen Nieuwpoort en Dixmude op oude prentbriefkaarten. De IJzer wordt subliem afgelijnd met door de wind schuin gegroeide populieren.

Recept: DE IJZER ALS LIJN IN HET LANDSCHAP

Accentueer de IJzer als een leesbare structuur in het landschap. Een lijnbeplanting van monumentale bomen duidt de ligging van de IJzer in het ruimere landschap en toont de meanderende loop van de rivier. Pleksgewijze begroeiing van struiken onder bomenrijen en langs de oeverranden of een eenzame knotpopulier maken het geheel boeiend en creëren het gevoel van een oude polder met een rijke verscheidenheid aan beplanting.

- ✓ Historische foto's van de IJzer tussen Nieuwpoort en Dixmude op oude prentbriefkaarten. Langs de IJzer zien we kleine groepjes struikgewas en een zeer grote rijkdom aan waterplanten.

- △ Een populierenrij accentueert de loop van de IJzer. Soms biedt ze doorzichten in de richting van de oriëntatiepunten in het landschap, zoals de IJzertoren en de kerk van Diksmuide, in andere gevallen filtert ze het zicht.

Ingrediënt

Bomenrijen als structuurdragers

De bomenrijen langsheen de IJzer accentueren zijn loop, filteren zichten of bieden doorzichten in de richting van het omringende polderlandschap en zijn oriëntatiepunten. Geef de voorkeur aan grote, opgaande bomen die voldoende hoog kunnen worden opgesnoeid om doorkijk naar het landschap te garanderen en die zich goed voelen in een waterrijke omgeving zoals populier (*Populus nigra*), es (*Fraxinus excelsior*), linde (*Tilia cordata* of *Tilia platyphyllos*).

Plaats de bomen op een voldoende grote plantafstand. Volgens de regels is de plantafstand ongeveer de helft van de hoogte als volwassen boom, wat neerkomt op een plantafstand van 12 tot 15 m. Een volwassen exemplaar krijgt door het takvrij maken van de onderstam doorheen zijn groei een uiteindelijke takvrije stamhoogte van minimaal 5-6 meter.

Niet elke boom dient opgaand te zijn. Langs de IJzer vinden we pleksgewijs een solitair exemplaar tot zelfs hele rijen aan knotbomen, veelal wilg (*Salix alba*) of populier (*Populus nigra* of *Populus x canadensis*). Hoewel deze beheervorm meer werk vraagt, krijgen we hierdoor een gevarieerder beplantingsbeeld langsheen de IJzer.

- ▽ Het pleksgewijs voorkomen van één of meerdere knotbomen brengt variatie in het beeld van de doorlopende bomenrij langs de IJzer.

Ingrediënt

Een afwisseling van bomenrijen

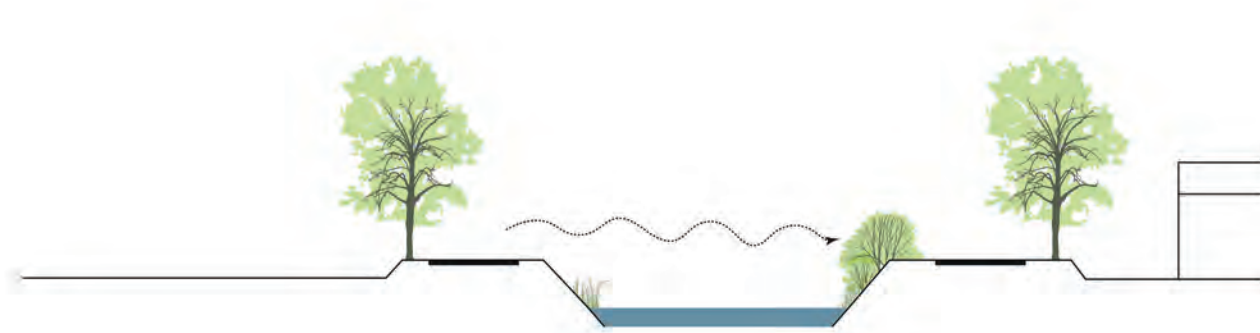
Een afwisseling tussen delen van de IJzer met een bomenrij langs één zijde en delen met een bomenrij langs twee zijden zorgt een speelse variatie in het landschapsbeeld. De rijen van opgaande bomen wordt telkens ingeplant tussen weg en polder, dus niet tussen weg en rivier, en steeds bovenop het dijklichaam. De doorlopende lijn langs nagenoeg de volledige westelijke zijde tussen Diksmuide en Nieuwpoort biedt enige beschutting tegen de sterke polderwind. Voorzie opgaande bomenrijen enkel langs openbare wegen. Zo wordt het onderscheid tussen (doorgaande) openbare wegen en private (doodlopende) wegen duidelijk. Onderbreek de bomenrij in het geval van essentiële zichten.

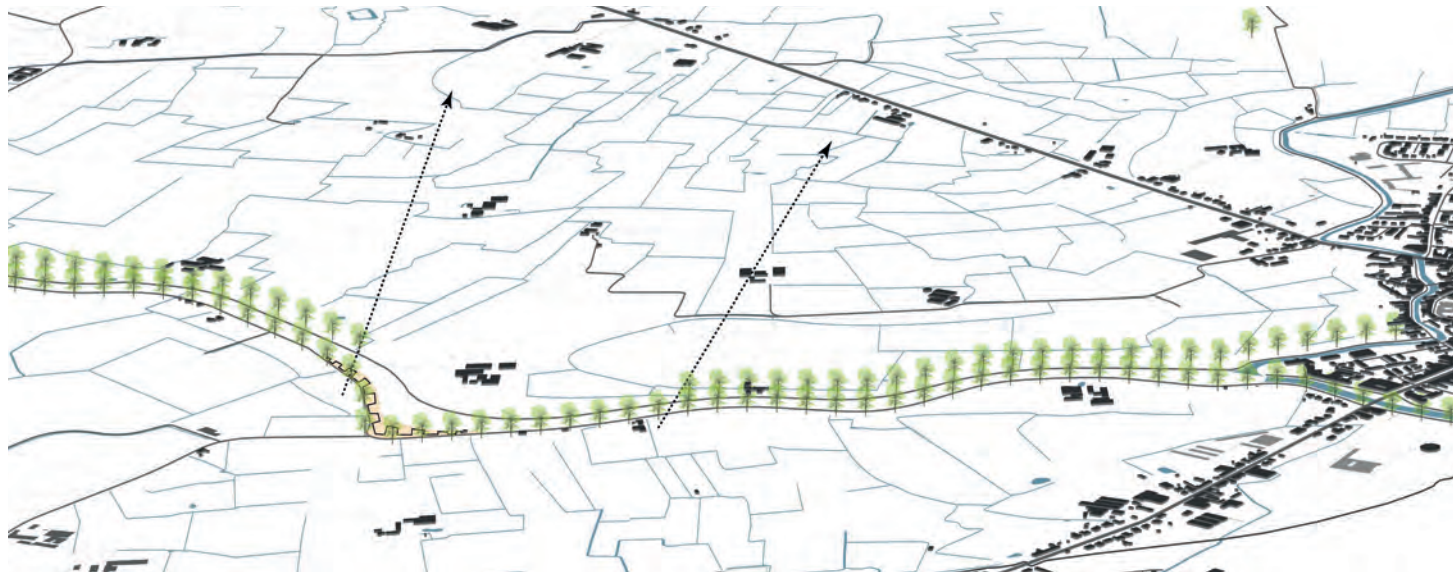
▲ IJzer met aan beide zijden een openbare weg. Elke weg wordt geflankeerd met een bomenrij.

▲ Enkel zijde van de openbare weg wordt geflankeerd door een bomenrij.

▲ Struweel zowel aan de oeverzijde of aan de zijde van de bomenrij kan een zicht blokkeren.

^ Aan de overzijde van de Dodengang wordt er ondanks de aanwezigheid van een openbare weg geen opgaande bomenrij toegepast. Hier wordt het zicht vanuit de loopgraven op het historische schootsveld vrijgehouden.

> Ook in de privé-tuin kan de bomenrij doorlopen en zo huis en tuin
vervlechten met het omringende landschap.

Ingrediënt

Accenten met struweel en solitaire bomen

Door de bomenrijen te combineren met struikgewas of struweel ontstaat er spelenderwijs variatie in de beleving langs de IJzer. Het struweel biedt beschutting tegen de sterke polderwinden en kleedt langs de IJzer gelegen gebouwen in. Daarnaast zijn het belangrijke schuilplaatsen voor diverse planten en dieren. Langs de oevers van de IJzer komt er voornamelijk wilg of els voor. Op de zijde van de dijk tussen weg en polder komt voornamelijk meidoorn en sleedoorn voor.

Varieer de mate van geslotenheid en openheid langsheen de IJzer. Om de beleving van de IJzer optimaal te houden is het aangewezen om tussen rivier en weg minder dense bestruiking (max. 30%) toe te laten dan tussen weg en polder (max. 60%). In de buurt van gebouwen kan een dichtere beplanting voorkomen. Houd belangrijke zichten vrij van struweel.

- ^ Het zicht vanop de IJzerdijk in de richting van Stuivekenskerke. De bomenrij langs de IJzerdijk houdt het zicht vrij. Interessante zichten dienen te worden gevrijwaard door struweel te vermijden.
- v Vermijd zowel een volledig kale oeverrand, als een gesloten muur van struweel. Behoud voldoende open zicht langs beide zijden van de IJzer. Speel met kleine solitaire groepjes met voldoende doorkijk. Ook een solitaire boom doorbreekt het monotone.

Ingrediënt

Bebouwing omkleed met beplanting

Zowel dijkwoningen als boerderijen die aan de IJzerdijk liggen, worden best omkleed met beplanting. Ze biedt de nodige privacy en beschutting tegen de sterke winden in het open polderlandschap. Het meer gesloten karakter van de beplanting suggereert de aanwezigheid van bebouwing. Aangepaste beplanting (zie recept Hoeves en vrijstaande bebouwing) in de buurt van de bebouwing draagt bij tot het natuurlijke en groene karakter van het landschap.

- ∧ Een dijkwoning piept boven de meidoornhaag uit en tussen de linden- en haagbeuken door. De meidoornhaag wordt niet te strak geschoren waardoor de overgang naar verder opgelegene meidoornstruweel subtiel gebeurt. De tuin vormt een visuele eenheid met het landschap.
- ∨ De aanwezigheid van de boerderij wordt je gewaar door de dichte beplanting. De boerderij zelf wordt pas zichtbaar bij het voorbijgaan van de oprit.

- ^ Verbindingsweg doorheen de polder met de typische dubbele bomenrij
- v Een landelijke weg zonder lijnbepanting. Let op de verspreide, sporadisch aanwezige boom of struik. Deze bomen en struiken geven wat leven en kleur aan het straatbeeld en versterken het landelijke karakter van de weg.

L EESBARE WEGEN

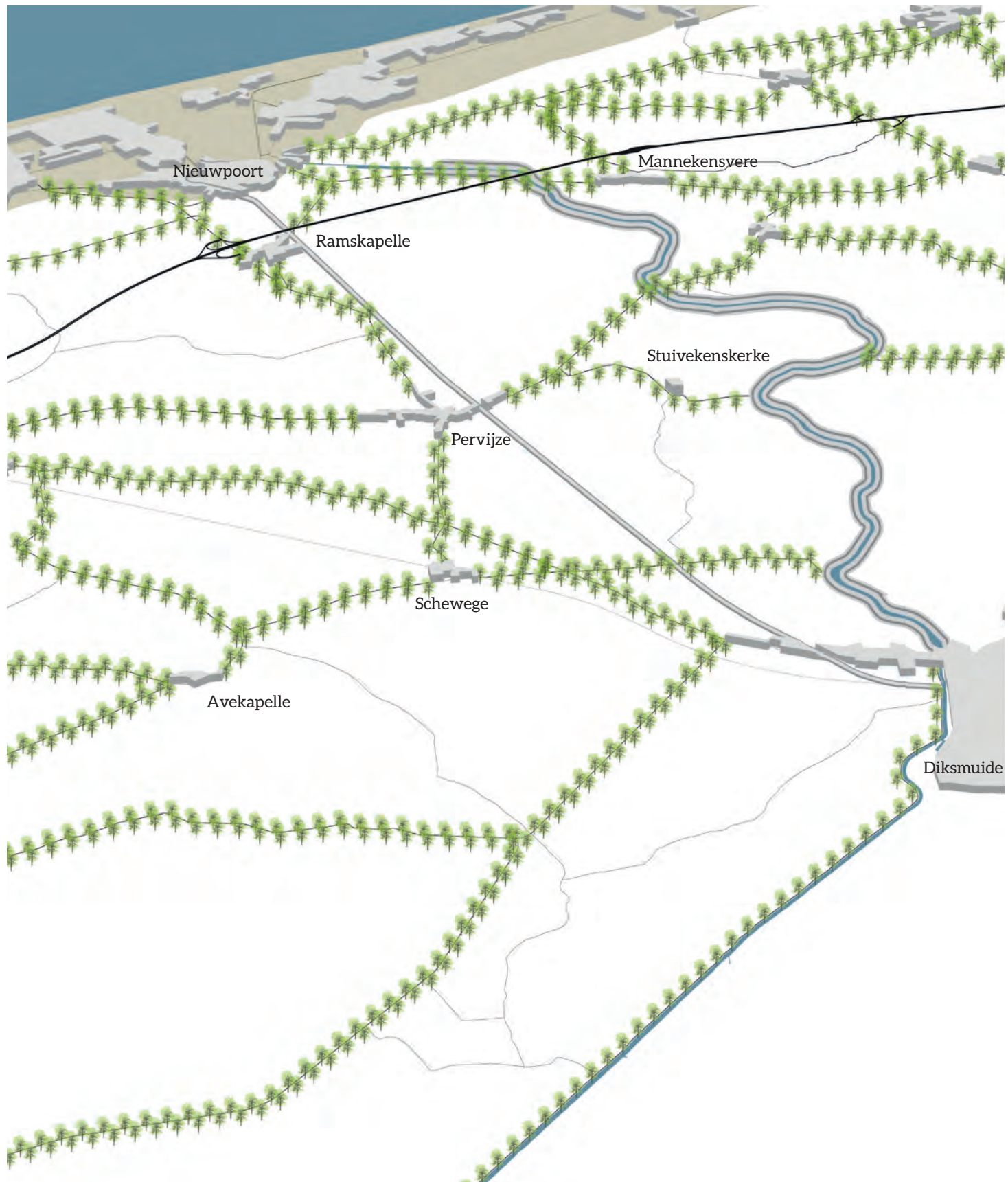
De grote dorpen en steden in de polders liggen langs grote verbindingswegen. Verder wordt de polder ontsloten door kleinere landbouwwegen. Veel boerderijen liggen ver in het open landschap en zijn met een private toegangsweg met de openbare weg verbonden. Het feit dat veel verbindingswegen in de loop van de tijd beplant zijn met bomenrijen komt de leesbaarheid ten goede.

Recept: WEGENNETWERK ALS BASIS VOOR LEESBAARHEID

Wegen vallen nauwelijks op in het vlakke polderlandschap, tenzij door beplanting erlangs. In dat geval worden ze ruimtelijke en visuele dragers. Ze brengen leesbaarheid in het landschap. Door ze net niet te accentueren, gaan ze subtiel op in het landschap en benadrukken zo de openheid en het landelijke karakter. Om het landschap leesbaar te maken worden bepaalde wegen wel en andere juist niet te beplant.

✓ De verbindingswegen met een dubbele of enkele bomenrij

- Λ Weg met dubbele bomenrij. Door het opsleunen van de stammen is er een vrij zicht op het landschap. De bomen staan te dicht bijeen geplant. Een grotere tussenafstand is aan te bevelen om het dunnen (om en om één boom verwijderen) te vermijden.

Ingrediënt

Verbindende tweevakswegen met een dubbele bomenrij

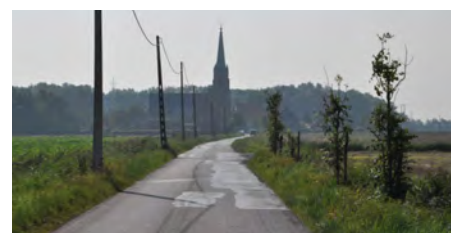
De verbindingswegen tussen de dorpskernen zijn brede wegen met veelal twee duidelijk gemarkeerde baanvakken, ze worden geaccentueerd met een dubbele bomenrij. Door de lijnbeplanting met bomen te beperken tot deze wegen wordt de leesbaarheid van het polderlandschap en de ligging van de dorpen duidelijk zonder dat het landschap zijn openheid verliest.

Kies grote bomen die voldoende hoog kunnen worden opgesnoeid om doorkijk naar het landschap te garanderen zoals es (*Fraxinus excelsior*), populier (*Populus nigra*), linde (*Tilia cordata* of *Tilia platyphyllos*) en fladderiep (*Ulmus laevis*). Plaats de bomen op een voldoende grote plantafstand zodat knotten niet nodig is, en de bomen vrij kunnen uitgroeien. Volgens de regels is de plantafstand ongeveer de helft van de hoogte als volwassen boom, wat neerkomt op een plantafstand van 12 tot 15 m.

Ingrediënt

Smalle verbindingswegen met een enkele bomenrij

Sommige verbindingswegen richting een gehucht hebben onvoldoende breedte voor een dubbele bomenrij. Hier wordt één enkele bomenrij geplaatst, rekening houdend met het gewenste zicht.

- ∨ De weg naar Stuivekenskerke wordt slechts aan één zijde beplant. De plaats van deze rij wordt bepaald door het zicht op de kerk.

^ Een landelijke weg zonder lijnbeplanting in de eindeloze polders.

Ingrediënt

Landelijke wegen zonder lijnbeplanting

Door de overige wegen niet met lijnbeplanting te accentueren, wordt de openheid van het polderlandschap behouden. Struikgewas, struweel, alleenstaande bomen of kleine bomengroepen vormen kleine bijzondere plekken voor diverse planten- en diersoorten en zorgen spelenderwijs voor een variatie in het beeld en de beleving.

Ingrediënt 4

Private landwegen als karrensporen

Veel boerderijen liggen diep in de open polder en dus ver van openbare wegen. Zonder duidelijke aanduiding met bebording is het onderscheid tussen private toegangswegen naar de hoeve en openbare wegen is vaak niet te herkennen. Om de leesbaarheid te verhogen en het verharde beeld te verzachten worden private landwegen best uitgewerkt volgens het principe van een karrenspoor: twee verharde rijstroken met daartussen een grasstrook. De aanzet van het karrenspoor wordt extra verhard om de aansluiting met de openbare weg te maken.

v Een karrenspoor accentueert het privaat karakter van de toegangsweg naar de hoeve.

Ingrediënt

Zet de fietser in de polder

Veel wegen hebben geen gescheiden of zelfs helemaal geen fietspad en zijn dan ook wenselijk om in de toekomst aan te passen. Door het fietspad aan de buitenzijde van de bomenrij te plaatsen krijg je geen visuele verbreding van de weg, waardoor het landelijke karakter voor de gebruiker bewaard blijft. Bovendien verkrijgen we een veiliger fietspad en is het mogelijk om de bestaande bomenrijen te behouden.

^ De breedte van de weg blijft visueel beperkt en wordt er een aangenaam, veilig fietspad gecreëerd.

∨ Een aansluitend fietspad vergroot visueel de weg, wat de snelheid van de automobilist beïnvloedt. Het voelt onveilig aan voor de fietser.

∨ Streef naar het behoud van straatbomen bij aanpassingen aan de weg. Het duurt tientallen jaren voor bomen terug dit karakter hebben.

Recept: HOUD HET SIMPEL

Gebruik het rustige landelijke karakter van de streek als inspiratiebron voor de inplanting van nieuwe elementen en het optimaliseren van bestaande.

Ingrediënt

Beperk de breedte van wegen

Het landelijk karakter van de streek wordt benadrukt door de effectieve breedte van de weg tot het strikt noodzakelijke te beperken.

- ✓ Door de luchtleidingen bij de toegangswegen tot het dorp te verwijderen, komt de openheid van het polderlandschap opnieuw maximaal tot zijn recht.

Ingrediënt

Werk luchtleidingen weg

Door de openheid en de vlakheid van het polderlandschap vallen luchtleidingen (zoals hoogspanningsleidingen, telefoonlijnen, laagspanningsleidingen, etc.) extra op. Streef ernaar om ze, zeker op plekken waar beleving centraal staat (bv. bij erfgoed, toegang tot dorpen, belangrijke zichten...) ondergronds te brengen.

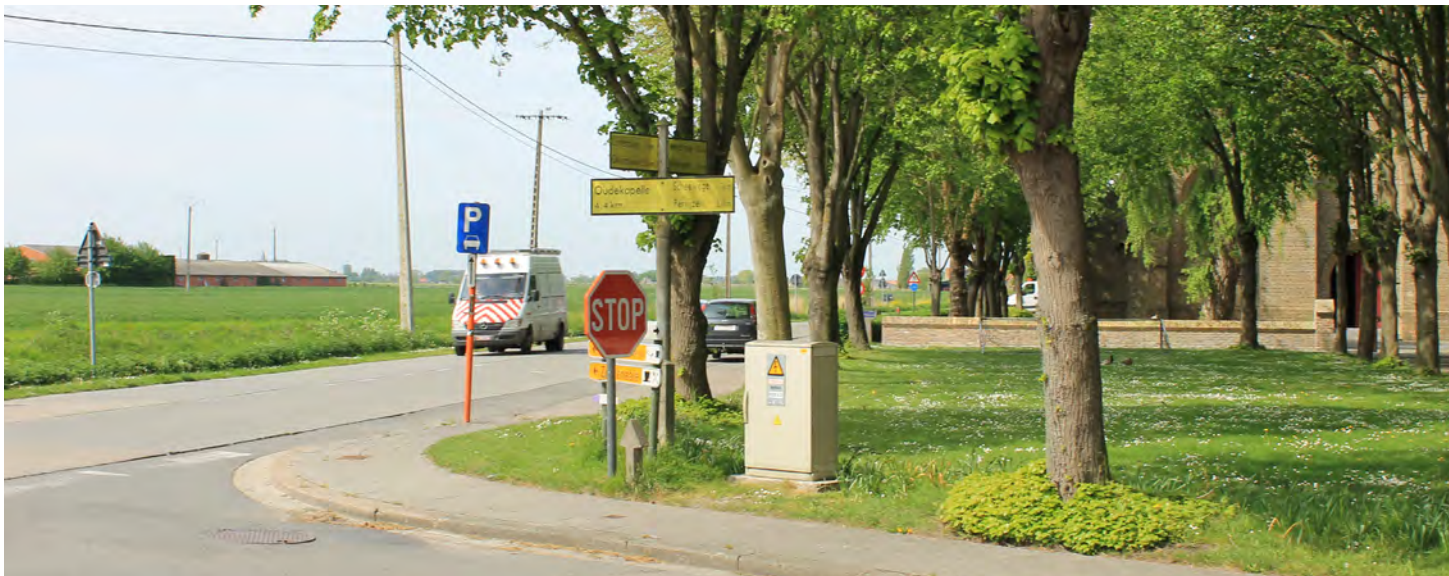
- ^ Door de huidige vangrail langs de IJzer te vervangen door een lage aarden dijkstructuur ontstaat een veilige afscherming en een rustig beeld. Waar de breedte onvoldoende is, kan gekozen worden voor het gebruik van een houten afsluiting met palen. Bij een dorp, gehucht of stad kan bij onvoldoende breedte ook gekozen worden voor een lage haag.

Ingrediënt

Beperk materiaalgebruik en bebording

Vermijd een diversiteit aan materiaalgebruik. Haal bij inplanting van nieuwe elementen en het optimaliseren van bestaande inspiratie bij de aanwezige materialen en kenmerken van de omgeving.

- ✓ Beperk zo veel mogelijk de bebording. Laat de weg door een leesbare aanleg een eigen verhaal vertellen.

- ^ De Veurnestraat in Pervijze voor 1914 (www.pervijze.be)
- ∨ De ontwikkeling van de parochies in de IJzervallei (Termote, J., 2011)

DORPEN & GEHUCHTEN

De inplanting van de dorpen werd bepaald door de ondergrond. Men zocht een hoge en zandige ondergrond omwille van de stabiliteit en het voorkomen van zuiver grondwater. De oudste dorpskernen in het nog onbedijkte gebied zijn aangelegd op de iets hoger reikende schorrenplaten. De dorpskernen, die in het zog van de bedijking tot stand kwamen, zijn ingeplant op de dijken en de kruising met de afwateringsgrachten. Hier lagen immers de afwateringssluizen, levensbelangrijk voor de waterhuishouding van het gebied.

In de Middeleeuwen waren de polderdorpen weinig ontwikkeld: ze bleven beperkt tot een kerkgebouw en enkele losse woningen. In de meeste gevallen ontstond de kern uit de verblijfplaats van de plaatselijke ridder of herenboer, die op het neerhof van zijn hoeve of in de onmiddellijke nabijheid ervan een kapel of kerk liet oprichten. Ten gevolge van de demografische en economische crisis die West-Europa in de tweede helft van de veertiende eeuw trof, kenden ze lange tijd een stilstand en zelfs een achteruitgang.

In de loop van de achttiende eeuw ondergingen de dorpen een ware metamorfose, die uiteindelijk resulteerde in de dorpen, zoals we die nu kennen. Onder meer ten gevolge van de zogenaamde agrarische revolutie, met onder andere de introductie van de aardappelteelt en een sterke intensivering van de landbouw in de tweede helft van de achttiende eeuw, nam de bevolking toe. In deze periode zien we in de dorpskern steevast twee nieuwe elementen verschijnen. Eén ervan zijn brouwerijen, die niet alleen opvallend dicht bij het centrum van het dorp, maar eveneens dicht bij elkaar zijn ingeplant. De reden van deze clustering is niet duidelijk, maar kan te maken hebben met het voorkomen van goede watervoerende lagen. De brouwerijen houden stand tot na de Eerste Wereldoorlog. Door hun omvang en inplanting blijven de brouwerijsites, ook na hun verdwijnen, dominant in het dorpsweefsel aanwezig. De beluiken vormen het tweede element. Deze bebouwing in de vorm van een clustering van kleine arbeiderswoningen, wordt doorgaans gezien als een 19de eeuwse stedelijk fenomeen. Het kwam eveneens in de dorpen voor. De initiatiefnemer voor de bouw is telkens de plaatselijke armendis. Deze beluiken zijn geënt op kleine zijstraten vanuit de eigenlijke dorpsstraat of vanuit het dorpsplein. Ze hebben de vorm van een lintbebouwing met kleine dwarshuisjes van één bouwlaag. Later werd ook de dorpschool en het gemeentehuis vaste items binnen de dorpskern.

Ook de inplanting van de bebouwing in de dorpskernen kende een duidelijke evolutie vanaf de 18de eeuw. Tot dan bestond de bebouwing in hoofdzaak uit kleine losstaande boerderijen op

afzonderlijke percelen. De oriëntatie van de huizen werd bepaald door de bezonning, waardoor de panden ofwel evenwijdig, ofwel haaks op de dorpsstraat stonden. Ten gevolge van de bevolkingstoename kwam er meer aaneengesloten bebouwing met woningen die met de voorgevel naar de straat gericht waren en waarvan de zadeldaken evenwijdig met de as van de straat waren. De huizen werden vaak twee aan twee tegen elkaar gebouwd en gescheiden met een doorgang, waarlangs men de achterliggende erven kon bereiken. Aanvankelijk waren de huizen door een voortuin van de straat gescheiden. Later werden de voorgevels op de rooilijn geplaatst. Aanvankelijk vormde het dorpsplein geen vast element van de dorpskernen. Pas in de negentiende eeuw won het aan betekenis en werd het indien mogelijk uitgebreid.

De bevolkingcijfers kenden een klim tot omstreeks de crisis van 1850. Van dan af neemt de bevolking in de dorpen gestaag af. Vanaf 1840 leidden enkele mislukte oogsten en de ineenstorting van de landelijke linnenindustrie tot een heuse hongersnood. De trek naar de steden begon en zou nooit meer worden gekeerd. Enkel in de dorpen aan de kust en in de omgeving van grote stedelijke centra is er na de Tweede Wereldoorlog een kentering te zien. In een poging om de aantrekkelijkheid van de dorpskernen te vergroten, werden de verbindingswegen ertussen verbeterd. Het vervoer van landbouwproducten was voortaan niet meer seizoensgebonden.

De eerste wereldoorlog brak het ontwikkelingsproces op een dramatische wijze af. Het hele gebied rond de Frontzate kende een volledige verwoesting. De wederopbouw verliep snel en georganiseerd en dit op basis – voor de Vlaamse Westhoek – van nieuwe rooilijnplannen. Deze ingrepen gebeurden met respect voor de oude topografie en gabarieten en bleven beperkt tot het verbeteren en verbreden van de wegen en het verruimen van het dorpsplein. De nieuwe bebouwing in de heropgebouwde dorpen werd gekenmerkt door een zeker behoudsgezindheid en het gebruik van regionale stijlen en dit uitte zich niet alleen in de individuele gebouwen, maar vooral in de publieke gebouwen zoals de parochiekerken, pastorieën, schoolgebouwen en gemeentehuizen. Het leidde tot een grotere uniformiteit, waardoor de historische gelaagdheid van de dorpen vervaagde. In uitzonderlijke gevallen, zoals bij Kaaskerke en Sint-Joris het geval is, werd de dorpskern verplaatst. Toch bleef de historische kern meestal leesbaar, al was het maar omdat de wederopbouw plaatsgreep met respect voor de oude topografie.

Na de periode van Wederopbouw viel de ontwikkeling van de dorpskernen nagenoeg volledig stil. Voor de nieuwe

▲ Structuur van een straatdorp (vb: Pervijze). De bebouwing is georganiseerd langs een centrale straat.

▲ Structuur van een pleindorp (vb.: Ramskapelle). De bebouwing is geconcentreerd langs een duidelijk aangelegd plein.

ontwikkelingen moeten we wachten tot de jaren '60. De nieuwe woonmodes en comfortnormen, die al in de steden waren toegepast, bereikten nu ook geleidelijk het platteland. Sinds 1972 werden de dorpen uitgebreid met woonuitbreidingsgebieden. In het merendeel van de gevallen werd geopteerd voor een blokvormige opvulling van de ruimte achter de bestaande lintbebouwing, eerder dan voor een lineaire uitbreiding. Dit alles had belangrijke implicaties voor de verdere ontwikkeling van de dorpskernen. Positief was dat de oude dorpsstructuur op deze wijze grotendeels bewaard bleef. Anderzijds werd nu de band van de oude dorpskernen met de omgeving, en meer bepaald met het achterliggende (landbouw)gebied verbroken. Dit proces zet zich door tot op vandaag.

Termote, J., Cultuurhistorische atlas van de Westhoekdorpen: Een historisch-topografisch onderzoek van de dorpen in de Franse en Vlaamse Westhoek, Studie in opdracht van de Provincie West-Vlaanderen, 2011, 262 p.

STUIVEKENSKERKE

Bewoningstype: Oud-Stuivenkenskerke: dorp met verspreide bebouwing; Nieuw Stuyvekenskerke: straatdorp

Toponiem: De naam 'Stuivinskerke' of 'kerk van Stuivins' wijst terug op een 'eigenkerk', door een plaatselijke heer gesticht.

Kernontwikkeling: De dorpskern is ingeplant in het uiterste zuidpunt van de parochie, aan de samenvloeiing van het Reigersvliet en de Zwarte loop, die beide tot oude geulen teruggaan. In 1870 werd een nieuwe kerk opgetrokken, waarrond dan de nieuwe, meer centraal gelegen dorpskern ontstond. Dit geheel werd voorzien van een klein dorpsplein aangelegd ten westen van de kerk. De kerktoren van de oude dorpskern (met toren uit 1572) werd behouden. De oude dorpskern laat zich nog duidelijk lezen. De kern bestaat uit een driedelige site met een opperhof en twee neerhoven, geënt op het Reigersvliet. Aan de oostelijke zijde was de kerk ingeplant, de pastorie was gelegen op een afzonderlijk perceel ten zuiden en ten westen van respectievelijk de hoofdsite en de kerk. De eigenlijke dorpsbebouwing lag ten oosten van de kerk over de Zwarte Loop.

Huidige situatie: Vandaag is Stuyvekenskerke een rustig polderdorpje. De oude dorpskern heeft een grote historische en archeologische waarde.

RAMSKAPELLE

Bewoningstype: pleindorp

Toponiem: Kan gelezen worden als kapel gesticht door of van 'Hraban of Hramno'

Kernontwikkeling: De dorpskern is ingeplant op de kruising van de Ramskapellevaart en de landweg naar het uithof de Hemme (De Molenstraat en de Hemmestraat). Op deze kruising ligt het dorpsplein, dat bij de wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog nog uitgebreid werd door het niet meer opbouwen van de oostelijk gelegen huizenrij. De kern van het dorp bestaat uit de kerksite. De dorpskern werd verwoest tijdens de Eerste Wereldoorlog en via een aangepast rooilijnenplan heropgebouwd. De nieuwe rechtlijnige weg van de huidige Ramscappellestraat wijzigde de topografie van het dorp.

Huidige situatie: Vandaag is Ramskapelle een klein dorp dat op enkele kilometers van Nieuwpoort, ten westen van de Frontzate en ten zuiden van de E40 is gelegen. Het polderdorp waaert vanuit het kruispunt lineair naar de open ruimte toe. De kern wordt naar het zuiden toe uitgebreid.

D IKS MUIDE

Bebouwingstype: stad

Toponiem: Het woorddeel -muide drukt doorgaans uit de monding van een rivier op zee (vergelijk Muiden, IJmuiden, Arnemuiden, Sint Anna ter Muiden en Genemuiden); de uitmonding van een rivier op een andere rivier heet monde (bijvoorbeeld Dendermonde, IJsselmonde). Diksmuide vormt een kennelijke uitzondering. Deze plaats ligt op de grens van de kustpolders en de zandleemstreek en ontstond daar tijdens de 9de eeuw op de monding van de Handzamevaart of Krekebeek in de IJzer, die zelf wel in zee uitmondt. Dicsmutha betekent dan ook 'Dijk aan de monding'.

Kernontwikkeling: Diksmuide, waarvan de eerste vermelding tot 1089 teruggaat, was de eerste voorhaven van Ieper. Bepalend voor het ontstaan van de bewoningskern Diksmuide zijn haar ligging op de rand van een overstromingsgebied op de grens met twee vruchtbare landbouwzones (namelijk de pleistocene zandleemstreek en de alluviale gronden of polders) en de ligging op de samenvloeiing van twee waterlopen. De stad Diksmuide ontwikkelde zich tussen de laatste twee bochten van de Handzamevaart voor de monding in de IJzer. In de loop van de twaalfde eeuw evolueerde de stad, zij het kortstondig tot een volwaardig handelscentrum.

Huidige situatie: Naar het noorden loopt de bebouwing van Diksmuide over in Kaaskerke en slaat een KMO-zone een wig in het open landschap.

P^{ERVIJZE}

Bewoningstype: straatdorp

Toponiem: Er zijn verschillende verklaringen mogelijk. Gysselink leest de naam als afkomstig van het Oudfrans 'parevis' van het Latijn 'paradisus' of kerkplein. Martens verklaart de naam als 'doorwaadbare plaats'.

Kernontwikkeling: De vroege vermelding (1063) laat vermoeden dat de plaats op een bedijkte hoge schorre plaat tot stand kwam. De dorpskern toont een ovaalvormige structuur, die oorspronkelijk omwijd was. Het geheel werd grotendeels ingenomen door de kerk-site. Ten westen lag de pastorie. Het is weinig waarschijnlijk dat deze structuur tot een tweeledige site teruggaat. In 1248 werd de grens tussen de parochies Sint-Katharinakapelle en Pervijze nauwkeuriger vastgelegd. De dorpskern was gelegen op de oude Burgweg richting Diksmuide (de huidige Molenstraat - Oude Diksmuidestraat). Het wegennet werd in belangrijke mate aangepast na de aanleg van de Oostenrijkse weg vanaf 1781-83 (huidige Veurnestraat en Schoorbakkestraat). In 1812 werd de parochie Sint-Katharinakapelle bij Pervijze gevoegd. De kerk van deze parochie werd in 1895 afgebroken. De dorpskern werd grotendeels vernield tijdens WOI. Het rooilijnenplan voorzorg de creatie van een driehoekig dorpsplein voor de toegang van de kerk.

Huidige situatie: Vandaag is Pervijze een groot kern-dorp met lintbebouwing aan de Veurnestraat/ Nieuwpoortstraat/ Pervijzestraat/ Schoorbakkestraat ten westen van de Frontzate.

K AASKERKE

Bewoningstype: straatdorp evolueert naar pleindorp

Toponiem: Te lezen als de kerk van 'Caesekin', verkleinvorm van de voornaam Nicasius.

Kernontwikkeling: De basistopografie bleek voor WOI nog goed bewaard. De kerk bestond uit een tweeledige site met een opperhof-neerhofstructuur. Haaks op deze kernsite lag tot 1914 een bebouwing van afzonderlijke percelen naast de dorpsstraat. Na de oorlog verplaatste men de dorpskern (dorpskerk en pastorie) op de weg Veurne-Diksmuide. De oude dorpskern van Kaaskerke situeerde zich ten noorden van de huidige kerk. Het oude kerkhof bleef als begraafplaats behouden.

Huidige situatie: Kaaskerke wordt vandaag gekenmerkt door een nagenoeg aaneensluitende lintbebouwing langs de Kaaskerkestraat als een voortzetting van het stedelijke weefsel van Diksmuide. Ten zuiden ervan ligt de KMO-zone van Kaaskerke als een verlint industriegebied.

SINT-JORIS

Bewoningstype: dorp met verspreide bebouwing; na WOI: pleindorp

Toponiem: Te lezen als 'kerk toegewijd aan de heilige Georgius'.

Kernontwikkeling: De stichting van het dorp houdt verband met de drooglegging van de Nieuwlandpolder, gelegen in de laatste bocht van de IJzer. Het areaal (oppervlakte, verspreidingsgebied) dook in 1116 als 'Nieuwland' in de teksten op. Tussen 1230 en 1242 groeide het geheel uit tot een zelfstandige parochie 'Sint Georgii in terra nova'. De kerk was ingeplant langs de oude 'Gravedijk' (aangelegd voor 1167) – later deel van de weg Nieuwpoort-Brugge - en aan de kruising met de Schoorbakkestraat, die het aanvankelijke tracé was van de linker IJzerdijk. De parochie werd omstreeks 1640 in twee verdeeld door de aanleg van de bypass van de IJzer (de huidige gekanaliseerde IJzer). Na de totale vernieling tijdens WOI werd de dorpskern verplaatst en dichterbij de stad Nieuwpoort heropgebouwd. Het nieuwe dorp was een pleindorp, waarrond de basisvoorzieningen zoals de school, het gemeentehuis en de kerk gegroepeerd werden.

Huidige situatie: Vandaag zijn Nieuwpoort-stad en Sint-Joris aan elkaar gegroeid door een activiteitenas bestaande uit grootschalige bedrijfsgebouwen, woningen en recreatieve verblijfsinfrastructuren. Ten noorden van Sint-Joris ligt ook een waterspaarbekken.

NIEUWPOORT

Bewoningstype: stad

Toponiem: Isera Portus, de eerste naam voor Nieuwpoort dook in 1150 in geschriften op. Later sprak men van Neo Portus en Novum Oppidum. Novus Portus (Nieuwpoort) is de benaming die het ten slotte haalde.

Kernontwikkeling: Nieuwpoort werd gesticht in 1163 in het kader van de verdere economische uitbouw van Vlaanderen door de graven van Elzas. De nieuwe havenstad werd ingeplant op de top van het duin Sandeshoved, dat zich in de loop van de twaalfde eeuw op een schorre onder de Ijzermouning gevormd had. In de loop van de twaalfde, dertiende eeuw breidde de stad zich in oostelijke en westelijke richting uit.

Huidige situatie: De herkenbaarheid van Nieuwpoort ligt in de gemakkelijke leesbaarheid van de opbouw van de stad en in de aanwezigheid van enkele 'landmarks' zoals het Albert I-monument en de Halletoren. Deze 'landmarks' zijn reeds van diep in het binnenland te zien. De kern kent vooral een uitbreiding naar het noorden en het westen. Zuidelijk is de bebouwing steeds begrensd gebleven door de Veurnevaart, waardoor er een scherp contrast is ontstaan doorheen de tijd met het open polderlandschap. Meer en meer wordt deze zone echter gekenmerkt door een ongeordend en heterogeen karakter. Ten zuid-oosten van Nieuwpoort is een KMO-zone gevestigd.

- ^ Het landschap van de open polder is robuust en eenvoudig. Bomenrijen, waterlopen, gras- en akkerlanden en solitaire boerderijen bepalen het beeld.
- ∨ Dorpen zijn versteender, diverser en opgebouwd uit vele details. De tuinen, de kerk, het plein, de parkeerplaatsen bepalen het beeld samen met de elementen van het omliggende polderlandschap die doorsijpelen tot in het dorp.

POLDERDORPEN EN STADSRANDEN

In vergelijking met de polder is de structuur van de dorpen veel fijnmaziger. Dorpen of stadsranden beleef je van dichtbij met aandacht voor meer detail en verscheidenheid. De polderdorpen en de stadsranden van Nieuwpoort en Diksmuide zijn duidelijk individueel en los van het omliggende landschap af te lezen. De grens tussen open polderlandschap en het dorp is zichtbaar. De unieke troef van het polderdorp: je rijdt van eiland tot eiland doorheen een zee van akker- en weilanden.

Die bebouwde eilanden hebben tegelijkertijd een zeer sterke link met hun omringende landschap. Waterlopen en bomenrijen lopen door tot in het dorp, het merendeel van de woningen heeft een zicht op het open polderlandschap en de kerk is een baken in het landschap.

Die troeven moeten behouden en versterkt worden.

Recept: DORPS- EN STADSONTWIKKELING IS LANDSCHAPSONTWIKKELING

Een dorp of stad is gegroeid vanuit het omliggende landschap. Het haalt zijn identiteit uit de eigenschappen van het landschap: de bodem, het watersysteem, het landgebruik, de grootte van de akkers of de perceelsrandbegroeiing. Zorg ervoor dat het dorp en het omringende landschap op elkaar inspelen. Kies bij de ontwikkeling van een dorp niet alleen voor het beschermen van wat waardevol is, maar ook voor een ontwikkeling die rekening houdt met het landschap en het versterkt.

^ Reeds van ver zijn kerk en IJzertoren in Diksmuide duidelijke oriëntatiepunten. Let ook op de groene dorpsrand.

Ingrediënt

Oriëntatiepunten in het landschap

In het open polderlandschap vormen landmarks zoals de kerktoren of de IJzertoren belangrijke oriëntatiepunten. Bij het naderen van het dorp blijft het dorp vaak tot net voor het binnenrijden verscholen en priemt enkel de kerktoren boven de beplanting uit. Voorkom dan ook visuele beeldconcurrentie door bijvoorbeeld hoogbouw.

^ De kerk priemt steeds als een baken boven het dorp uit. Het dorp vormt een groen, bebouwd eiland te midden van de polder.

Ingrediënt

Dorpen en steden zijn eilanden in het polderlandschap

De dorpen en steden in het gebied rond de Fronzate vormen 'eilanden' in het Polderlandschap: het zijn complexen van erven, woningen, loodsen en kleine open ruimtes die omsloten worden door een grote open polder waarmee ze onlosmakelijk verbonden zijn. Zorg dat ze duidelijk in het landschap herkenbaar blijven. Voorkom ook het aaneengroeien van dorp en stad. Door het aaneengroeien - zoals bij Sint-Joris met Nieuwpoort en Kaaskerke met Diksmuide - verliezen deze kernen hun unieke kleinschalige identiteit.

Recept: EEN DUIDELIJKE RAND TUSSEN STAD EN POLDER

Zowel Nieuwpoort als Diksmuide zijn van oudsher geconcentreerde steden, die zich duidelijk aftekenen in het polderlandschap. Vandaag hebben ze nog steeds deze uitzonderlijke kwaliteit. Optimaliseer het contrast tussen stad en polder.

Ingrediënt

De stadsrand als polderfront

Door de begrenzing van de stad door natuurlijke waterwegen is de polder rondom Nieuwpoort en Diksmuide slechts in beperkte mate door bebouwing ingepalmd. De grens tussen stad en landschap is hierdoor nog steeds vrij abrupt en duidelijk leesbaar. Benadruk deze identiteit en de leesbaarheid door kwalitatieve stedelijke architectuur en stedelijk groen.

^ Een aanvulling met meer kwalitatieve stedelijke architectuur zou het contrast tussen stad en polder nog meer leesbaar maken.

^ Bedrijventerrein als polderfront verdienen kwalitatieve architectuur in een groen kader.

Ingrediënt

(Nieuwe) landschapseilanden

In vergelijking met de rest van de polder is de druk op de polders dicht bij de stad relatief groter. In deze zone is er vraag naar meer en vaak nieuwe functies die historisch niet in het gebied aanwezig waren. Bij de ontwikkeling van deze randstedelijke polders dient in elk geval de basisstructuur van het polderlandschap te worden weerhouden. Dit betekent dat op een grotere schaalniveau de waterstructuur (vaarten) en de structuur van de verbindingswegen het raamwerk vormen waarop nieuwe ontwikkelingen of nieuwe functies kunnen worden geënt.

Binnen dit raamwerk kan er geopteerd worden om de bestaande recepten van de polder te gebruiken als basis voor de ruimtelijke inrichting. In andere gevallen kan er ook gekozen worden voor het creëren van een nieuw landschapseiland dat door het raamwerk met de omliggende landschap wordt verbonden.

✓ De Koolhofput als nieuw landschapseiland binnen de randstedelijke polder van Nieuwpoort. Dit watervlak van 10 ha is ontstaan door uitgraving van zand voor de aanleg van de A18 (Jabbeke-Veurne-Calais).

Recept: DORPS- EN STADSRAND IS GROEN, ZEER AFWISSELEND EN MET GATEN

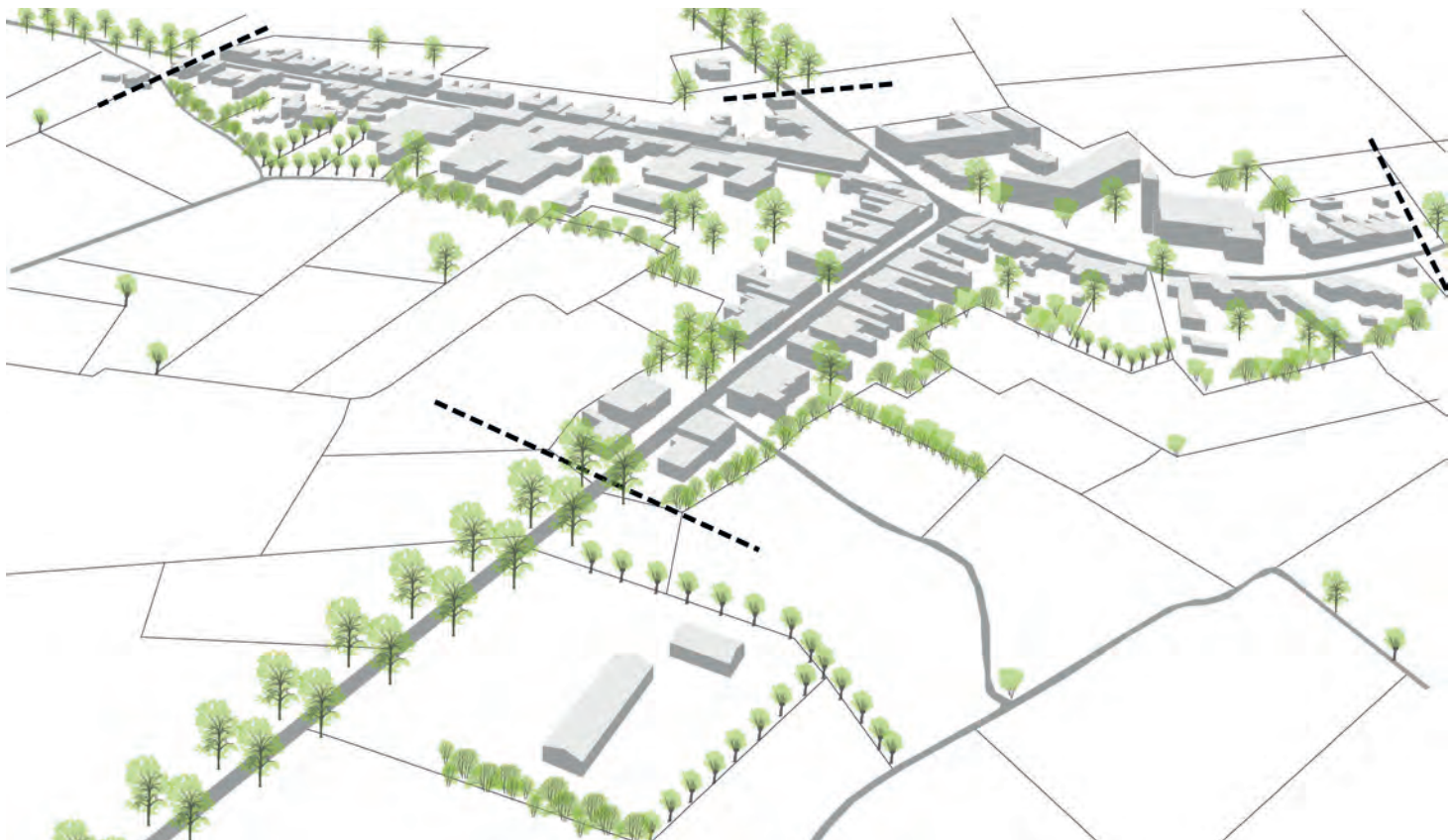
In de randen vervlechten stad en dorp met landschap: gebouwen worden lager en het bebouwingslint verbrokkelt tot open of halfopen woningen, de tuinen worden groter en de dichtheid aan groen stijgt. Net dit vervlechten levert een bijzondere kwaliteit aan dorp- en stadsrand. Zet in op het vergroenen ervan.

Ingrediënt

De dorpsrand als groen vlechtwerk tussen dorpskern en landschap

De bebouwing in een polderdorp was historisch nagenoeg niet zichtbaar door zijn groene omkadering van bomenrijen, hoogstamfruitboomgaarden, windschermen, grachten met riet, en lage hagen of losse heggen op de perceelsranden. Door deze kleine landschapselementen veelvuldig toe te passen in zowel tuinen als op landbouwpercelen versterken we de groene rand van het dorp. Net door de afwisseling tussen open en gesloten en de diversiteit aan beplanting verkrijgen we een diverse dorpsrand. Let op: het is niet de bedoeling om een ondoorzichtige buffer aan te leggen. De dorpsrand vormt een groene poort waardoor je het dorp binnenrijdt. Deze zone kan zowel breed als smal zijn, maar is wel duidelijk aanwezig.

- ✓ Het groen in de dorpsrand is zeer divers: het kan zowel de typische beplanting zijn van die van een erf, van een tuin of van een akker- of weiland in de polder. Het is vooral inheemse beplanting die dus als klein landschapselement ook elders in de polder voorkomt: langs grachten (met riet), als knotbomen, hagen, heggen en hoogstamboomgaarden. Het groen dient ook tegen het dorp aangeplakt te worden. Ook een combinatie van enkele deels transparante schermen na elkaar bieden leuke resultaten.

Ingrediënt

Perceelsrandbegroeiing koppelt dorpstuinen met het landschap

Lage geschoren hagen of losse heggen, eventueel gecombineerd met bomen laten zich beter als afsluiting inpassen in het landschap dan harde constructies, zoals houten afrasteringen, draadafsluitingen of een afsluiting met linten.

- ✓ Door weiden rond het dorp te omzomen met hagen of heggen worden dorp en landschap met elkaar vervlochten.

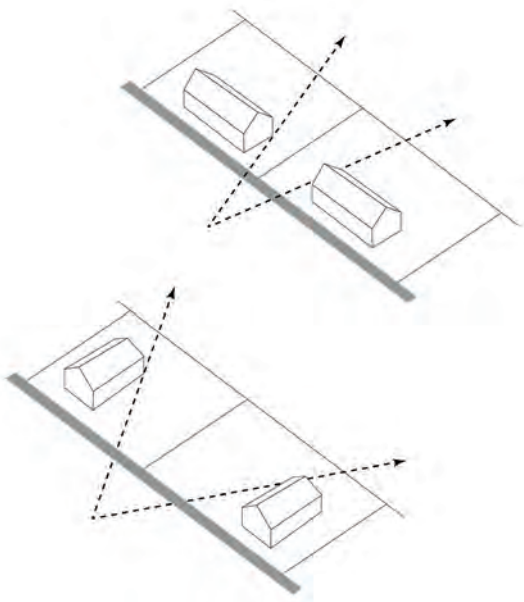
Ingrediënt

Bied een doorkijk naar het landschap

Houd de ruimte en het zicht naar het landschap tussen vrijstaande woningen open. Geef garages daarom bij voorkeur een plaats in of tegen het hoofdgebouw. Bied een kijkvenster naar het landschap doorheen de tuin, door lage beplanting en/of bomen. Zo blijft het vrije uitzicht op het landschap ook in het dorp maximaal behouden.

Bij de inplanting van nieuwe vrijstaande woningen kan je je inspireren op de 18e eeuwse hoeves die vaak met de langste gevel haaks op de weg stonden. Hierdoor is er ruimte voor een vrij zicht op het landschap.

- ✓ Door de woning haaks op de weg in te planten en hem op te schuiven naar de perceelsgrens worden er grotere vensters naar het landschap gecreëerd.

- ✓ Met de juiste beplanting - zowel opgaande bomen als lage struiken en vaste planten - ontstaat een prachtig kijkvenster op het landschap.

Ingrediënt

Laat tuinen overlopen in het landschap

Hoge, blikdichte afsluitingen belemmeren de vervlechting van het dorp met het landschap. Een lage afsluiting of liefst helemaal geen afsluiting biedt een volledig panoramisch zicht op de polder. Door gebruik te maken van een gracht ontstaat toch een mate van privacy en afsluiting. Pas in de tuin ook enkele typische landschapselementen van de polder toe, zoals een rietkraag, knotwilg of knotes, of meidoornhaag. Zo krijg je zeker het gevoel dat je tuin oneindig is.

✓ Door geen afsluiting te plaatsen, krijg je een 'oneindige tuin'.

✓ De grens tussen dorp en landschap zonder 'groene rand' wordt als hard ervaren. Een groene rand aan het dorp zou de grens tussen dorp en landschap verzachten. Dit kan door middel van grachten met eventueel rietvegetatie, knotbomen, lage hagen of losse heggen, maar ook met een hoogstamboomgaard.

Ingrediënt

Ommetjes als meerwaardebrengers

De polderdorpen zijn unieke plekken om van daaruit het polderlandschap te verkennen. Verbeter de toegankelijkheid en de beleving van het omliggende landschap vanuit dorp of stad door gebruik te maken van bestaande landwegen of oude voetwegen. Ook bij het uitwerken van recreatieve routes of ommetjes rond het dorp vormen wegen, steegjes op paden een interessante basis.

^ Pervijze, Atlas der Buurtwegen van 1841 met in het rood aangeduid de (voormalige) buurtwegen. Deze buurtwegen vormen vandaag de dag vaak een interessante aanleiding voor het uitbouwen van ommetjes rond het dorp.

v Pervijze 2014

Recept : EEN DORPSKERN MET KARAKTER

Dorpskernen hebben een herkenbare ruimtelijke structuur gebaseerd op een historisch gegroeide samenhang. Deze structuur vormt de basis voor verdere kwalitatieve ontwikkelingen. Onderschat het belang van een goede structuur niet. Goede architectuur kan een slechte structuur niet repareren, terwijl een goede structuur wel 'slechte' architectuur kan (ver-)dragen.

Ingrediënt

Straatdorp of pleindorp

Respecteer de ontstaansgeschiedenis van het dorp: gaat het om een straatdorp of een pleindorp? Bij een pleindorp is de bebouwing geconcentreerd rond een duidelijk aangelegd plein. Behoud dit plein op zijn maximale grootte en maak de weg ondergeschikt. Bij een straatdorp is de bebouwing georganiseerd langs een centrale straat. Articuleer op een subtiel en dorpsmanier deze straat bij de inrichting van het dorpscentrum. Deze straat vormt de ruimtelijke drager van het dorp waaraan kleine publieke ruimten met diverse functies aan opgehangen worden.

^ Het ontwerp van een straatdorp gebeurt vanuit de straat, waarbij kleine tot grote 'restruimtes' ontstaan, die op hun beurt opgeladen kunnen worden met functies. De organische groei van het dorp wordt zo extra geaccentueerd. Laat dan ook de straat de vele bochten volgen.

^ Het ontwerp van een pleindorp gebeurt vanuit het plein. Hierbij past de weg zich aan in functie van het optimale plein.

v In het straatdorp van Lampernisse wordt de weg subtiel gearticuleerd te midden van de publieke ruimte.

Ingrediënt

Adem-ruimte voor het dorp

Maak ruimte voor open plekken en behoud min of meer onbestemde ruimten waar nog van alles kan en weinig vastligt. Ze vormen de ademruimten van dorpen en steden. Laat het landschap in de stadsrand en het dorp doorlopen in de vorm van weijtjes, tuinen, hagen, bomen en grachten. Voorzie groen in de vorm van typische landschapselementen, zoals rietkragen of knotwilgen, knotessen of knotpopulieren.

- ✓ Niet elke ruimte, hoe groot of klein ook, dient ingevuld te worden met een duidelijke functies. Het kleine grasveldje met madeliefjes brengt luchtigheid in het dorpsbeeld.

Ingrediënt

Publieke ruimten met groen karakter

Het beperken van de versteende, verzegelde oppervlakte in een dorp draagt bij aan het groene karakter die een dorp heeft. Stel elke meter verharde ruimte in vraag. Kleine grasvlakjes, een grasplein, een groene begraafplaats brengt sfeer en rust in het dorpsbeeld. Breng dus groen binnen in het dorp om het straatbeeld te doorbreken.

- ✓ Een dorpsplein hoeft niet verhard te zijn om functioneel te zijn. Het bomenplein in Oostkerke straalt een dorpsse rust uit. De voetbalgoals - moeilijk zichtbaar achter de bomen - getuigen van een druk gebruik na de schooluren.

Recept : (BE)LEEFBARE DORPSSTRATEN

In de dorpsstraat staat verblijven centraal en is de auto te gast. Richt de dorpsstraat dan ook in als een verblijfruimte. Fietsverkeer en gemotoriseerd verkeer worden niet gescheiden. De rijweg wordt subtiel geaccentueerd binnen de publieke ruimte. Groen in de vorm van bomen, struiken en vaste planten komt bijna willekeurig voor in het straatbeeld.

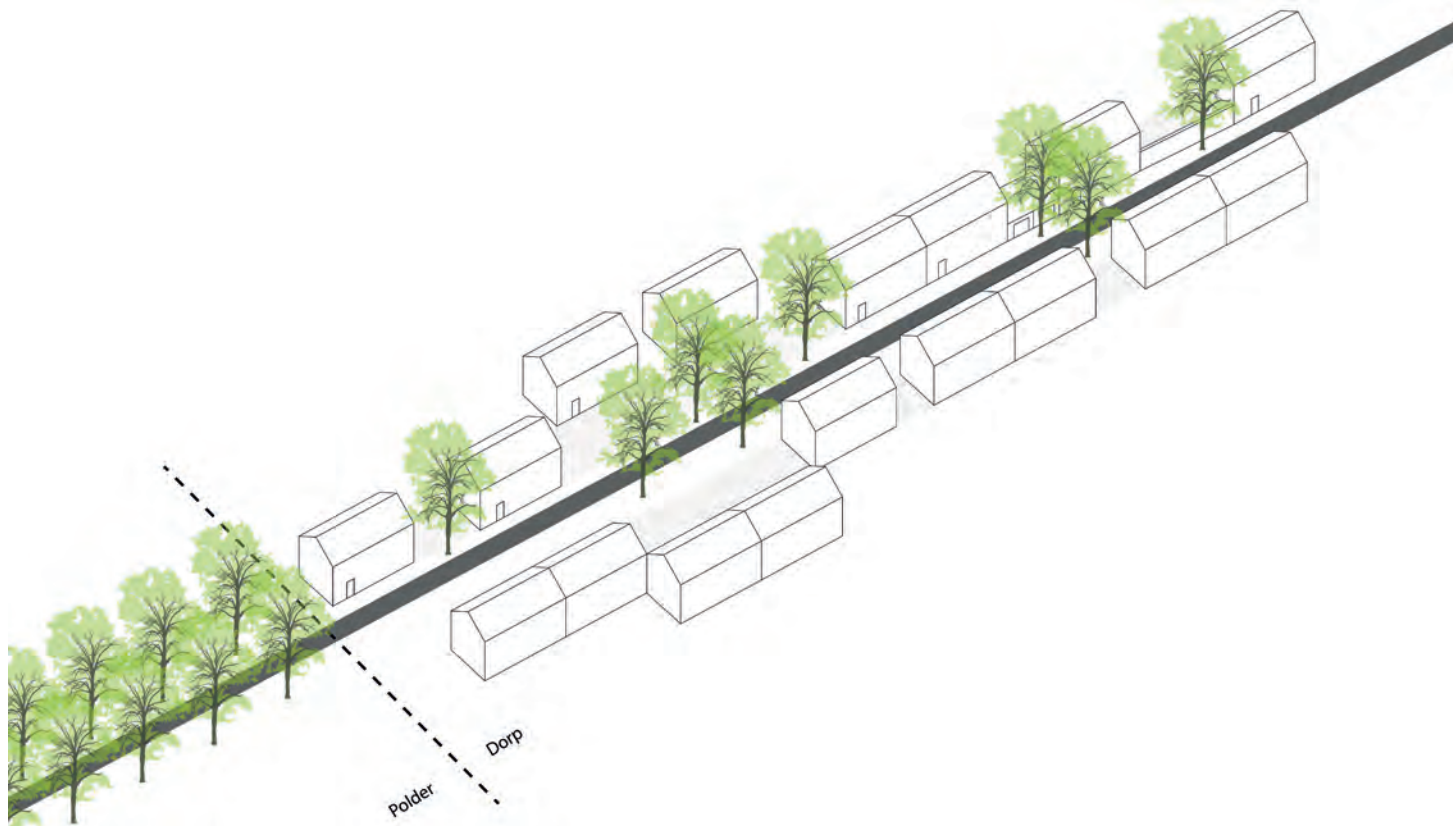
^ De straatbomen in Ramskapelle staan zo ingeplant dat de boomkronen vrij kunnen uitgroeien.

Ingrediënt

Her en der een boom

De aanwezigheid van bomen in het straatbeeld van een dorp is eerder willekeurig van aard. Rijbeplanting komt nagenoeg niet voor. Bomen staan eerder ingeplant op plaatsen waar er ruimte is voor de boom om uit te groeien.

v In tegenstelling tot bij de hoofdwegen in de open polder zijn straatbomen in een dorp niet ingeplant volgens een vast stramien. De inplanting langs de dorpsstraat wordt bepaald door de beschikbare (bovengrondse en ondergrondse) uitgroeimogelijkheden. Bomen staan dan ook vaak tussen twee vrijstaande huizen, op plaatsen waar het straatprofiel verbreed is of waar een voortuinstrook is, tussen of naast garages en langs tuinen.

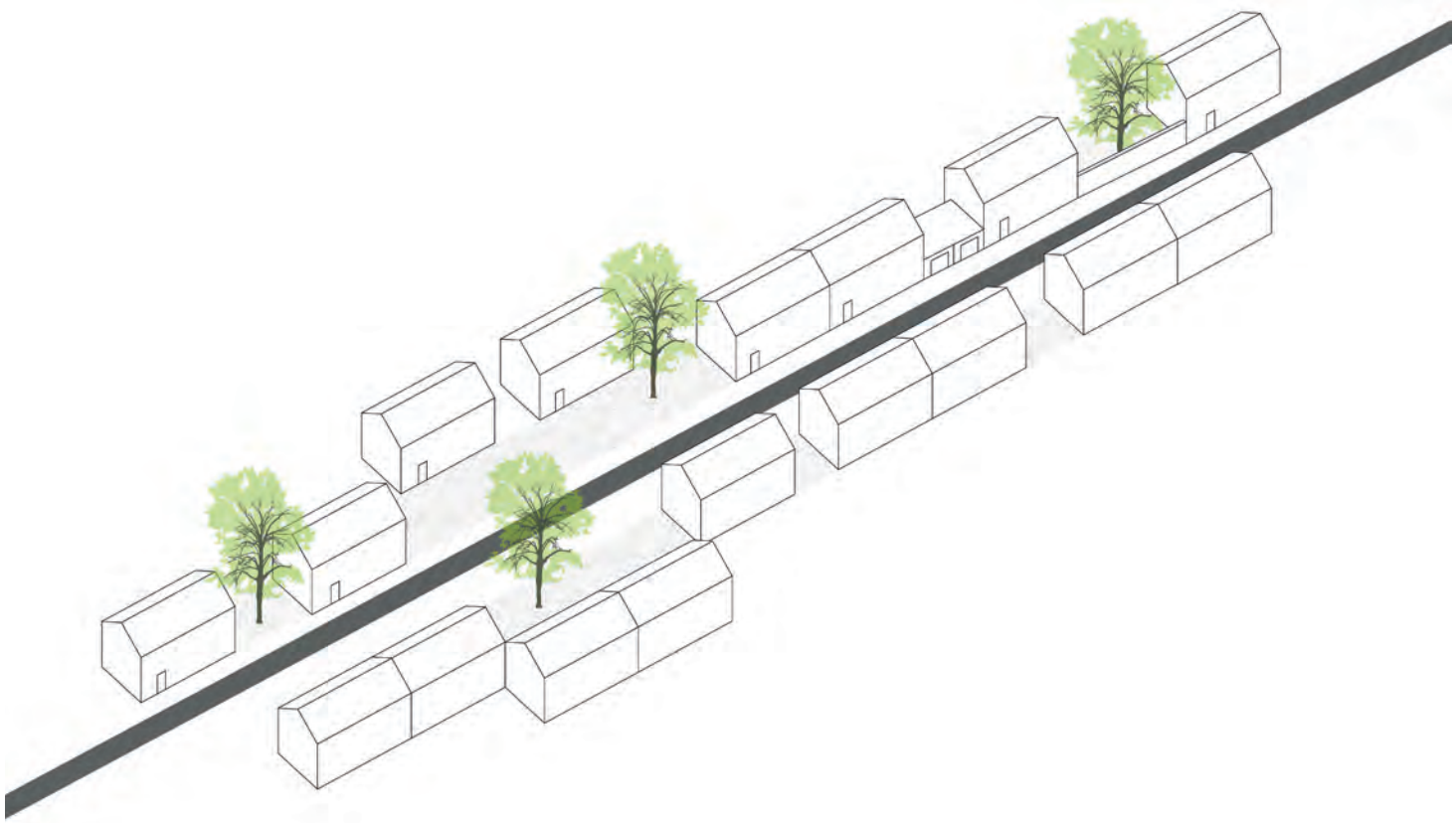
Ingrediënt

Plant een straatboom in je tuin

Historisch werd het bomenbeeld in de straat vooral bepaald door bomen die in de voortuin of in de tuinstrook tussen twee huizen stonden. Hier hebben bomen de meeste ruimte om tot prachtige monumenten uit te groeien. Doordat ze niet gestoord worden door wegenwerken is de kans op beschadiging veel kleiner.

Plant een boom in de voortuin of de zijtuin aan waar er voldoende ruimte is om de boom te laten uitgroeien. Een standplaats met 8 tot 10 m diameter groeiruinimte is hiervoor optimaal. Denk hierbij aan soorten zoals zomereik (*Quercus robur*) of linde (*Tilia cordata* of *Tilia platyphyllos*).

- ✓ Een grote boom in de voortuin of in de zijtuin kan een prachtig straatbeeld geven. Het 'maakt' de straat.

- ✓ Deze notelaar bepaalt het straatbeeld bij het binnenrijden in Pervijze. Het kleedt de straat aan.

^ Door gebruik te maken van verschillende materialen in een gelijke kleur voor de weg en het voetpad is het straatprofiel leesbaar en sober.

Ingrediënt

Maak het niet te bont

Een sober straatprofiel zorgt voor een rustige uitstraling in de dorpsstraat. Verharding in neutrale kleuren gaat op in de omgeving, terwijl expliciete kleuren de verharde ruimte eerder accentueren. Beperk ook de mate waarin geparkeerde auto's het straatbeeld bepalen door het aantal parkeerplaatsen in het dorp tot een minimum te beperken. Indien wenselijk kan een randparking voor bezoekers en toeristen soelaas bieden.

Ingrediënt

Grachten in het polderdorp

Grachten in het dorp trekken de typische polderstructuur naar binnen en verhogen de belevingswaarde. Daarenboven kunnen grachten vermijden dat in de wegberm wordt geparkeerd.

v Grachten brengen leven in het dorp.

Ingrediënt

Een passende tuinafsluiting

Een tuin langs de dorpsstraat sluit je best niet volledig af. Maak gebruik van een lage afsluiting. Die zorgt voor beschutting tegen de wind wanneer je zit, maar biedt rechtstraand een vrij zicht over de polder of het dorp. Een bakstenen muur, ijzeren smeedwerk of een lage haag worden van oudsher het meest gebruikt in de polderdorpen.

^ Een halfhoge haag geeft privacy en beschutting tegen wind, maar biedt je nog steeds de mogelijkheid om over de haag een praatje te doen met een buur.

^ Een lage muur met ezelsrug is een rustieke manier om je tuin af te sluiten. Ze wordt hier toegepast bij de kerk.

Recept: BOUWEN AAN HET DORP

Bouwen in en aan kernen in het landelijk gebied kan bijdragen aan een kwaliteitsimpuls voor het landelijk gebied op voorwaarde dat het zorgvuldig en slim wordt aangepakt. Zoek op schaal van het dorp of de stad naar ruimte waar de kern op een organische manier kan verder groeien zonder aan identiteit te verliezen. Zoek hiervoor naar de dorps- en landschapseigen kenmerken zoals typologie, verhoudingen, ritmiek, ontsluiting en architectuur.

Ingrediënt

Groei als opportuniteit

Een losse, informele inplanting van de gebouwen geeft de dorpskern een meer organisch gegroeid karakter. Haal inspiratie uit de verschillende inplantingen van historische bebouwing in het dorp. Beschouw woonuitbreiding als een opportuniteit om de randen af te werken. Maak bij de inrichting gebruik van de landschappelijke structuur bestaande of verdwenen water- en groenstructuren en bestaande land- of voetwegen zijn dankbare elementen om de nieuwe ontwikkeling op te enten.

Opdat woonuitbreidingen op een organische manier ingebed zouden zijn in het dorp is het belangrijk dat ze aansluiten bij de logica van het polderlandschap en de architectuur van het dorp.

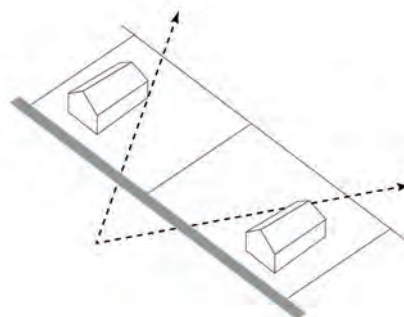
- ✓ Losse inplanting van gebouwen: het verspringend karakter van de rooilijn en de wisselende oriëntatie van de daken verraadt de organische groei van het dorp.

Ingrediënt

Denk aan de zichten

Situeer woonuitbreidingsgebieden zo dat ze geen belemmering vormen voor de doorzichten vanuit het dorp naar het landschap of voor de zichten vanuit het landschap naar oriëntatiepunten, zoals de kerk.

- ^ Denk bij zichten zowel vanuit de polder als vanuit het dorp.

Recept 1: BEDRIJVIG DORP

Het Frontzatelandschap is een levend landschap. Bedrijvigheid maakt daar soms deel van uit. Richt bedrijven en bedrijventerreinen zo in dat de impact op het omliggende landschap beperkt blijft.

Ingrediënt

Ook loodsen hebben recht op architectuur

Streef naar kwaliteit in de architectuur van bedrijfsgebouwen. Wanneer een gebouw vier voorkanten heeft, hoeft het niet verstopt te worden. Breng het landschap binnen op bedrijventerreinen door typische landschapselementen zoals grachten en grasland te voorzien. Een losse heg met enkele opgaande bomen als groene omzoming refereert aan het omliggende landschap. Vermijd een volledig gesloten massief en zorg voor boeiende doorzichten.

▲ Landschappelijke structuren kunnen ook op bedrijventerreinen zorgen voor een groen accent.

Ingrediënt

Menging van werk en wonen in een dorp

Plant loodsen en bedrijfsgebouwen niet in aan de straat, maar plaats ze dieper in de kavel. Zo blijft het dorpse straatbeeld met woonhuizen en verspreid groen behouden.

▼ Door de ligging van de bedrijfsloodsen op de rooilijn ontstaat een gesloten, on-dorps gevoel. Vermijd dat ze direct aan de straat liggen.

Recept: LEESBARE BASISELEMENTEN

Historisch zijn dorpskernen opgebouwd uit een aantal vaste basiselementen, zoals kerken, gemeentehuizen, pastorieën en scholen. Typerend is ook de wederopbouwarchitectuur. Daarnaast zijn er ook andere sporen uit het verleden die aandacht verdienen. Het leesbaar maken ervan draagt bij aan de beleving van het dorp. Hedendaagse architectuur in de kernen vormt een meerwaarde wanneer met de specifieke vormkenmerken rekening wordt gehouden.

Ingrediënt

Met zorg voor ons erfgoed

Publieke gebouwen onderscheiden zich door hun volume en een meer uitgesproken decoratie en detaillering. Ze hebben een duidelijke plaats als 'landmarks' in het dorp. Vernieuw ze dan ook op een uiterst zorgvuldige en respectvolle manier, met aandacht voor de kleinste detaillering en met de nodige terughoudendheid. Door een verschillende materialisatie kunnen oud en nieuw duidelijk van elkaar onderscheiden worden en worden de verschillende tijdlagen beter leesbaar. Vergeet ook niet passend groen te voorzien dat de identiteit en de architectuur van het gebouw tot zijn volle recht laat komen.

^ Het nieuwe stadhuis van Lo-Reninge combineert oud en nieuw bij elkaar. (Noa-architecten)

Ingrediënt

Sporen uit het verleden

Bepaalde historische elementen zijn minder zichtbaar of verdwenen. Door ze subtiel te visualiseren of zelfs te reconstrueren, dragen ze bij aan de leesbaarheid van het dorp.

✓ Op de oude toren in Oud-Stuivekenskerke werd de voormalige uitkijkpost verbeeld.

Ingrediënt

Bakstenen en zadeldak als lokale referentie

Metselwerk in gele of roodbruine baksteen is typisch voor de streek. Door deze materialen te gebruiken, krijgen woningen een lokaal uitzicht. Ook in de linten en de stadsranden vormt het gebruik van de typische gele en roodbruine baksteen een meerwaarde. De woningen zijn hier vaak recentier en de woningtypologie is meer gevarieerd. Door het gebruik van de typische gele en roodbruine baksteen wordt toch verwezen naar de identiteit van de dorps- of stadskern. Typisch voor de architectuur in de streek zijn ook zadeldaken van rode dakpannen.*

^ De bebouwing rond de markt van Ramskapelle: huizen van gele baksteenarchitectuur met 1 tot 2 bouwlagen én een zadeldak domineren.

v Serieel geheel van verschillende woningen waarbij technieken zoals spiegelingen, variaties en herhalingen in grotere gehelen werden samengebracht.

* Voor meer inspiratie over omgaan met wederopbouwarchitectuur, zie: http://www.west-vlaanderen.be/overwvl/beleid_bestuur/gebiedsgerichte_werking/streekhuizen/streekhuis_esenkasteel/documents/studie_wederopbouwarchitectuur_bundel_20080408.pdf

- ^ Waterlopen en wateroppervlakten in de polders waren vroeger bijzonder rijk aan flora en fauna. Veel natuurwaarde is verloren gegaan door moderne ontwikkelingen (Le Blanckaert, Woumen, door Massart in 1904, www.recollectinglandscapes.be).
- √ De polderwaterlopen zijn beeldbepalend voor de streek en essentieel voor het waterbeheer in de polder.

WATERLOPEN ALS DRAGERS

Het vlak en open landbouwlandschap is dooraderd met een netwerk van sloten, grachten en vaarten met rietkragen. Het zijn beeldbepalende elementen en bovendien belangrijke ecologische dragers. Doorheen de polder vinden we diverse types en ook de naamgeving ervan verschilt van plek tot plek (vrij naar Zwaenepoel 2011 en Becuwe & Vanhecke, 2011).

- ^ Laantjes (ook weldijkjes, coupeuren, greptjes of laagtjes genoemd) zijn de kleinste waterlopen. Ze dienen om regenwater af te voeren naar de koegrachten rondom het perceel. In de zomer stonden ze droog en in de winter en voorjaar stond er wel water in. Hierdoor waren ze ook geschikt als paaiplaats voor vis. De breedte van een laantje varieert van 30 tot 100 (200) cm, de diepte van 20 tot 50 cm. De afstand tussen de laantjes onderling varieert tussen 10 en 15 m.

- ^ Een leegte, wal, bré, grote of diepe laan (laone) is een bredere, diepere depressie in een weide. Het is meestal een restant van een vroegere perceelsgracht na samenvoeging van twee weiden of het restant van een omwalling rond een mote (motte, omwalde hoeve). Leegten staan net zoals een laantje enkel bij hevige neerslag of in de winter en het voorjaar onder water.

- ^ Koegrachten zijn waterlopen die net een slag groter, breder en dieper zijn dan laantjes. Ze bevinden zich rond een individueel perceel (veelal weide). Een koegracht wordt ook nog wel dijk, gracht, gewone gracht, nevengracht, scheidingsgracht en tussengracht genoemd. De breedte ligt tussen de 1 en 2 m en voor de omkering van het peilbeheer stond er in de zomer 20 tot 50 cm water in en in de winter 100 tot 150 cm. Naast afwatering deden ze vaak dienst als bron voor drinkwater voor koeien en als afsluiting van de weiden.

- ^ Stryckgrachten (of strycken) worden soms apart gezien doordat ze duidelijk kleiner van omvang zijn dan een koegracht. Alleen in perioden van grote neerslag staat er water in. Het zijn eerder grote greppels naast een weg of tussen akkers.

- ^ Trekgrachten lopen langs meer dan één perceel en zijn breder en dieper dan koegrachten. Ze voeren het water van de koegrachten (en stryckgrachten) af. De breedte van een trekgracht is 2 tot 3 m en een 2 m diep, waarvan anderhalve meter water. Ze werden vroeger zelfs bevaren met een kleine schuit.

- ^ Een vaart, poldervaart, poldervaartje, vaartje, leed is een grotere, vaak rechtlijnige waterloop, meestal langs wegen. Juridisch zijn ze veelal gecatalogiseerd onder de onbevaarbare waterlopen van 2de en 3de categorie. Soms wordt er nog een onderscheid gemaakt tussen kleine vaartjes en vaarten. Vaartjes zijn 4 tot 5, tot zelfs 10 m breed, de meeste monden uit in de IJzer. Vaarten zijn 10 tot 20 m groot. Ook de IJzer wordt gecatalogeerd als vaart.

- ^ Een weddynck of sletse is een drenkplaats om het vee tot bij het water te laten komen om te drinken. Het is een zwak hellend uitgewerkte oever van een walgracht, een perceelsgracht, een poldervaart of een veedrinkput.

- ^ Een wol, pit, drynkpit is een veedrinkput. Het is een van de perceelsgrachten geïsoleerde put, vaak midden in de weide.

Recept: EEN NETWERK VAN WATERLOPEN

Versterk het netwerk van sloten, grachten en vaarten. Ze zijn het beeldbepalend kenmerk van de polders, onmisbaar voor een goede afwatering en dragers van natuur.

^ Een flauwhellende oever vergroot het waterbergend vermogen van de polderloop en biedt extra kansen voor fauna en flora.

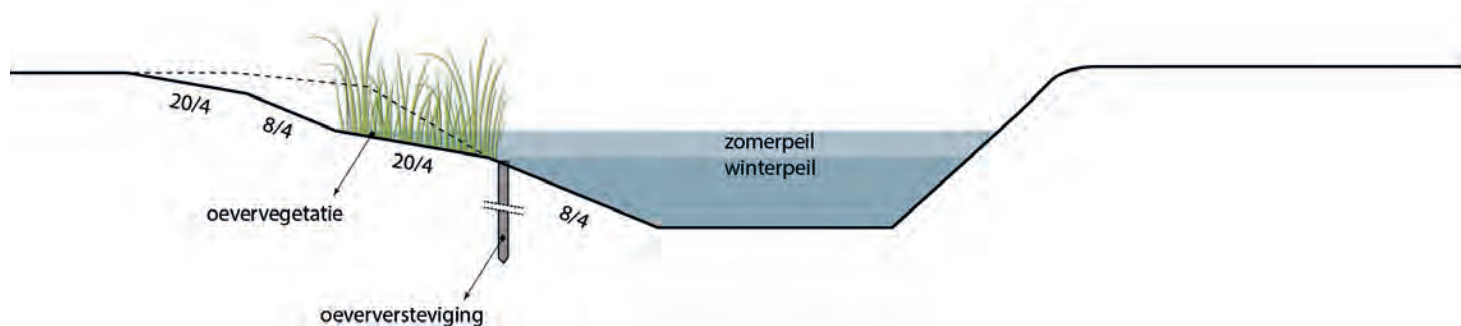
Ingrediënt

Behouden, versterken of compenseren van waterlopen

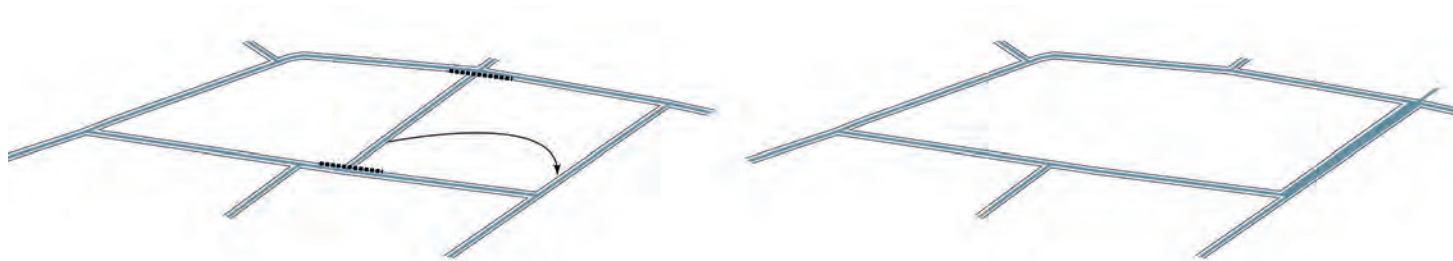
Waterlopen zijn essentieel voor een goede waterhuishouding van de polders. Ze zijn zowel van belang voor het bergen van water bij neerslag als voor het afvoeren van neerslag en grondwater. Met het oog op de klimaatsverandering, met voorspelde zwaardere neerslagbuien is een groot waterbergend vermogen - dus meer en brede(re) grachten - geen overbodige luxe voor de polder. Versterk de bestaande grachten door het vergroten van hun waterbergend vermogen door bijvoorbeeld het aanleggen van schuinere oevers of het breder maken van de waterloop zelf.

Indien (om bedrijfstechnische redenen) een waterloop wordt geschrapt, compenseer dan de gedempte oppervlakte met een gelijkaardig volume (of het waterbergend vermogen) op een nabijgelegen plek. Dit kan door bijvoorbeeld een aansluitende gracht te verbreden. Het waterbergend vermogen blijft nagenoeg behouden en de verloren beeldwaarde wordt gedeeltelijk gecompenseerd in de directe omgeving.

v Standaarduitbouw van een natuurtechnische oever (rechter oever).

- ∨ Compenseer het waterbergend vermogen van een verdwenen gracht in aansluitende grachten.

Ingrediënt

Met recht en reden krom

Typerend voor de streek zijn zowel de rechte als de slingerende polderwaterlopen. Veelal is het onderscheid te verklaren vanuit hun ontstaansgeschiedenis. De oude zeegeulen werden na indijking blijvend gebruikt om het gebied af te wateren, waardoor sommige trekgrachten en grotere afwateringswaterlopen nu nog steeds slingeren. Bijkomende grachten werden dan weer recht uitgegraven. Respecteer de slingerende beweging van deze waterlopen en geef ze waar mogelijk meer ruimte en zachtere oeverprofielen. Hierdoor wordt het beeld van een 'geul' versterkt.

- ∧ Slingerende waterlopen volgen de loop van de oude zeegeulen. Rechte waterlopen zijn uitgegraven door de mens.

Ingrediënt

Divers (en) natuurlijk

Waterlopen en wateroppervlakten in de polders waren ooit zeer rijk aan vegetatie. Door de combinatie van intensieve landbouw en intensiever beheer van de waterlopen is veel verloren gaan. Een rijkdom aan water- en oevervegetatie versterkt nochtans het groene beeld van de polder en zorgt voor meer (bio-)diversiteit. Koester de plaatsen waar nog een rijke vegetatie voorkomt met een aangepast beheer en streef hetzelfde na op andere waterlopen.

Om het natuurlijk beeld van de waterloop in stand te houden dient het gebruik van oeververstevigingsmateriaal met de nodige zorgvuldigheid worden toegepast. In functie van beeld- en natuurwaarden wordt het best gebruik gemaakt van oeverversteving volgens een natuurtechnische bouw, zoals in het profiel hiervoor is aangegeven. Een gracht interessanter maken voor beleving en biodiversiteit kan niet alleen door de oever minder steil te maken, maar eveneens door in de gracht zelf te spelen met reliëf.

✓ Door te spelen met het reliëf binnen het profiel van een gracht verkrijgen we meer plantensoorten.

Ingrediënt

Ook klein is fijn

Geef ook aandacht aan de kleine waterelementen zoals laantjes en laagtes in een weide. Ze vormen onderdeel van het volledige waterbeheer van de polders en geven net door hun kleine verschillen leuke accenten aan een polderweide. De laagtes in een weide hebben daarenboven vaak nog een historische relevantie: ze komen vaak voor op plaatsen waar er een voormalige walgracht, een oude geul of misschien een vergraving uit de Eerste Wereldoorlog aanwezig was.

✓ Behoud de kleine reliëfverschillen in de weide. Het vertelt subtiel de geschiedenis van de plek en is ecologisch zeer waardevol.

Recept : BRUGGEN ALS TYPERENDE ACCENTEN

Respecteer de typische boogbruggen in gele baksteen. Ze zijn typerend voor het polderlandschap in de Westhoek.

Ingrediënt

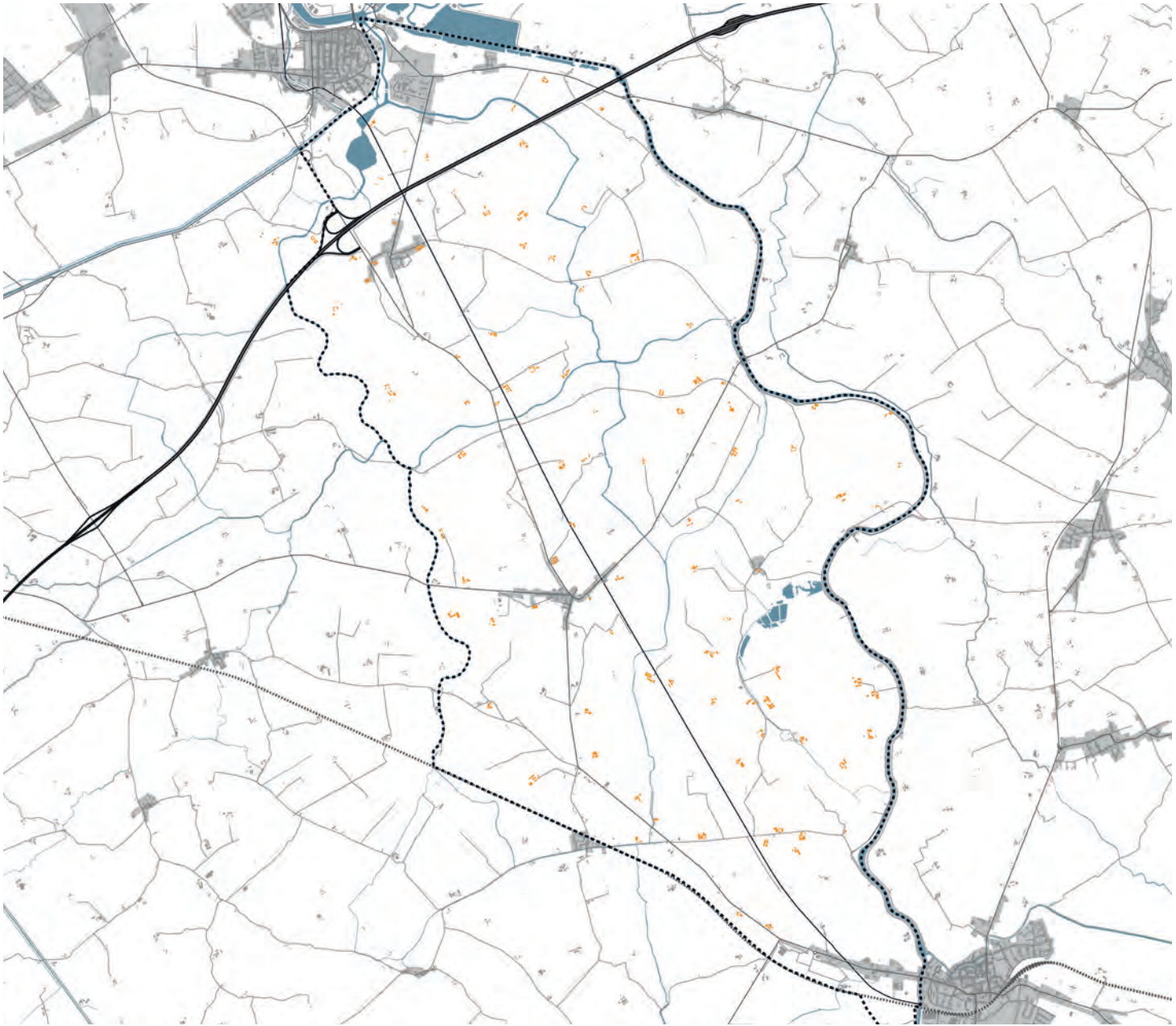
De gele bakstenen boogbrug

De bakstenen boogbruggen zijn unieke bouwkundige elementen van de streek. Behoud en restaureer deze dan ook waar nodig. Streef bij het bouwen van een nieuwe brug naar uniformiteit en plaats een brug in gele baksteen.

✓ De typische gele bakstenen boogbrug in de polder.

^ De actieve landbouwbedrijven in de polders tussen Nieuwpoort en Diksmuide (situatie 2014).

HOEVES

Bijzonder imponerend in het vlakke polderlandschap zijn de grote polderhoeven. De talrijke landbouwbedrijven vormden de motor van de bloeiende landbouweconomie in de polders. De precieze inplanting van de hoeve in het landschap hangt van oudsher samen met wat datzelfde landschap zoal te bieden heeft. De noodzakelijke watervoorziening in de vorm van een beek of vijver speelt een vanzelfsprekende rol. Maar ook de nabijheid van een verbindingsweg naar de dichtstbij gelegen stad voor de afzet van hoeveproducten bepalen mee de ligging. Om zich te beschutten tegen de natuurelementen zoals overstromingsgevaar in de polders werden heel wat boerderijen op hoger gelegen plaatsen gebouwd.

De polderhoeve kenmerkt zich door een open bebouwing: de gebouwen staan steeds los van elkaar, wat een voordeel is bij uitbreiding of aanpassing, brandbestrijding en toegankelijkheid van de gebouwen. Bijna altijd zijn woning, schuur en stallen uit baksteen opgetrokken. Elke boer streeft naar een zo rationeel mogelijke indeling op de boerderij zelf. De onderverdeling in woongebouwen, huisvesting voor dieren, berging voor materiaal en oogstproducten en tenslotte een gebouw voor de verwerking van producten is hiervan het bewijs. De schikking helpt bij het toezicht en de bescherming van het bezit, maar moet tevens de verplaatsingen tussen de gebouwen tot een minimum beperken. De opstelling rond een binnenkoer is duidelijk het voordeligst, vooral wanneer het over grotere ruimtes gaat.

Ook de bouwmaterialen worden grotendeels bepaald door de bodem en het landschap. Niet onlogisch wordt in de polders vaak gebruik gemaakt van de lokale gele polderklei. Veel van deze boerderijen werden van oudsher omringd door een walgracht. Deze gegraven gracht was tot 25 meter breed en omringde het al dan niet opgehoogde wooneiland geheel of gedeeltelijk, met een sterk variërende vorm. De toegang bestond meestal uit een houten brug, soms benadrukt door een poortgebouw. De walgracht had naast een beveiligende vooral een functie als statussymbool. De vrije boer kon er zijn welstand en sociaal belang mee aantonen. De gracht bood ook een aantal praktische voordelen, als watervoorraad en als visvijver. Belangrijke hoeven hadden een opperhof-neerhofstructuur die blijkbaar geïnspireerd

was op de motteversterking. Daarnaast hadden de meest hoeves een moestuin en waren ze omringd met een bomerij als bescherming tegen de wind. Dit hoevetype was vanaf de twaalfde eeuw, maar vooral in de dertiende en veertiende eeuw nagenoeg algemeen in gebruik. Veel bestaande landbouwbedrijven vind je terug op de Ferrariskaart uit 1775. Van andere zijn soms nog restanten terug te vinden. Zo zijn er onder andere de restanten van de oorspronkelijke hoeve 'Blauwhuis' nu nog te zien als een rechthoekige ophoging, omringd door een duidelijke walgrachtdepressie. De hoeve werd totaal vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. Na de oorlog werd het Blauwhuis in 2 grote hoeven gesplitst, 'Het Blauwhuis' en 'Het klein Blauwhuis'. De puinen van de oorspronkelijke hoeve werden behouden.

- ^ De wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog heeft een eenheid in architectuur van de hoeves nagelaten.
- ∨ Hoeves zijn bebouwde, groene eilanden in een weids polderlandschap.

HOEVES & VRIJSTAANDE BEBOUWING IN DE OPEN RUIMTE

In de polders bestaat de bebouwing buiten de dorpskernen hoofdzakelijk uit hoeves die als kleine clusters verspreid liggen in het open landschap. Door de openheid van het landschap vallen extra op. Hierdoor vormen ze samen met de dorpen aandachtspunten die de bezoeker helpen zich te oriënteren. Tegelijk brengt dit weidse karakter met zich mee dat de bebouwing een grote impact heeft op de schoonheid en de beleving van het landschap. Daarom is het belangrijk om bij het plannen van de bebouwing niet alleen te kijken naar bedrijfsvoering en economische criteria maar ook rekening te houden met de ligging in het landschap, de compositie van het hoevecomplex en de typische streekarchitectuur. Bovendien kunnen de gebouwen door een goed doordachte beplanting op een harmonische manier in het landschap geïntegreerd worden

Recept: EEN ENSEMBLE MET KAMERS

Elke boerderij of vrijstaande bebouwing in de polder is onlosmakelijk verbonden met het landschap. De ligging, de inkleding en de architectuur van de gebouwen bepalen de uitzicht en relatie tussen gebouw en polderlandschap. Het ruimtelijk verhaal van hoeves en vrijstaande bebouwing kan verteld worden aan de hand van drie kamers - de Tuyn, het Erf en de Huiskavel. Door aandacht te besteden aan de ruimtelijke logica's van deze drie kamers behouden we de belangrijke relatie tussen gebouwen en polder.

Ingrediënt

EEN HOEVE MET DRIE KAMERS

In een polderhoeve zijn duidelijk drie kamers te onderscheiden, namelijk de Tuyn met het woonhuis en de aansluitende tuinruimte, het Erf als het geheel aan gebouwen, opslagruimtes, silo's, etc. en de Huiskavel als het perceel waarop de twee eerste kamers zich bevinden. Deze drie ruimtes zien en lezen maakt het landschappelijk inrichten van de hoeve eenvoudiger.

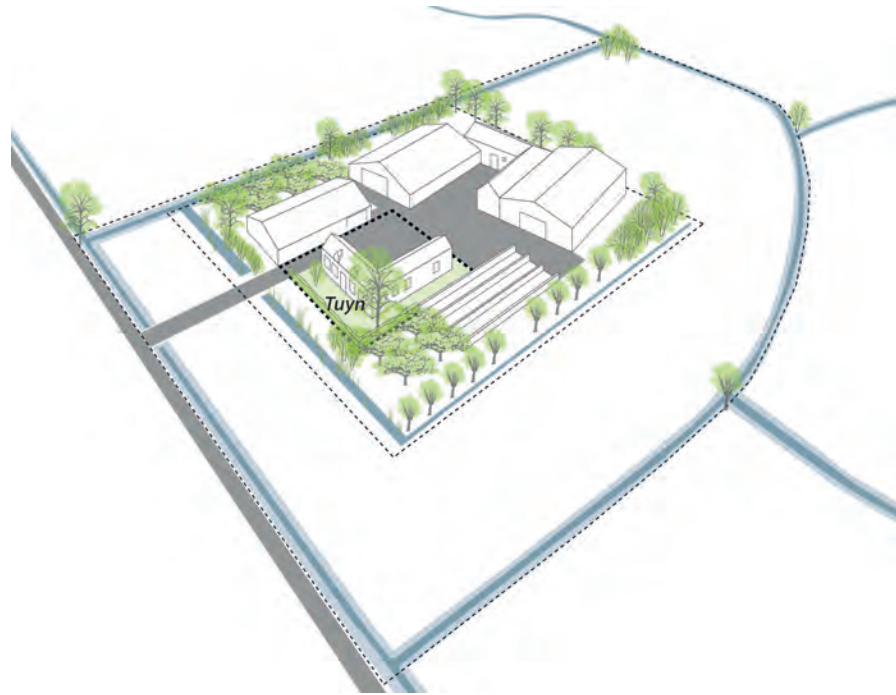
^ Zicht op het Erf met alle gebouwen en in het midden de Tuyn met het woonhuis en de siertuin (voortuin).

v Zicht op de volledige Huiskavel met oprit naar de hoeve.

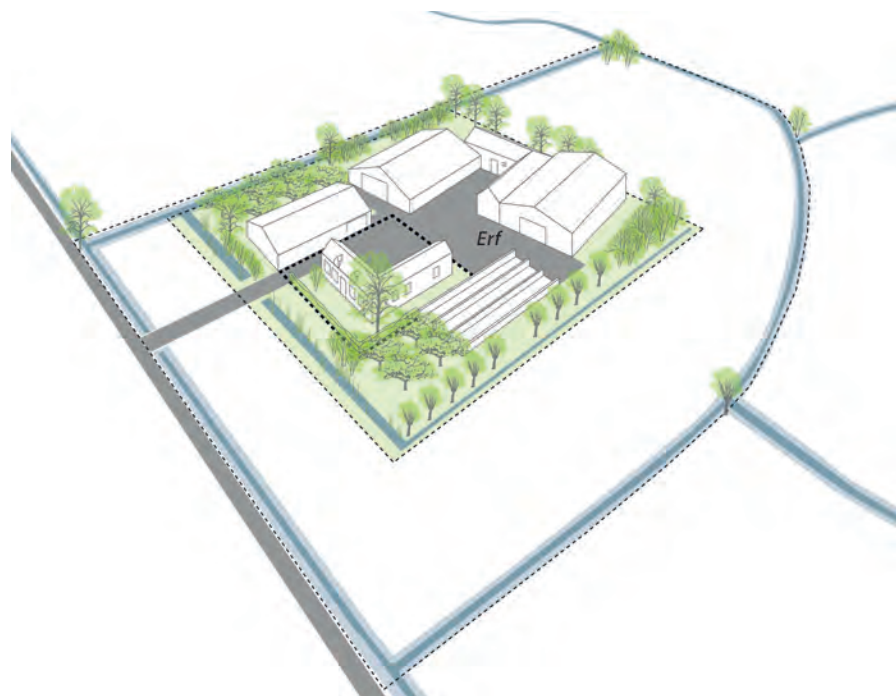
De Tuyn

- > Bevat het woonhuis en de daarrond gelegen sier- en/of moestuin.

Het Erf

- > Omvat het volledige ensemble aan woonhuis, stallen, loodsen, silo's, opslagplaatsen, boomgaard, (restanten van de) walgracht, erfbeplanting, enz.

De Huiskavel

- > Het geheel van gronden die behoren bij de boerderij of woning. De huiskavel kan meerdere hectaren groot zijn. Hier bevindt zich ook vaak de private weg naar de hoeve.

Ingrediënt

Elke vrijstaand gebouw bezit één of meerdere kamers

Ook kleinere boerderijen, vrijstaande woningen of bedrijfsgebouwen passen in deze structuur. Dezelfde ruimtelijke principes zijn ook toepasbaar op andere vrijstaande bebouwing in de open polder. Ga na welke kenmerken toegepast kunnen worden op je woning of gebouw. Zo integreer je deze eveneens in het polderlandschap.

- ^ Vrijstaande woningen komen relatief weinig voor. Meestal zijn het oude werkmanshuisjes en dijkwoningen. De ruimtelijke inrichtingsprincipes van de Tuyn zijn hierop toepasbaar.
- ✓ Ook als oude hoeves hun economische functie verloren zijn, zijn de inrichtingsprincipes van de drie kamers nog steeds toepasbaar.

- ✓ Ook bij vrijstaande bebouwing in de stads- of dorpsrand is het mogelijk om principes van de Tuyn en eventueel het Erf toe te passen.

△ Het private karakter van deze weg wordt leesbaar door de onbeplante oprijweg en het karrenspoor als wegprofiel.

Recept: EEN ONBEPLANTE TOEGANGWEG

Het onderscheid tussen een doorgaande weg en een private, doodlopende weg is vandaag nog moeilijk te maken. Zorg daarom voor een leesbaar verschil tussen openbare wegen en de private toegangswegen naar hoeves. Accentueer dit verschil met het wegprofiel en het onbeplant houden van de private toegangsweg. Deze afwezigheid van beplanting benadrukt ook de hoeves als aandachts- en oriëntatiepunten in het open polderlandschap.

Ingrediënt

Geef het private karakter aan

Geef het private karakter van de weg aan door een duidelijk verschil in uitvoering van de bestrating. Een oprijweg met karrenspoor duidt helder het verschil aan met een openbare (doorlopende) weg in asfalt. Dit karrenspoor kan zowel uitgewerkt worden in een vlak materiaal als beton of asfalt, of een permeabel materiaal als gebroken steenpuin.

Accentueer daarnaast het private karakter door gebruik te maken van de typische streekeigen elementen: een houten naambordje met de naam van de hoeve of gemetselde steunpilaren (met of zonder poort) aan het begin van de oprit. Vermijd het aanplanten van sierbeplanting, het wit schilderen van afrasteringspaaltjes of het aanplanten van een bomenrij of bomenlaan. De oprijlaan met laanbomen ziet er uit als een verbindingsweg, maakt zo het landschap minder goed leesbaar en komt historisch nagenoeg niet voor in de polder.

▽ Het karrenspoor als typologie voor de private weg. Met een betonverharding voor de karrensporen vormt veelvuldig gebruik met zware voertuigen geen probleem. Gebroken (rode) steenpuin dwingt de gebruiker te vertragen. Een extensief beheer van de grasstroken zorgt voor de ontwikkeling van een bloemrijke berm, waardoor de oprijweg nog meer in het landschap opgaat.

^ Typische streekeigen elementen zoals het houten naambordje of de gemetselde pilaren van een toegangspoort benadrukken het private.

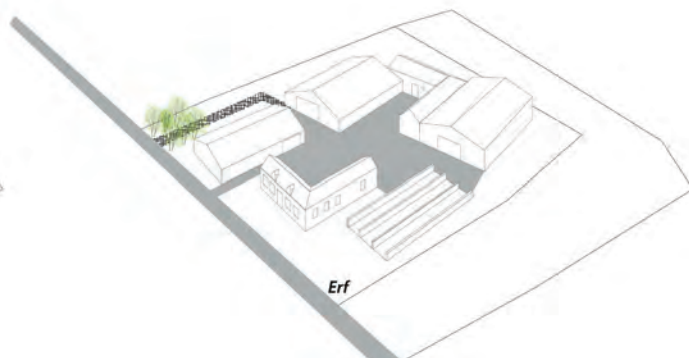
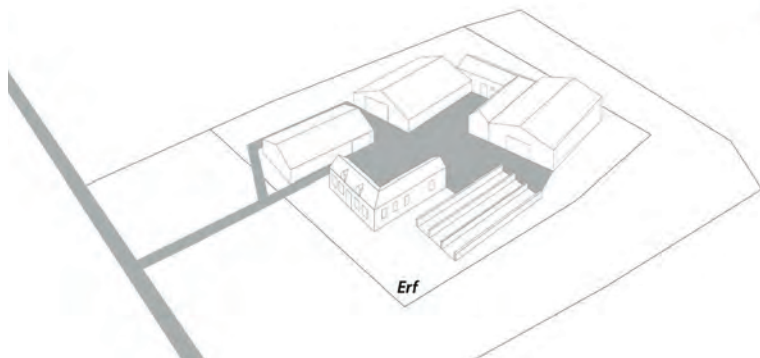
^ Vermijd sierbeplanting langs de oprit. Het breekt met het beeld van de polder en voelt heel 'gemaakt' aan.

Ingrediënt

Eén toegang

Streef naar één toegang(-sweg) per woning. Meerdere toegangen zorgen voor onduidelijkheid bij de bezoeker en leiden tot versnippering van het open polderlandschap. Met het oog op de bedrijfsvoering van actieve landbouwbedrijven kunnen eventueel meerdere gescheiden toegangen noodzakelijk zijn. Voorzie in dat geval aan de straatkant één oprijlaan en splits deze pas net voor het Erf op.

Indien een tweede toegang toch nodig is, maak dan door middel van een verschillende inrichting, inkleding en/of materialisatie de functie van de verschillende opritten duidelijk.

^ Opsplitsen van de toegangsweg in of net voor het Erf bij niet aan de weg gelegen hoeve. Wanneer een tweede toegang noodzakelijk is, wordt gewerkt met andere materialen en beplanting.

✓ Deze bedrijfstoegang heeft door zijn materialisatie een duidelijke verschillende functie als de oprit tot de woning. De beplanting zorgt voor een verdoken karakter, waardoor voor de bezoeker duidelijk is dat dit niet de hoofdtoegang is.

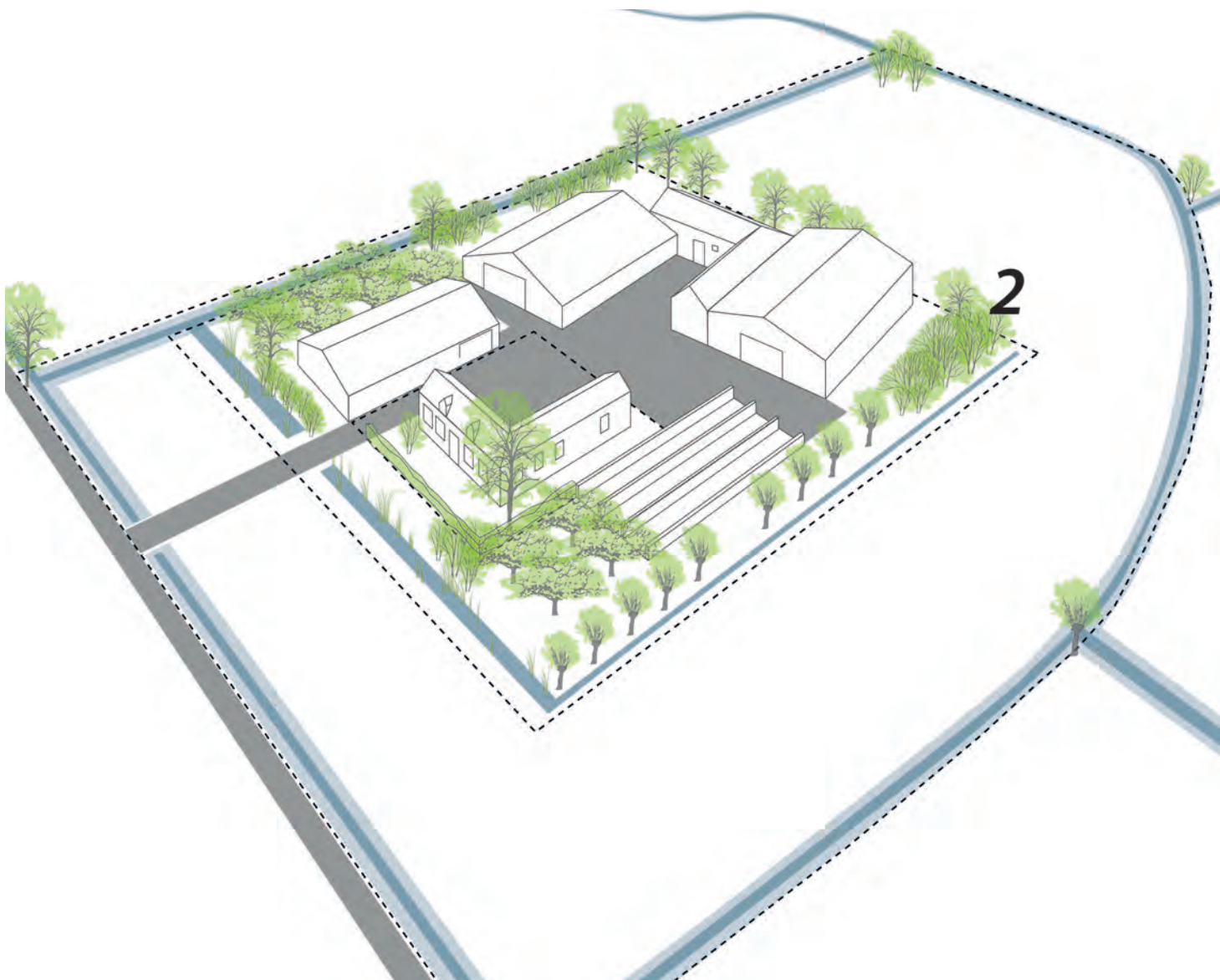
Recept: HARMONISCH ENSEMBLE ROND EEN CENTRALE KOER

Laat je bij de compositie van moderne erven niet alleen leiden door functionele, bedrijfstechnische overwegingen maar inspireer je op de traditionele streekeigen compositie van polderhoeves. Traditionele hoeves in de Westhoek bestaan uit vrijstaande gebouwen rond een koer met mestvaalt. Stallen en schuren staan doorgaans haaks en in spiegelbeeld ten opzichte van het boerenwoonhuis, waardoor een centrale koer ontstaat. In sommige gevallen zijn de hoevecomplexen omringd door beplanting en een walgracht. Deze compositie van bouwkundige en groene elementen zorgt voor een duidelijk ensemble in het open polderlandschap.

Ingrediënt

Neem voldoende ruimte voor het ensemble

Zorg dat het erf voldoende ruim van opzet is. Voorzie voldoende plaats voor gebouwen, erfbeplanting, manoeuvreerruimte, enz., maar ook voor eventuele bijkomende gebouwen of opslagruimtes. Het levert bovendien interessante restruimtes op voor (tijdelijke) opslag van materiaal of voeder en voor groen. Inspireer je op de historische opbouw van de hoeves op de hierna staande historische kaarten.

^ De historische opbouw van de hoeves - in het bijzondere de grote - heeft bijzondere kwaliteiten: een voldoende ruime opzet van het erf, de gebouwen staan niet gekneld binnen de grenzen van het perceel (historisch vaak de walgracht), er is ruimte voor moestuin en boomgaard, en de hoeve krijgt een landschappelijk kader via de walgracht waar knotbomen, houtkanten en bomenrijen veelal voor houtproductie en als windscherm dienden. Dezelfde kwaliteiten zijn richtinggevend voor de ruimtelijke inplanting en uitbreiding van een hedendaags landbouwbedrijf (www.geopunt.be).

- Λ Let op de centrale koer, met het woonhuis en de bedrijfsgebouwen errond. De gevellijn verspringt lichtjes door een verschil in grootte van gebouwen. Links: hoeve 'Vroyland', rechts: hoeve in Noordschote (Theo Raison, *Fermes types et constructions rurales en West-Flandre*, 1918 in Baert et al., 2009).

Ingrediënt

Met de koer als centrale ruimte

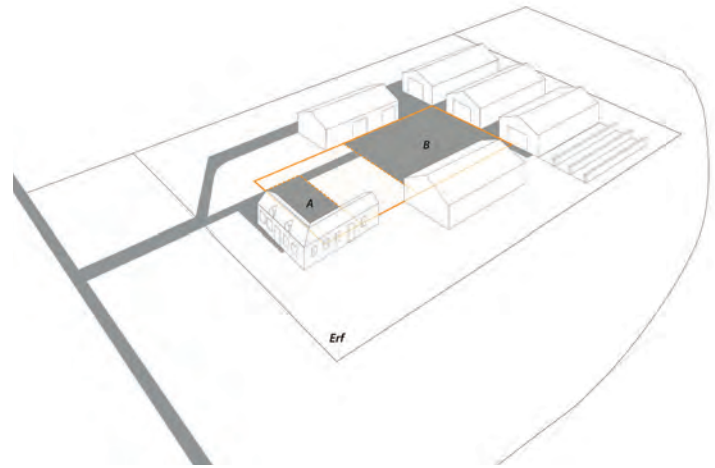
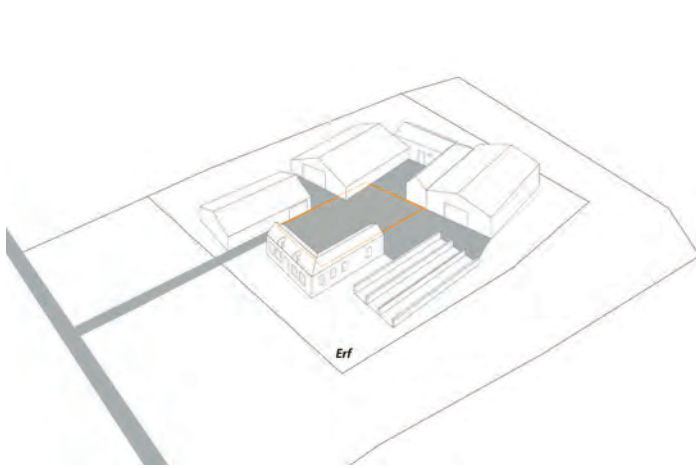
Bij de meeste hoeves liggen de woning en de bedrijfsgebouwen van oudsher rond een centrale koer. Behoudt de koer als centrale ruimte in het ensemble. Het vereenvoudigt de circulatie op het Erf en refereert aan het typische historische boerderij-ensemble. Plaats ook nieuwe stallen en loodsen waar mogelijk rond deze koer zodat ze de wanden ervan vormen. Gezien stallen vooral vanuit de kopse gevel bediend worden, zullen ze met hun kopse gevel naar het plein gericht moeten worden. Bij loodsen is dit niet noodzakelijk. De gebouwen hoeven niet noodzakelijk perfect op dezelfde gevellijn te liggen. Door de inplanting van de kleinere en grotere gebouwen kan de gevel lichtjes verspringen.

Bij grotere hoeves werd het woonhuis soms uit deze centrale koer geplaatst en kreeg het een volledig aparte plaats op het erf. Bij grotere boerderijen biedt dit een interessante oplossing om zowel het woonhuis als de andere gebouwen ademruimte te geven.

- ∨ Het concept van de centrale koer is door de oriëntatie van de gebouwen visueel niet meer aanwezig. Het woonhuis en de bedrijfsgebouwen worden ruimtelijk als losstaand van elkaar ervaren. Zo is het woonhuis naar het noordoosten georiënteerd en de bedrijfsgebouwen naar het zuidoosten. De hoeve wordt hierdoor minder als een organisch gegroeid ensemble ervaren.

^ Schematische voorstelling van de ruimtelijke compositie van de koer met daarrond het woonhuis en de bedrijfsgebouwen. In de meeste bedrijven ligt de woning samen met de bedrijfsgebouwen rond een centrale koer.

^ Bij schaalvergroting of bij verbreding van de landbouwactiviteiten kan het bedrijfstechnisch interessant zijn om het woongedeelte (A: Tuyn) en de bedrijfsgebouwen (B) duidelijk van elkaar te scheiden. Zorg er wel steeds voor dat koer de centrale ruimte blijft van het ensemble aan gebouwen.

^ De ruimtelijke compositie van de Abdijhoeve 't Groot Westhof (Pervijze) is inspirerend voor de compositie van moderne landbouwbedrijven. Het woonhuis staat iets naar achter ten opzichte van de stallen en schuren rond een centrale koer. Deze centrale koer is ruimtelijk en naar gebruik op te splitsen in (A) een koertje voor het woonhuis en (B) een grotere koer waardoor de bedrijfsgebouwen staan. De koer dient geen vierkant of rechthoek te zijn om een gevoel van omsloten ruimte tussen gebouwen te verkrijgen.

Linksboven: Ferrariskaart van 't Groot Westhof (bron: geoweb), rechtsboven: schematische voorstelling van de Tuyn, Erf en Huis-kavel met de centrale koer. Onder: orthofoto van 't Groot Westhof (bron: googlemaps).

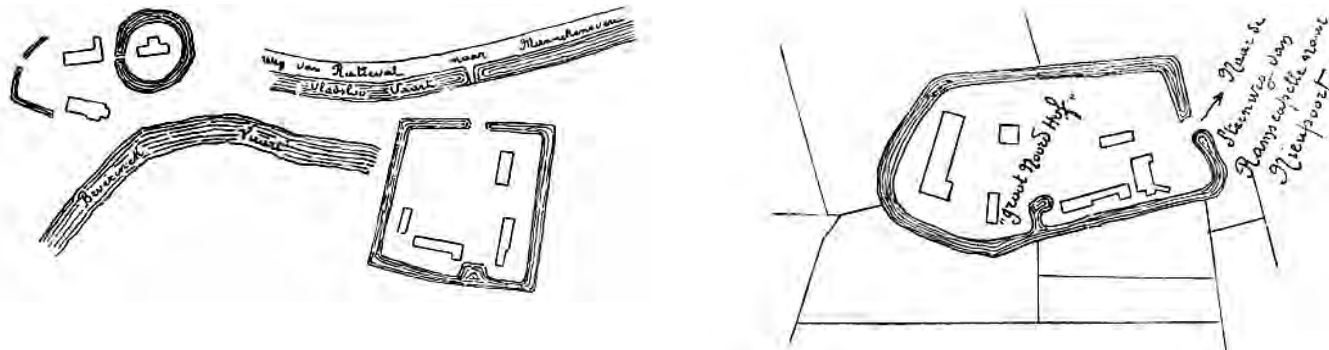

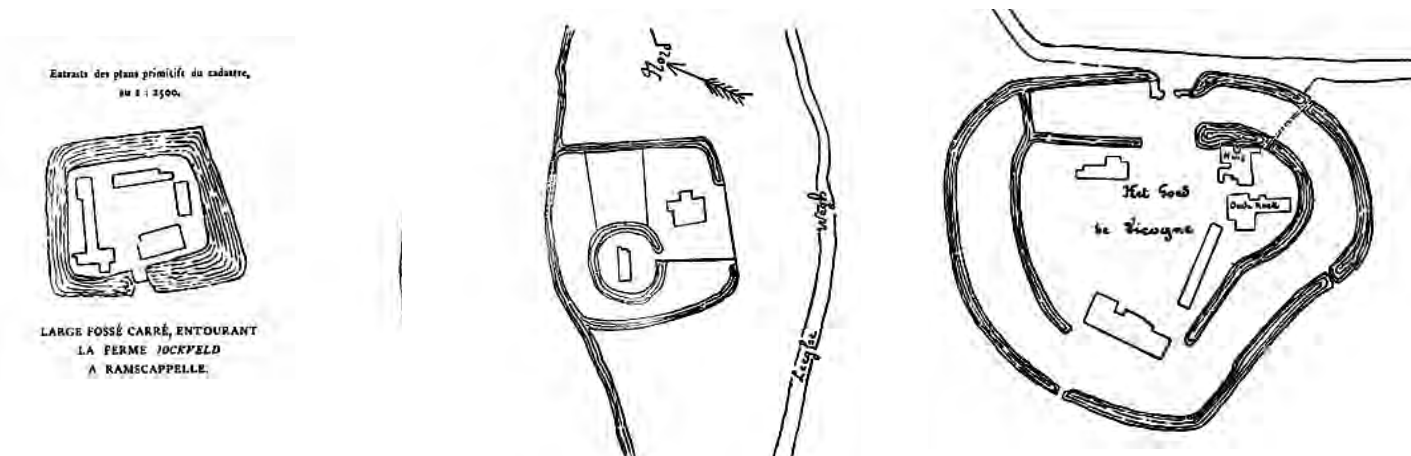
Ingrediënt

Walgracht als omlijsting

Hoeves in deze streek werden vaak omgeven door walgrachten. Vandaag is het zinvol om deze waar mogelijk te herstellen met het oog op vertraagde waterafvoer en waterberging. Bovendien bieden ze mogelijkheden voor zeer interessante natuurwaarden en versterken ze de belevingswaarde van de streek. De historische vorm en wijze van inplanting van een walgracht vormt een goed aangrijpingspunt om ook nieuwe walgrachten op een betekenisvolle wijze rond het hoevecomplex aan te brengen. Traditioneel lag de walgracht rond het Erf en bij historisch grote hoeves zelfs rond de volledige Huiskavel. De walgracht was rond, rechthoekig of onregelmatig van vorm en was enkel of dubbel van structuur. Bij de inplanting dient rekening gehouden te worden met de mogelijkheden en noden van een hedendaags landbouwbedrijf. De walgracht hoeft niet steeds de volledige site te beslaan. Het kan interessant zijn om de walgracht de Tuyn te laten omringen en zo een onderscheid te maken tussen het private en het bedrijfsgedeelte.

- △ Historische structuur van walgrachten in de polder: rond (circulair) (Het Koofhof in Ramskapelle), rechthoedig (vierkant of rechthoekig) (Oude Scheure in Mannekeverve) en onregelmatig van vorm (Groot Noordhof in Ramskapelle) (Rouse, A. & Raison, T, 1918 uit <https://archive.org/details/fermestypesetcon01rous>).

- △ Bijzondere vormen van walgrachten: grote vierkante walgracht rondom het Jockveld in Ramskapelle. Dubbele walgracht: een rechthoekige rondom het volledige ensemble en een ontsloten boerderij te Zevokote. Dubbele evenwijdige onregelmatige walgracht rondom de Kasteelhoeve Viconia te Stuivekenskerke (Rouse, A. & Raison, T, 1918 uit <https://archive.org/details/fermestypesetcon01rous>).

- ▽ De walgracht rondom het Berkelhof in Pervijze. Ook hier is nog maar de helft van de walgracht aanwezig.

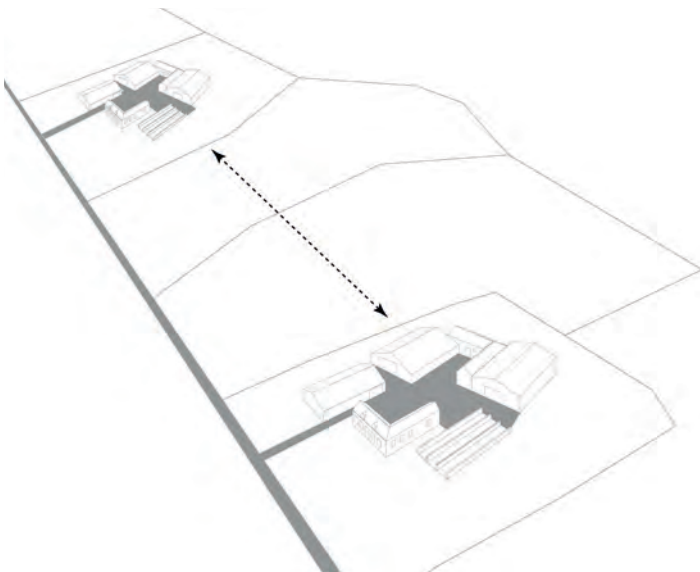

Ingrediënt

Bouw niet tot op de grenzen van het erf

Plaats gebouwen niet op de grenzen van het Erf. Onderhoud aan het gebouw, (natuurlijke) ventilatie, tijdelijke opslag, erfbeplanting vereist de nodige ruimte. Hou rekening met toekomstige uitbreidingen en bedenk een kwalitatieve ruimtelijk compositie die de tijd kan doorstaan. Voorzie ook de juiste erfbeplanting op de gepaste plaats.

- ✓ Een voorbeeld van hoe het niet moet: de loods is nagenoeg op de grens van het erf beplaatst, waardoor er onvoldoende plaats is voor kwalitatieve erfbeplanting en voor toekomstige onderhoud aan het gebouw of voor beheer van de erfbeplanting.

Ingrediënt

Nieuwe agrarische bedrijven

Door schaalvergroting en/of de afwezigheid van een opvolger komen bestaande hoevecomplexen soms leeg te staan. Als er een aanvraag is om een nieuw bedrijf te starten gebeurt dit bij voorkeur op een dergelijke leegstaande hoeve. Indien dit niet mogelijk is, laat dan tussen de nieuwe en bestaande hoeves minimaal twee onbebouwde percelen vrij. Op deze manier is de ruimte tussen de bebouwing voldoende groot om nog als open ervaren te worden.

- < Houd ruimte tussen (eventuele) nieuwe ontwikkelingen om de openheid van het landschap te bewaren.

Recept: BEPLANTING BRENGT EENHEID EN STRUCTUUR IN HET GEHEEL

Goed gekozen beplanting brengt structuur aan in het ensemble van woonhuis, stallen en bijgebouwen. Ze accentueert het hoevecomplex en laat het opgaan in het landschap. Erfbeplanting kleedt het geheel aan. Door ook in te zetten op de variatie tussen de delen vloeit de beplanting over van de tuinsfeer in de Tuyn, over de erfbeplanting in het Erf tot de meer landschappelijke beplanting in de Huiskavel.

Ingrediënt

Het woonhuis krijgt een kader van beplanting

Het woonhuis is op welgekozen plaatsen zichtbaar vanop de openbare weg. Het wordt gekaderd door beplanting en toont aan de voorbijganger de 'grandeur' van de hoeve.

- ^ Het woonhuis is zichtbaar vanop strategische plaatsen vanaf de openbare weg en wordt gekaderd door erfbeplanting. Deze zichtrelatie helpt de
- ∨ voorbijganger om zich te oriënteren.

DE TUYN

- ^ De Tuyn is veelal een omsloten ruimte met lage of middelhoge hagen (veelal bestaande uit liguster, veldesdoorn, meidoorn), hekwerk en/of lage of middelhoge tuinmuren. We vinden er sierplanten, het gazon en vaak ook nog een moestuin.

Ingrediënt

De Tuyn als omsloten groene ruimte

De private tuin - met bloeiende planten, terras, gazon en/of de moestuin - is een duidelijk afgebakende, omsloten ruimte. In de streek maakt men veelal gebruik van een tuinmuur, een smeedijzeren hekwerk, een haag of een combinatie van de drie voorgaande om de tuin af te bakenen. Hierdoor ontstaat een veilige ruimte voor rondspelende kinderen van het eigen gezin, voor bezoek of bij gasten. Het microklimaat in de omsloten tuin is in een winderige streek als de polders een welkom geschenk.

- √ Een gesnoeide Ligusterhaag op taillehoogte biedt de bewoner al rechtstaand zicht op de omgeving en is hoog genoeg om privacy te geven bij het neerzitten.

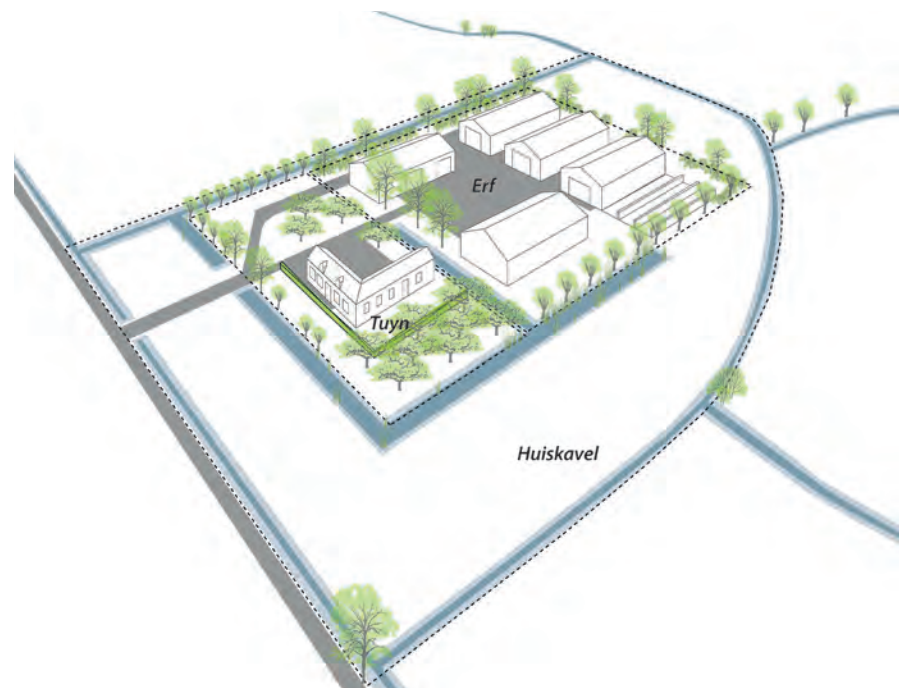
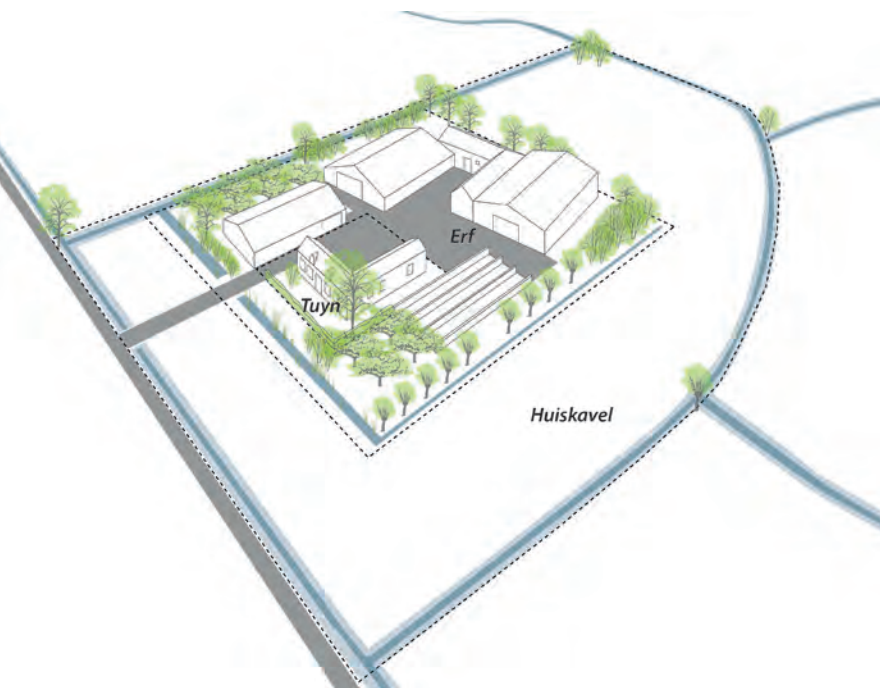

HET ERF

Ingrediënt

Erfbeplanting als groene overgang tussen hoeve en landschap

Bepanting zorgt voor een kader waarbinnen allerhande gebouwen, zoals opslagtanks, silo's, stockageruimtes, werkruimtes en de Tuyn met het woonhuis gelegen zijn. Een juiste plaatsing van de beplanting vlecht de diverse gebouwen als een geheel aan elkaar. De beplanting filtert de bebouwing en stopt ze nooit volledig weg.

^ De erfbeplanting laat de boerderij opgaan in het landschap.

v Door erfbeplanting ontstaan er groene eilanden in het open polder landschap.

Hoeves en vrijstaande bebouwing in de open ruimte

✓ De typische vormen van erfbeplanting:

✓ Hoogstamboomgaard

✓ Losse heg, eventueel aangevuld met solitaire bomen

✓ (Jonge) hoogstamboomgaard en losse heg

✓ Solitaire boom/solitaire bomen

✓ Knotbomenrij

✓ Knotbomenrij en solitaire boom (kastanje).

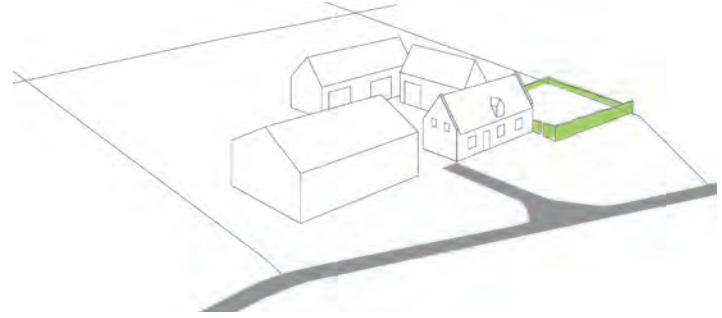

✓ De typische vormen van erfbeplanting:

✓ Rij hoogstambomen

✓ Geschooren haag

✓ Een enkele rij hoogstambomen structureert welliswaar van op afstand, maar biedt een vrij beperkte schermfunctie voor de achterliggende loods.

DE HUISKAVEL

Ingrediënt

Beplanting als eenzame wachters

De polders zijn open, maar zeker niet kaal. Solitaire bomen, struiken of enkele knotbomen bespikkelen de huiskavel en brengen zo variatie in het beeld. Het doorbreekt de grootschaligheid en brengt variatie in het landschap. Breng beplanting aan waar je ze interessant vindt. Bedenk hierbij leuke composities en zichten. Solitaire bomen of struiken sluiten aan bij een oude traditie om de hoeken van de percelen aan te geven met een boom. Het brengt wat variatie in het landschap en biedt beschutting voor grazende en andere dieren.

^ In de rechterhoek is de erfbeplanting zichtbaar. Solitaire bomen en struiken komen sporadisch voor op de huiskavel. Er is een zachte overgang tussen het groene erf en het open landschap.

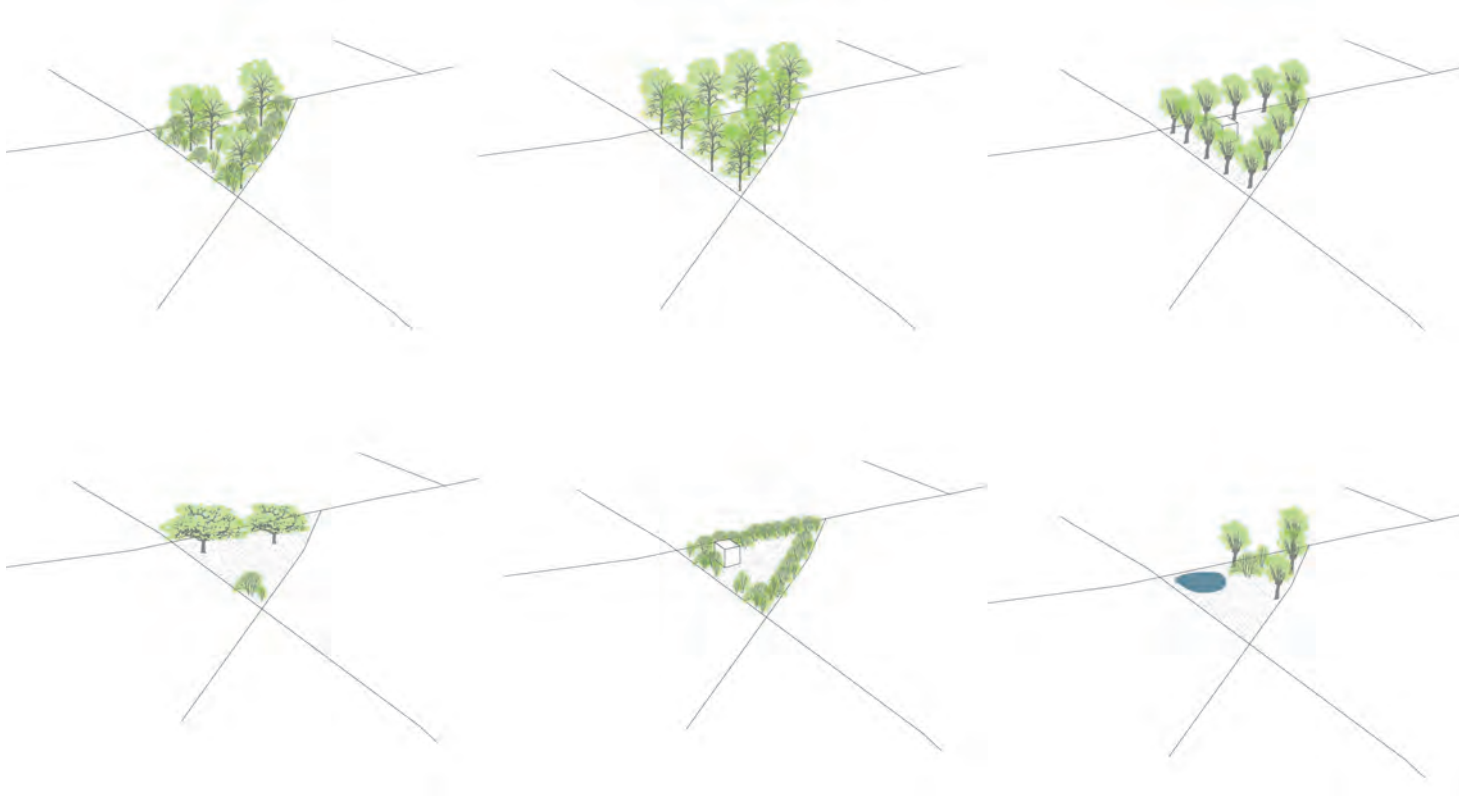

^ Een solitaire (knot-)boom op de hoek van een (voormalig) perceel.

Ingrediënt

Overhoekjes als microlandschapjes

Overhoekjes zijn kleine restperceeltjes die in de loop der jaren geen duidelijke functie hebben gekend. Ze zijn vaak begroeid met streekeigen struiken en bomen die er spontaan zijn ontwikkeld. Het vormen kleine beschutte microlandschapjes die zowel ecologisch als visueel een belangrijke meerwaarde bieden. Een gelijkaardige beplanting kan gebruikt worden om van de omgeving van kleine inrichtingen (zoals elektriciteitskabinen, garageboxen of picknicktafels) microlandschapjes te maken.

▲ Overhoekjes kunnen heel divers zijn in opbouw. Speel met deze variatie maar zorg voor de aansluiting met het landschap.

▼ Door de omgeving van een elektriciteitskabine als overhoekje in te richten wordt het een deel van het landschap.

Recept: GROENE EILANDEN IN DE POLDERS

Hoeves of bebouwing in de polders zijn bebouwde eilanden in het weidse polderlandschap. Ze zijn omgeven door een groene mantel die hen beschermt tegen de dure weersomstandigheden en bovendien een belangrijke ecologische meerwaarde biedt. Het woonhuis is zichtbaar tussen de beplanting en vormt zo een herkenningspunt vanop de weg.

- ^ Het woonhuis is zichtbaar tussen de beplanting. De rest van de gebouwen is door beplanting verborgen of gefilterd. Het gebouwencomplex is dus nooit volledig zichtbaar.

Ingrediënt

Bijgebouwen en stallen piepen tussen de beplanting uit

Strategisch geplaatste bomenrijen of struweel kunnen op bepaalde plekken dienen als windscherm of als buffer voor zeer grote stallen of loodsen. Door delen van de gebouwen zichtbaar te laten blijft de site er uitzien als een hoevecomplex.

- ^ Bedrijfsgebouwen en bijgebouwen worden niet volledig weggestopt, maar piepen ook af en toe uit tussen de erfbeplanting.

Ingrediënt

Werk alle zijden even zorgvuldig af

Door de openheid van het landschap is de kans groot dat de zijden van de bebouwing altijd van ergens zichtbaar zijn. Beschouw daarom alle zijden als voorkanten: werk ze af met evenveel aandacht voor de architectuur van het gebouw, de inplanting en de aankleding met erfbeplanting.

- > Achterzijde van een hoeve: een verrommeld beeld door een te grote verscheidenheid in bouwstijl en in materiaal- en kleurgebruik.

Ingrediënt

Denk groot

Beplant niet alleen in lijnen, gebruik ruimten op het erf om groepen van bomen en/of struiken te plaatsen. Plant een hoogstamboomgaard bij de boerderij en een gesloten struweelbosje met enkele opgaande bomen bij de nieuwe loods of wateropvangbekken.

- ✓ Gebruik de ruimte tussen boerderij en weg om via een hoogstamfruitboomgaard een gefilterd zicht te geven op de hoeve.

Ingrediënt

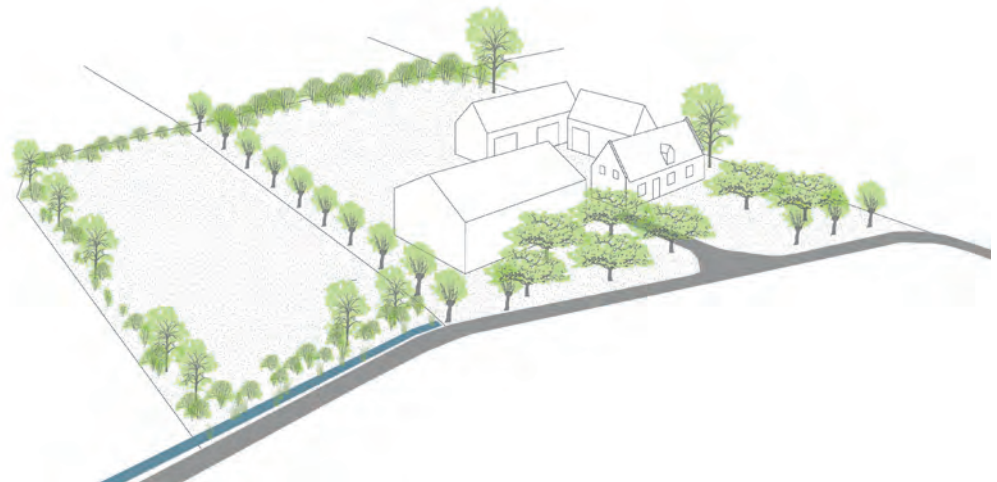
Erf(-beplanting) met toekomst

Voorzie erfbeplanting die toekomstige ontwikkelingen kan trotseren. Voorzie tijdig nieuwe erfbeplanting met het oog op toekomstige uitbreidingen. Plant erfbeplanting zo aan dat ook latere uitbreidingen landschappelijk ingepast kunnen worden. Ze heeft immers tijd nodig om tot volle wasdom te komen.

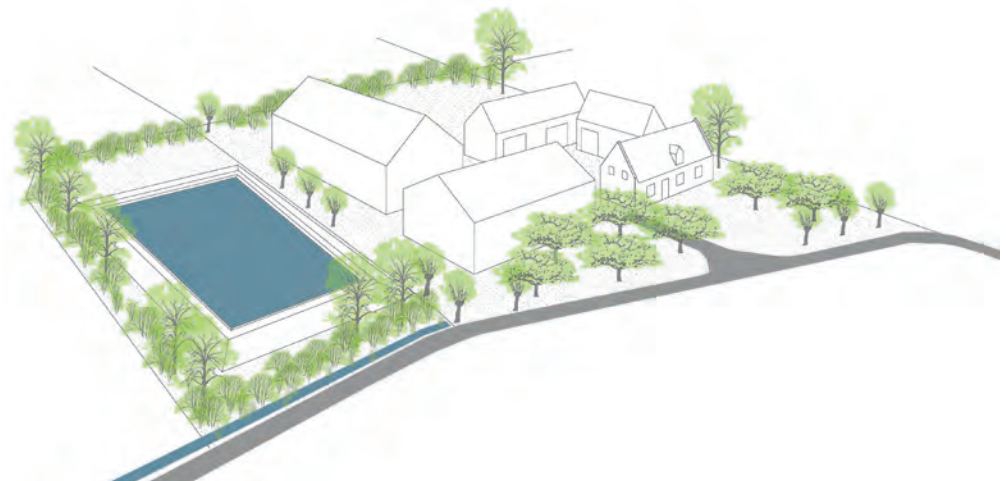
- ✓ Vergroot nu reeds het Erf via het aanplanten van erfbeplanting om latere uitbreidingen landschappelijk te kunnen inpassen.

Huidig Erf

Uitbreiding van het Erf door strategische aanplanting van erfbeplanting

Toevoeging van nieuwe functies zoals lagune en loods

Ingrediënt

Beperk de beheerintensiteit

Doordat er te weinig groeiruimte wordt voorzien of door een onzorgvuldige plantenkeuze vraagt veel erfbeplanting soms onnodig veel beheer. Houd er rekening mee dat elk type beplanting een specifiek beheer vereist. Het drukken van de beheerintensiteit begint reeds bij de inrichting van de plek. Geef struikenrijen of bomen voldoende ruimte en plaats ze ver genoeg van bebouwing zodat ze vrij kunnen uitgroeien zonder dat er snoei nodig is.

- ⋈ Het kandelaberen van deze bomenrij en het regelmatig scheren van het haagmassief voor de stal vraagt veel tijd en inspanning. De erfbeplanting vervult zijn schermfunctie nauwelijks.

Ingrediënt

Combineer verschillende vormen van beplantingstypes

Een variatie en een combinatie van verschillende beplantingstypes zorgt voor een boeiender en diverser beeld. Gebruik bijvoorbeeld een brede rietkraag met een knotwilgenrij voor een dichtere beplanting of een losse heg met af en toe een opgaande boom voor een beter windscherm.

- ⋇ De opeenvolging van een bomenrij en een knotwilgenrij filtert het zicht. De bewoners genieten zo van hun uitzicht, maar krijgen toch nog voldoende privacy.

- ⋇ Een rij knotwilgen filtert het zicht en werkt als windbreker voor de schuur.

Recept : KIES DE JUISTE SOORT

Gebruik specifieke beplanting per kamer. De voorgestelde beplanting benadrukt de samenstelling van de hoeve met het landschap door een keuze voor cultuurvariëteiten in de Tuyn, over streekeigen groen op het Erf tot landschappelijke integratie op de Huiskavel.

DE TUYN

Ingrediënt

Tuinplanten alom

In de Tuyn kunnen alle groenvormen en plantensoorten die aangepast zijn aan bodem en klimaat worden aangeplant. Er is plaats voor kort gemaaid gras, een moestuin en zowel inheemse als niet-inheemse bomen, struiken en vaste planten. Typische soorten voor oude boerderijtuinen zijn onderandere boerenjasmijn, hortensia, pioenrozen of stokrozen.

✓ De weelderige boerentuin.

Tip: de hoogte van een hekwerk, een tuinmuur of een haag was vaak tot op borsthoogte. Dit zorgde bij een tuinmuur of een haag dat een rechtopstaande persoon er overheen kon kijken en beschermdde de persoon tegen wind als hij neerzat in de tuin. De tuinmuur werd in dezelfde (gele) baksteen uitgewerkt als het woonhuis en had veelal een ezelsrug als muurafdekking.

HET ERF

Ingrediënt

Kies voor streekeigen groen

Op het Erf is de soortenkeuze beperkter dan in de Tuyn. Streekeigen groen - zoals een hoogstamboomgaard of een zwarte populier - krijgt hier de voorkeur als overgang naar het omringende polderlandschap. Geschikte soorten zijn te vinden in de bijgevoegde plantenlijst.

✓ De streekeigen erfbeplanting

DE HUISKAVEL

Ingrediënt

Enkel streekeigen groen

Kies hier enkel voor streekeigen groen. Indien juist toegepast, heeft streekeigen beplanting een veel langere levensduur - het wordt mooi oud - en vraagt veel minder onderhoud.

✓ Het polderlandschap vraagt streekeigen groen.

Recept: AANDACHT VOOR KWALITATIEVE ARCHITECTUUR

Veel van de polderhoeves werden vernietigd tijdens de Eerste Wereldoorlog en na de oorlog heropgebouwd. Bij de wederopbouw ervan streefden architecten ernaar om de regionale vormtaal en het materiaalgebruik te verzoenen met modernisering in termen van comfort, hygiëne en veiligheid. Ook de hedendaagse bedrijfsvoering stelt nieuwe eisen aan bebouwing. Door rekening te houden met een aantal vormkenmerken kunnen nieuwe concepten worden uitgewerkt waardoor een harmonische samenhang mogelijk wordt.

Ingrediënt

Aandacht voor streekeigenheid van gebouwen

Verhoog de samenhang van het hoevecomplex door een uniform en consequent gebruik van materialen en kleuren. Wederopbouwarchitectuur kenmerkt zich door het gebruik van (gele) baksteen en rode zadeldaken. Neem de typische stijlkenmerken en het materiaalgebruik van de streekarchitectuur als inspiratie bij verbouwingen of bij het plaatsen van nieuwe gebouwen. Zo vermijd je een stijlbreuk tussen woonhuis en omliggende bijgebouwen of andere woningen.

^ Een nieuwe woning met de hedendaagse eisen aan leefkwaliteit dient geen breuk op te leveren met de streekarchitectuur.

'Ze moeten de woningen aantrekkelijk maken, niet door vreemde stijl of vreemde bouwmaterialen, maar door redematige keus en verstandige verwerking van plaatselijke bouwstoffen: het huis moet ter plaatse uit den grond opgroeien.'

Hendrik Brutsaert

'Eene merkwaardige redevoering over landelijke bouwkunst', in: Het Ypersche, 1 januari 1921, p. 2.
Geciteerd door Jeroen Cornilly in Bouwen aan Wederopbouw

*Ingrediënt***Aandacht voor materialisatie bij elke constructie**

Aandacht voor stijl en materialisatie is niet enkel belangrijk bij het woonhuis en de bedrijfsgebouwen. Bij alle constructies in en om het erf dient de beeldkwaliteit van het geheel een aandachtspunt te zijn.

- ✓ De lagune met folie valt zeer sterk op in het landschap en komt zeer artificieel over. Idealiter worden ze op maaiveldhoogte ingewerkt of een andere oplossing is om ze door een dijklichaam met gras te omranden. Binnen het Erf wordt dit soort nieuwe functies ook door middel van erfbepanting geïntegreerd.

*Ingrediënt***Imposant van structuur, maar subtiel in materiaalgebruik**

Belangrijk bij bedrijfsgebouwen zoals stallen en loodsen is de aandacht voor de verhouding tussen dak en gevel, vorm van het dak, en materiaalgebruik.

In traditionele hoevecomplexen vertoont de hoogte van het zadeldak een harmonische verhouding met de gevels. Door schaalvergroting zijn de gevels van loodsen tegenwoordig hoger dan die van de stallen vroeger. Deze hoge gevels worden vaak gecombineerd met een zwak hellend dak. Hierdoor is de verhouding tussen dak en gevel vaak zoek wat leidt tot plumpe gebouwen. Probeer bij hoge loodsen om ook de nokhoogte aan te passen en te steven naar de helling van een klassiek zadeldak. Hier biedt een dakoversteek soelaas. Een dakoversteek vergroot het dakoppervlak waardoor de verhouding tussen dak en gevel opnieuw meer in evenwicht komt.

- ✓ Ook een nieuwe loods kan perfect op gaan in het historische ensemble van de hoeve en in het landschap.

RICHTLIJNEN AANPLANTEN & BEHEER

^ De geschoren haag

Geschoren haag

Soorten kiezen

Een geschoren haag bestaat meestal uit één soort, maar er kunnen ook 'gemengde hagen' (met meerdere soorten) aangeplant worden. Kan zowel bestaan uit geschoren boom- of struiksoorten en uit bladverliezende (winterkaal) of bladhoudende (wintergroen) soorten. Veelal één rij.

Geschikte haagsoorten in de polders:

	Tuyn	Erf	Huiskavel
Bladverliezende soorten			
Veldesdoorn (<i>Acer campestre</i>)	x	x	
Haagbeuk (<i>Carpinus betulus</i>)	x	x	
Eenstijlige meidoorn (<i>Crataegus monogyna</i>)	x	x	x
Beuk (<i>Fagus sylvatica</i>)	x		
Gewone liguster (<i>Ligustrum vulgare</i>)	x	x	
Sleedoorn (<i>Prunus spinosa</i>)	x	x	x
Bladhoudende soort:			
Hulst (<i>Ilex aquifolium</i>)	x		

Aanplanten

Plantmateriaal:

Het goedkoopst is om tijdens de winterperiode aan te planten. Dan kan namelijk plantmateriaal met blote wortel gebruikt worden.

- Bij de struikvormers kan 'bosgoed' gebruikt worden, dit wil zeggen jong plantmateriaal met blote wortel. De planten zijn 2 tot 3 jaar oud. De hoogte varieert tussen de 60 en de 80 cm.
- Bij de boomvormers Haagbeuk en Beuk: 'geveerd' ('veer'), dit wil zeggen een rechte hoofdtak, regelmatig bezet met laag startende vertakkingen.

Aanplantperiode:

Plantgoed met blote wortel wordt tijdens de winterrust aangeplant, nadat de bladverliezende heesters hun bladeren verloren hebben en voor de sapstroom op gang komt: van 1 november tot 15 maart. Plant evenwel niet in een bevroren ondergrond aan.

Plantafstand:

Bij kleiner plantmateriaal met blote wortel worden meestal zo'n 3 tot 4 stuks - gelijkgespreid - per lopende meter aangeplant.

Planten:

Maak eerst de plantsleuf, waarbij je begint met het vegetatievrij maken van de plantplaats. Verwijder daarbij de zoden (meng ze niet in de plantsleuf). Bij het planten van hagen is de algemene regel dat een plantsleuf met verticale wanden wordt gegraven. Over de diepte van de plantsleuf kunnen we duidelijk zijn: de plantput maak je net zo diep als de langste lengte van het wortelgestel (de langste wortel). De breedte van de plantsleuf is minstens tweemaal de grootste diameter van het gespreide wortelgestel. Bij een verdichte bodem of zware kleigrond: minstens drie- tot viermaal zo breed om de wortels aan te moedigen zich te spreiden tijdens de groei. De wanden van de plantput mogen niet volledig glad zijn. Als dit wel het geval is, zullen ze ruwer gemaakt worden met een spade of vork.

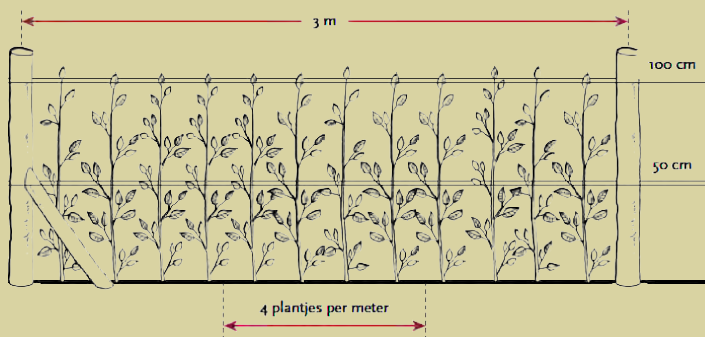
Plaats steunpalen en eerste aanbiddraad (zie onder).

Vervolgens worden de planten zelf aangebracht. De haagplanten worden zo in de plantsleuf geplaatst dat de wortelhals - de overgang tussen wortel en stengel - zich in het midden ervan bevindt en enigszins boven het maaiveld uitsteekt. Spreid de wortels goed. Vermijd dat je ze dubbelvouwt of dat er na aanplant wortels boven de grond uitsteken. Schud de plant tijdens het vullen van het plantgat voorzichtig op en neer zodat de fijne grond zich goed tussen de wortels kan verdelen en er geen holten ontstaan. Druk de grond met de hiel tussen de wortels laag na laag en zacht aan. Vul de plantsleuf aan tot maaiveldhoogte. Denk eraan om onmiddellijk na het aanplanten goed water te geven, zelfs bij voorspeld regenweer. Zo zullen de gronddeeltjes nog beter aansluiten op de wortels.

Let op: plantmateriaal met blote wortel is zeer gevoelig aan verdroging en mag maximaal een uur bloot liggen. Plant daarom onmiddellijk na levering of aankoop aan. Indien je niet in die mogelijkheid bent, dan kan je de planten 'inkuilen': graaf een put of sleuf, steek de planten erin en bedek ze met de losse aarde uit de put of sleuf. Ook hier moet de wortelhals net boven het maaiveld uitsteken. Goed bewaterd houden tot de aanplant is van belang. Inkuilen is een tijdelijke maatregel!

Steunen (Figuur 1):

Haagsteun zorgt voor een betere groei door windvastheid en bescherming en helpt zo voorkomen dat er voorbijgangers door de aanplant lopen. Voor haagsteunen worden per rij van de haag, steunpalen en bedrading aangebracht.

▲ Schema haagsteun

Palen: De afstand tussen de rondhouten steunpalen bedraagt bij voorkeur maximaal 3 m. Gebruik voor de palen niet-verduurzaamde, geschilde rondhouten palen met gekruide kop (materiaal: tamme kastanje, valse acacia, naaldhout etc.). Plaats de palen in de planrij. Steek de palen voldoende diep in de grond: ze worden het best minimaal 30 cm in de vaste bodem onder de plantsleuf geslagen, eventueel met voorboring. De totale paallengte bedraagt dus: minimaal 30 cm + diepte plantput + benodigde lengte boven het maaiveld, waarbij de palen 10 cm hoger worden geplaatst dan de eindhoogte van de haag. Bij het begin en het einde en bij alle hoekpunten worden de palen verstevigd met identieke schoren, die over een lengte van minimaal 60 cm in de grond worden gedreven onder een hoek van 35° à 45°. De hoekpunten worden in beide trekrichtingen geschoord (gesteund). Bij hagen vanaf een lengte van 60 m wordt om de 30 m een paal op dezelfde manier aan weerszijden met schoren verstevigd.

Eigenlijke aanbinden: Aan de steunpalen worden vóór het planten van de hagen aan één zijde van de palen op minimaal

twee hoogten leidraden bevestigd die gelijkmatig verdeeld worden over de hoogte van de haagsteun. De plaats van de leidraad komt overeen met de plantlijn. Na het aanplanten van de haagplanten wordt aan de andere zijde van de palen per hoogte een tweede leidraad bevestigd aan de palen. De leidraden bestaan uit verzinkte staal draad. De draden worden door middel van spanners aangetrokken. De afstand tussen de spanners bedraagt maximaal 30 m. Per hoogte zijn de twee leidraden ten opzichte van elkaar evenwijdig aangebracht op een zodanige wijze dat de haagplanten zich tussen de draden bevinden. Om de draden meer te spannen worden per hoogte de twee draden, halverwege tussen de palen, samengebonden met draad. Voor een strakker resultaat kan er ook met draden aan slechts een zijde van de palen gewerkt worden. De planten worden dan aangeboden aan de draden.

Beheer (onderhoud)

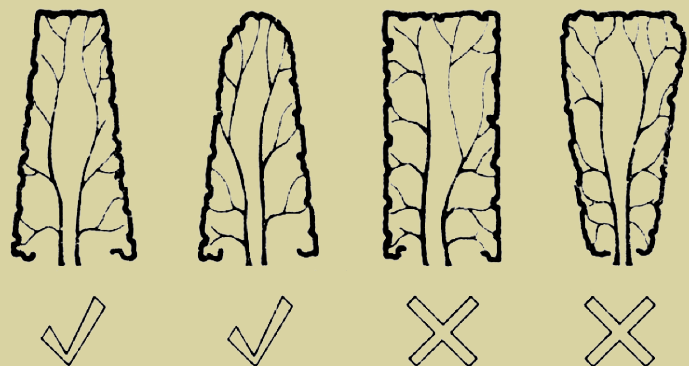
Bij groep- of lijnvormige aanplantingen is er tijdens de eerste jaren altijd wel 'uitval' om velerlei redenen. Inboeten is niets anders dan het tijdig vervangen van afgestorven plantgoed (uiteraard liefst in het eerstvolgende plantseizoen na het vaststellen van sterfte). Inboeten vermijdt er mettertijd hinderlijke gaten in hagen vallen. Na een drietal jaren is je aanplanting wellicht 'vertrokken' en is inboeten niet meer van doen.

Een haag wordt een- tot meermaals per jaar zowel bovenop als aan de zijanten in een vorm geschoren. Minimale breedte haag 30 tot 50 cm, bij hoge hagen is de basis breder: tot 1 à 1,5 m.

Gedurende de eerste jaren na de aanplant wordt een nieuwe geschorene haag laag voor laag opgebouwd om een dichte en goed gevormde haag te krijgen. Dit betekent dat voor de geschikte poldersoorten de zijanten én de bovenkant worden geknipt. Bij de eerste knip- of scheerbeurt kort je de takken in tot een derde van de oorspronkelijke lengte. Hou de haag aan de onderzijde iets breder dan aan de bovenzijde. Hiermee voorkom je dat door een te brede uitgroei bovenaan, de haag aan de onderzijde kaal wordt door lichtgebrek. Tijdens de volgende knip- of scheerbeurten laat je de breedte en hoogte van de haag geleidelijk toenemen, totdat de uiteindelijke vorm bereikt is.

Eventueel ook in de eerste jaren na aanplant door maaibeheer (bosmaaier) kruidgroei onderdrukken. Frequentie: de vegetatie mag niet hoger komen dan het plantmateriaal. Let op voor eventuele maaischade aan het plantmateriaal!

Daarna volgt het gewone scheerbeheer. Het scheren van hagen gebeurt het best conisch - bovenaan iets smaller dan onderaan - om een voldoende vertakte en dichte haag tot aan de basis te hebben.

▲ Scheer een haag steeds conisch: onderaan breder dan bovenaan. Zo krijgt de onderzijde ook voldoende licht en zal de haag laagbetakt en dus -bebladerd blijven.

Voor het vastleggen van het aantal scheerbeurten per jaar moet je een aantal keuzes maken:

- Wens je een strakke haag, dan schein je twee, tot eventueel drie keer per jaar.
- Indien je een bloeiende haag wenst, dan moet je de frequentie van het scheren aanpassen: slechts eenmaal scheren in plaats van twee- tot driemaal. Een lossere haag zal het eindbeeld zijn.
- In functie van het landschapsbeeld scheren we de hagen strakker in de Tuyn en gaan we voor een lossere snoei hoe verder we van de woning verwijderd zijn (het Erf en de Huiskavel).

Hagen scheren kan in principe het jaar rond, maar de beste scheerperiode is van juni tot september. Scheer daarbij bij voorkeur tijdens een bewolkte periode, zodat er – zeker bij groenblijvende hagen – geen bijkomende indroging van blaadjes of takjes bij al te felle zon voorkomt. Indien je een bloeiende haag wil, dan is niet enkel de scheerfrequentie van belang (zie boven), maar ook het scheertijdstip. Een lentebloeiende haag – zoals Eenstijlige meidoorn – schein je na de bloei. Een zomerbloeiende ligusterhaag schein je na de bloei of na de winter, bij voorkeur half maart.

^ De heg (Miguel Depoortere)

Heg (vrij uitgroeiende haag of struikenrij)

Soorten kiezen

Soms bestaat een heg uit één soort, veelal bestaat ze uit verschillende soorten. Ze wordt veel minder beheerd dan een geschoren haag en is dus meer vrij uitgroeiend en houdt ook meer bloei en vruchtzetting in. Een heg biedt dan ook een veel bredere ecologische basis dan pakweg een geschoren haag. Veelal één rij. In principe kunnen dezelfde soorten als voor geschoren hagen gebruikt worden, behalve de boomvormers Veldesdoorn (*Acer campestre*), Haagbeuk (*Carpinus betulus*) en Beuk (*Fagus sylvatica*). Daarnaast kunnen in de polders ook nog andere struiksoorten gebruikt worden.

	Tuyn	Erf	Huiskavel
Bladverliezende soorten			
Rode kornoelje (<i>Cornus sanguinea</i>)	x	x	
Hazelaar (<i>Corylus avellana</i>)	x	x	x
Eenstijlige meidoorn (<i>Crataegus monogyna</i>)	x	x	x
Kweepeer (<i>Cydonia oblonga</i>)	x	x	
Wilde kardinaalsmuts (<i>Euonymus europaeus</i>)	x	x	
Gewone liguster (<i>Ligustrum vulgare</i>)	x	x	
Sleedoorn (<i>Prunus spinosa</i>)	x	x	x
Hondsroos (<i>Rosa canina</i>)	x	x	x
Heggenroos (<i>Rosa corymbifera</i>)	x	x	x
Gelderse roos (<i>Viburnum opulus</i>)	x	x	x
Bladhoudende soort:			
Hulst (<i>Ilex aquifolium</i>)	x		

Aanplanten

Plantmateriaal:

Bosgoed (zie geschoren haag).

Aanplantperiode:

Zie geschoren haag.

Plantafstand:

Ruimer dan bij een geschoren haag. Zo kunnen de planten breed 'uitstruiken' en vermijd je dunningen achteraf: minstens 1,5 m afstand tussen de individuele planten. Indien je met een meersoortige heg werkt, dan de soorten per twee à drie stuks groeperen in de rij.

Planten:

Aanplanten: zie geschoren haag. Hier evenwel geen haagsteun (steunpalen en aanbinddraden) nodig.

Beheer (onderhoud)

Inboeten indien nodig (zie geschoren haag).

Indien uitstruiken gewenst is, dan kan in het tweede jaar na aanplant het plantmateriaal tot 1/3^e van de hoogte worden ingekort.

Eventueel ook in de eerste jaren na aanplant door maaibeheer (bosmaaier) kruidgroei onderdrukken. Frequentie: de vegetatie mag niet hoger komen dan het plantmateriaal. Let op voor eventuele maaischade aan het plantmateriaal!

Daarna kan:

- Of de heg om de drie tot vijf jaar tot de gewenste hoogte en breedte worden teruggebracht. Zorg dat de onderzijde daarbij breder blijft dan de bovenzijde (zie ook geschoren haag).
- Of de heg vrij uitgroeien waar er ruimte voor is.

^ Opgaande bomenrij langs de IJzer

Opgaande bomen: alleenstaand en bomenrij

Soorten kiezen

Een alleenstaande boom heeft als fantastisch surplus dat je eindelijk de boom in zijn volwaardige habitus te zien krijgt. En vele bomen zijn op die manier het zien echt wel waard. Een alleenstaande boom kan een majestueuze zichttrekker zijn op het erf, maar evengoed in het open landschap, waar hij evengoed dienst doet als schuilhok voor vee.

Bomenrijen kunnen lijnen (zoals perceelsgrenzen) accentueren, doch evengoed contouren van gebouwen camoufleren.

Geschikte soorten voor de polders en voor de verschillende kamers:

	Kroonbreedte	Tuyn	Erf	Huiskavel
Zwarte els (<i>Alnus glutinosa</i>)	5 - 10 m	x	x	x
Haagbeuk (<i>Carpinus betulus</i>)	5 - 10 m	x	x	
Gewone es (<i>Fraxinus excelsior</i>)	> 15 m	x	x	x
Okkernoot (<i>Juglans regia</i>)	> 15 m	x	x	
Canadapopulier (<i>Populus canadensis</i> 'Marilandica')	> 15 m	x	x	x
Zwarte populier (<i>Populus nigra</i>)	> 15 m	x	x	x
Zomereik (<i>Quercus robur</i>)	> 15 m	x	x	x
Schietwilg (<i>Salix alba</i>)	> 15 m	x	x	x
Winterlinde (<i>Tilia cordata</i>)	> 15 m	x	x	x
Zomerlinde (<i>Tilia platyphyllos</i>)	> 15 m	x	x	x
Fladderiep (<i>Ulmus laevis</i>)	> 15 m	x	x	x
Fruittbomen: zie boomgaard		x	x	

Aanplanten

Plantmateriaal:

Voor alleenstaande bomen en bomenrijen kiezen we best al wat mooi opgekweekt en voorgevormd plantmateriaal: 'hoogstammen'. Hoogstammen zijn 4 à 6 jaar oud en enkele meters groot. De stamomtrek (op 130 cm opgemeten) wordt als maat opgegeven (bijv. 6/8 cm, 8/10 cm). Hoogstammen worden geleverd als blote wortel of als kluitbomen.

Aanplantperiode:

Winterperiode: van 1 november tot 15 maart. Plant evenwel nooit in een bevroren ondergrond aan.

Plantafstand:

Houd bij aanplant van hoogstammen rekening met de maximale afmetingen van een volwassen boom. Bij een alleenstaande boom, plant je dus op voldoende afstand van mogelijk 'obstakels' zodat er achteraf niet hoeft ingegrepen te worden in de kroon van de boom. Dit maakt het beheer een pak eenvoudiger en minder intensief. De plantafstand in bomenrijen en dreven is van een aantal factoren afhankelijk. Allereerst is het eindbeeld belangrijk: zijn aaneengesloten kronen gewenst of niet? Door de bomen relatief dicht bij elkaar te planten, krijg je een gesloten rij boomkronen, terwijl bij wijde plantafstanden zelfs de volwassen bomen elkaar met de kruin niet raken. Je krijgt dan als het ware een rij van solitair. Dit eindbeeld moet gecombineerd worden met de kroonbreedte van de gekozen boomsoort. Als een gesloten kronenrij gewenst is, wordt enkele meters dichter geplant dan de uiteindelijke kroonbreedte: om een gesloten kronenrij te krijgen met bomen met een kroonbreedte van 12 m, plant je ze het best op 10 m. Plant de bomen wel niet te dicht bij elkaar, want elke boom moet voldoende ruimte krijgen om zijn kroon te ontwikkelen. Om een onderbroken kronenrij te krijgen, plant je enkele meters wijder dan de uiteindelijke kroonbreedte.

Planten:

- Maak de plantplaats vegetatievrij. Verwijder daarbij de zoden (meng ze niet in de plantput).
- Houd de tijd tussen de levering van de planten, het graven van de plantputten en het planten zelf zo kort mogelijk. Indien de planten niet in de eerste uren na aankoop of levering kunnen aangeplant worden, kuil ze dan in (zie geschoren haag).
- Houd bij voorkeur de bovenste 15 - 20 cm vruchtbare, structuurrijke grond gescheiden van de rest van de grond uit de plantput. Gebruik deze opnieuw als bovenste laag bij het aanvullen van de plantput. Dit verbetert het aanslaan van de bomen en de groei tijdens de eerste jaren.
- Voor hoogstammen met naakte wortel moet de plantput groot genoeg zijn zodat alle wortels er in uitgespreid kunnen worden zonder gedraaid te liggen of aan de buitenzijde van de plantput omhoog te wijzen. Als de wortels niet in de plantput passen, moet de plantput groter gemaakt worden in plaats van de wortels te snoeien. Voor kluitbomen moet de plantput minstens dubbel zo groot zijn als de kluit.
- De plantput moet net zo diep zijn dat bij het aanplanten van de boom de wortelhals boven het maaiveld zit (zelfde plantdiepte als op de kwekerij). Plant bomen zeker nooit te diep! Houd er rekening mee dat de boom na het planten nog zakt, zeker als de bodem van de plantput doorspit werd. Daarom wordt de boom beter 5 tot 10 cm te hoog aangeplant.
- De wanden van de plantput moeten afgeschuind zijn. De

vorm van de plantput is van weinig belang, behalve op zware kleigrond of een verdichte bodem. Dan kan het interessant zijn om met een vierkante plantput te werken, zodat de hoeken de wortels wegleiden uit de plantput. In ronde plantgaten hebben de wortels namelijk eerder de neiging om rond te draaien. Zorg voor een optimale overgang tussen de plantput en het omgevende bodemvolume: 'breek' de wanden van de plantput (bijv. met een spitvork of een spade), zeker in compacte, zware bodems. Anders geraken de wortels moeilijk uit de plantput. Als het plantgat machinaal wordt gemaakt (vooral in vochtige en in klei- en leemhoudende grond) worden de poriën in de bodem gemakkelijk dichtgesmeerd. Maak plantputten dus in droge omstandigheden en zorg voor ruwe wanden (bijv. met een spitvork of een spade).

- Plaats de boom in de plantput. Bij kluitbomen snijd je kluitlappen uit jute of een ander afbreekbaar materiaal en draadkorf open en spreid je die uit op de bodem van de plantput. Niet verteerbaar materiaal (zoals nylon koorden of eventueel synthetische kluitlappen) moeten volledig verwijderd worden voor de aanplant.
- Gebruik bij voorkeur de grond uit de plantput zelf voor het opvullen van de plantput. Schud de boom licht op en neer bij het opvullen van de plantput, zo verspreidt de grond zich beter tussen de wortels. Gebruik de bovenste 15 - 20 cm vruchtbare, structuurrijke grond die apart gehouden is opnieuw als bovenste laag bij het aanvullen van de plantput. Druk de grond aan met de vlakke voet en de top van de voet gericht naar de stam. Geef de boom onmiddellijk na het planten water.

Steunpalen:

Bij het planten van bomen moet de wortelkluit stevig vastgezet worden, maar moet de boom zelf zoveel mogelijk bewegingsvrijheid hebben. Gebruik daarom bij voorkeur korte boompalen (kniepalen). Het bovengrondse deel van de steunpalen is dan ongeveer 1/3^e van de stamlengte, met een minimum van 60 cm. De totale lengte van de gebruikte palen is verder afhankelijk van de diepte van de plantput. Ze worden het best 30 cm in de vaste bodem onder de plantput geslagen. Voor een kniepaal die 60 cm boven het maaiveld uitsteekt en een plantput van 90 cm diep moet dus een paal met een totale lengte van 30 + 90 + 60 = 180 cm genomen worden. Gebruik geschilde, niet-verduurzaamde rondhouden palen met een gekruinde kop (naaldhout, tamme kastanje, valse acacia etc.).

Bomen met naakte wortel kunnen met één paal stevig vastgezet worden. Zet de paal op de overheersende windzijde (west of zuidwest). Kluitbomen hebben minstens twee palen nodig, loodrecht op de overheersende windrichting of in de lijn van de beplanting. Drie palen komen in driehoeksverband rond de boom. Maak ze eventueel net onder de kop aan elkaar vast met horizontale latten of halfronde palen.

Het wortelgestel of de kluit moet tussen de boompalen passen. Boompalen worden nooit door de wortels geslagen.

Aanbinden:

Gebruik voor het aanbinden een materiaal dat de schors niet beschadigt, zoals een rubber boomband of kokosband. Bind de boom zo dicht mogelijk tegen de kop van de paal (maximum 5 cm lager) aan de boompaal. Bind de boom strak genoeg, maar niet te strak, aan. Gebruik bij voorkeur een aanschuifmof in de plaats van de boomband in achtvorm aan te binden.

Beheer (onderhoud)

Inboeten indien nodig (zie geschoren haag).

Na twee tot drie jaar is een boom voldoende verankerd en moeten de aanbindsels en boompalen verwijderd worden.

Bomen hoeven niet gesnoeid te worden om goed te kunnen groeien. Indien een boom vrij kan uitgroeien, dan hoeft er weinig of niets ingegrepen te worden. In bepaalde gevallen kan het echter nodig zijn om begeleidingssnoei of onderhoudssnoei toe te passen.

Begeleidingssnoei:

Wanneer er onderdoor een boom moet gereden worden, bijvoorbeeld bij een bomenrij langs de oprit, dan is begeleidingssnoei nodig. Bij begeleidingssnoei worden de laagste takken en alle probleemtakken weggesnoeid tijdens regelmatig terugkerende snoeibeurten. Eenmaal de vereiste takvrije stamlengte bereikt is, houdt de begeleidingssnoei op. Voor auto's en vrachtwagens is een vrij doorrijhoogte van minstens 4,5 m vereist. De vrij doorrijhoogte is niet gelijk aan de lengte van de takvrije stam, aangezien bij oudere bomen de lage takken meestal enkele meters doorhangen. De – dus takvrije stamlengte moet daarom minstens 2 tot 3 m hoger zijn dan de vereiste doorrijhoogte.

- Start met de begeleidingssnoei als de boom na het aanplanten terug een normale scheutlengte vertoont. Dit geeft aan dat de boom aangeslagen is. Dit kan twee tot enkele jaren na aanplant duren.
- Spreid de begeleidingssnoei over snoeibeurten die elke twee tot drie jaar plaats hebben. Door een dergelijke omlooptijd aan te houden, is het mogelijk de ingreep beperkt te houden en worden probleemtakken tijdig weggehaald.
- Snoei niet automatisch bij elke snoeibeurt de onderste takken weg. Zoek eerste alle probleemtakken in de tijdelijke kroon, van boven naar beneden. Probleemtakken boven in de tijdelijke kroon hebben

bij eht snoeien voorrang op normale takken onderaan.

Mogelijke probleemtakken zijn:

- Dode en door ziekte aangetaste takken
  - Gebroken en beschadigde takken
  - Wrijf- of schuurtakken
  - Plakoksels
  - Zuigers en elleboogtakken
  - Dubbele toppen
  - Takparen en takkransen
  - Te dikke of groeiachtige takken
  - Waterlot of waterscheuten
- Per snoeibeurt wordt nooit meer dan 20% van het bladvolume weggenomen, bij bomen die niet in ideale conditie zijn nog minder.
  - Takken worden in principe helemaal weggehaald. Bij uitzondering kan een tak eerst ingekort worden om zijn diktegroei te beperken, maar tegelijk het snoeivolume beperkt te houden. Bij een volgende snoeibeurt wordt de tak helemaal weggehaald.
  - Als niet alle probleemtakken in één snoeibeurt kunnen verwijderd worden, worden eerst die bovenin de tijdelijke kroon aangepakt.

Onderhoudssnoei:

De onderhoudssnoei kan starten als de takvrije stamlengte bereikt is, dus in de blijvende kroon. Snoei in die blijvende kroon moet tot een minimum beperkt blijven en is een uitzondering, geen regel. Onderhoudssnoei gebeurt meestal omwille van veiligheid. Het doel is schade te voorkomen. Onderhoudssnoei kan zowel tijdens de zomer als in de winter. 's Zomers is de afgrenseling van de snoeiwonden beter. Snoei nooit meer dan 20% van het bladvolume in één keer weg. Bij onderhoudssnoei worden probleemtakken (zie boven) deskundig weggenomen.

^ Een groepje knotwilgen

Knotbomen

Soorten kiezen

Knotbomen zijn letterlijk en figuurlijk vergroeid met het Vlaamse landschap. Dikwijls begeleiden ze beken, grachten, waterplassen etc. Maar knotbomen kunnen ook perfect ingeschakeld worden in een geschoren of vrij uitgroeiende haag of als solitair of als bomenrij.

Aan een knotboom is uiteraard wat werk, maar in vergelijking met hun hoogstammige tegenhangers geven ze minder schaduw, minder bladval, een lager risico op takbreuk en daarenboven – voor wie ermee gediend is – houtopbrengst.

Geschikte knotbomen voor de polders (deze knotbomen zijn geschikt voor alle kamers):

	Groeisnelheid	Omlooptijd knotten (jaar)
Zwarte els (<i>Alnus glutinosa</i>)	Matig	6 - 10
Haagbeuk (<i>Carpinus betulus</i>)	Traag	8 - 12
Gewone es (<i>Fraxinus excelsior</i>)	Matig	6 - 10
Canadapopulier (<i>Populus × canadensis</i> 'Marilandica')	Snel	3 - 6
Zwarte populier (<i>Populus nigra</i>)	Snel	3 - 6
Zomereik (<i>Quercus robur</i>)	Traag	8 - 12
Schietwilg (<i>Salix alba</i>)	Snel	3 - 6
Winterlinde (<i>Tilia cordata</i>)	Matig	6 - 10
Zomerlinde (<i>Tilia platyphyllos</i>)	Matig	6 - 10

Aanplanten

Gewone es, populieren en wilgen kun je 'poten'. Poten is niets meer dan een forse tak (die iedere knotbeurt wel oplevert) te planten. Het materiaal om te poten vind je met een beetje geluk dus vlakbij in de buurt. Je neemt best een rechte tak van 2,5 tot 3 meter lang. Een diameter van 6 à 8 cm is voldoende. Om de beworteling te verbeteren, snijd je de poten en staken het best schuin af en maak je enkele verticale inkepingen tussen de onderste 60 à 80 cm.

Wanneer je de tak eerst enkele weken in het water zou legt, kun je op die manier al direct de wortelvorming induceren. Duw de tak tot 1 meter diep in de grond. Als de bodem daarvoor te zwaar is, kan eerst een plantgat geboord worden van 60-80 cm. Duw de poot of staak altijd de laatste 20 cm in de grond, dit verbetert de stevigheid. Vul het plantgat opnieuw aan en druk de grond stevig aan. Normaal moet voor poten en staken geen steunpalen gebruikt worden, maar op winderige locaties kan dit beletten dat ze scheef waaien (zie opgaande bomen).

Andere bomsoorten die je als knotboom wil onderhouden zul je als bosplantgoed of als hoogstam moeten planten. Voor verder plantinstructies (inclusief steunen) verwijzen we naar opgaande bomen.

Beheer (onderhoud)

Inboeten indien nodig (zie geschoren haag).

Indien steunpalen en aanbindsels zijn aangebracht (bij hoogstammen), dan mogen die na twee tot drie jaar verwijderd worden.

Knotten:

- Knotten gebeurt in de winter, maar niet tijdens of net voor een vorstperiode.
- Snoei de boom na de aanslagfase in de winter af tot op de gewenste hoogte.
- Verwijder alle takken op de stam.
- Knot na een drietal jaren in de winter voor het eerst de nieuwe kroon. Scheuten op de stam moeten jaarlijk in de zomer van de stam gerukt worden.
- Twee jaar na de knotbeurt kan de nieuwe kroon 'gestikt' of 'gelicht' worden. Daarbij worden de nieuwe scheuten uitgedund tot 6 à 12 mooie, rechte takken overblijven, waarin de groei geconcentreerd wordt.
- Zaag periodiek (omlooptijd afhankelijk van de boomsoort, zie boven) in de winter alle takken af tot tegen de knot, zonder de knot te beschadigen. Laat de takken op de knot nooit dikker worden dan 10 cm.
- Dikke takken worden het best eerst op stomp gezaagd, om te vermijden dat ze inscheuren.
- Houd het wondoppervlak zo klein mogelijk en zaag in geen geval de knot 'in model'.

^ Een hoogstamboomgaard bij een hoeve

^ Een hoogstamboomgaard bij een hoeve

Hoogstamboomgaard

Soorten kiezen

Een hoogstamboomgaard is een aanplanting van hoogstamfruitbomen, meestal in grasland. De takvrije stam van zo'n hoogstamfruitboom is 180 tot 225 cm. Veelal wordt onder de bomen gegraasd door groot- of kleinvee. De mest komt de bomen alleen maar ten goede.

Voor de soorten- en rassenkeuze verwijzen wij naar de brochure 'Hoogstamfruitbomen in West-Vlaanderen' (Provincie West-Vlaanderen & De Nationale Boomgaardenstichting, 2005). Belangrijke dingen om bij stil te staan bij de uiteindelijke keuze zijn: geschiktheid standplaats, bestuiving, spreiding fruitopbrengst, ziektegevoeligheid en soort onderstam.

Aanplanten

Plantmateriaal, plantperiode, planten:

Zie opgaande bomen.

Plantafstand:

Een goed gemiddelde voor hoogstammen is 10 m x 10 m in vierkantsverband. Meer specifiek voor verschillende vruchtsoorten:

Soort	Plantafstand hoogstam (in m)
Appel	9 × 9
Peer	7 × 7
Pruim	7 × 7
Kers	10 × 10
Perzik	6 × 6
Kriek	9 × 9
Kweeper	6 × 6
Amandel	7 × 7
Abrikoos	6 × 6
Peerlijsterbes	7 × 7
Mispel	6 × 6
Tamme kastanje	12 × 12
Okkernoot	12 × 12
Moerbei	8 × 8
Nectarine	6 × 6

Plantverbanden:

Er zijn verschillende redenen om een zekere ordening in een boomgaard te voorzien:

- Bestuiving en vruchtzetting
- Boomgrootte
- Weersbestendigheid
- Historische patronen

Het eenvoudigst is om de bomen in een raster – vierkantsverband – te plaatsen, waarbij de bomen op rijen worden geplaatst waarbij alle plantafstanden – binnen de rij en tussen de rijen – gelijk zijn, rekening houdend met bovenstaande tabel.

Boomsteun en -bescherming:

Indien niet gecombineerd met begrazing: zie steunpalen en aanbinden opgaande bomen.

Indien gecombineerd met begrazing, dan moet vraatschade aan de jonge – maar ook oudere bomen – voorkomen worden en is aanvullend op steunpalen en aanbinden (zie opgaande bomen) ook permanente boombescherming nodig:

- Bij begrazing met schapen en geiten: Tot 1,20 m van de stam moet afgeschermd worden, onderaan te beginnen. Optimale bescherming is een kader (zijde 0,7 m), afgezet met bijvoorbeeld kippendraad. Dichterbij de boom kunt u kiezen voor commerciële producten zoals boomharnassen of kunststofkokers

Bij begrazing met runderen en paarden:

- Een handgemaakt houten kader (mét schoorpalen binnen het kader) klaren wél de klus. De zijde van het kader mag hierbij zeker 1 m zijn. U moet ook zo'n 1,8 m boven het maaiveld blijven. Drie gegalvaniseerde draden met 30 cm tussenafstand houden paarden en koeien weg van de boom. Aangevuld met kippengaas onderaan, houdt u onmiddellijk ook konijnen en hazen op afstand.

Beheer (onderhoud)

Inboeten indien nodig (zie geschoren haag).

Na twee tot drie jaar is een boom voldoende verankerd en moeten de aanbindsels en steunpalen verwijderd worden. Bij begrazing moet de boombescherming echter permanent behouden worden. Snoei van fruitbomen zorgt voor het bekomen van de gewenste boomvorm en brengt licht, lucht en zon in de kruin. Al deze elementen zijn nodig om regelmatig en veel gezonde vruchten te bekomen, om takbreuk en ziektes te voorkomen en de bomen een

lang leven te gunnen. Vanzelfsprekend kunnen doorrijhoogte en andere vereisten ook bij de boomgaard een rol spelen.

Naargelang de levensfase herkennen we bij fruitbomen vijf soorten snoei:

- Plantsnoei: eerste snoei bij geënte fruitbomen
- Vormsnoei: het voornaamste doel van de vormsnoei is de vorming van de gesteltakken die de volwassen kroon later moeten kunnen dragen en voldoende licht in de boom toelaten.
- Onderhoudssnoei: het voornaamste doel van onderhoudssnoei bij fruitbomen is het bewaren van het evenwicht tussen groei en vruchtzetting. Eenmaal de kruinvorming voltooid is, moet het snoeien zich beperken tot een lichte uitdunning van de vruchttakken en desnoods tot het snoeien van het vruchthout zelf.
- Verjongingssnoei: ouder wordende fruitbomen vertonen een

verzwakkende groei en een overmaat aan kwalitatief zwak vruchthout. Het gevolg daarvan is in goede jaren een massa aan kleine vruchten, gevolgd door beurtjaren met bijna geen fruit. Door de verjongingssnoei kan je de verouderende boom terugzetten in levensfase om opnieuw meer groei te bekomen.

- Restauratiesnoei: het voornaamste doel van de restauratiesnoei is het herstellen van het evenwicht in de kroon en het verkleinen van de kroongrootte bij oude bomen om het uitbreken van zware takken te beperken en het ontwortelen van de bomen bij storm te vermijden.
- Uit deze indeling mag duidelijk zijn dat de keuze voor fruitbomen ook een keuze is voor regelmatig onderhoud. Bovendien is dit veelal specialistenwerk en wordt dan ook best een goede fruitboomsnoeier ingeschakeld.

Oevervegetatie (gracht)

^ Gracht met te beheren oevervegetatie.

Soorten kiezen

Een goede oeverbegroeiing is niet alleen vanuit ecologisch standpunt interessant. Ook voor de oeververdediging is een dichte begroeiing belangrijk.

Onder oevervegetatie verstaan we hier kruidachtige planten, die we onder oever- en moerasplanten kunnen rekenen. Oever- en moerasplanten komen met hun stengels en bladeren grotendeels boven het wateroppervlak uit:

- Oeverplanten staan meestal met hun wortels en een gedeelte van de stengel in het water. Het zijn bijvoorbeeld Gele lis (*Iris pseudoacorus*), Grote waterweegbree (*Alisma plantagoaquatica*), de verschillende soorten lisdodde, egelskop (*Sparganium*-soorten), Riet (*Phragmites australis*). Riet is de meest voorkomende oeverplant en wordt over de hele wereld teruggevonden. Met zijn kruipende rhizomen kan hij enorme oppervlakten bedekken.
- Moerasplanten hoeven niet permanent in het water te staan. Ze groeien ook op de droge oever, maar verdragen tijdelijke overstroming. Bekende soorten zijn Koninginnenkruid (*Eupatorium cannabinum*), Kattenstaart (*Lythrum salicaria*), Moeraspirea (*Filipendula ulmaria*), Watermunt (*Mentha aquatica*), Moerasvergeet-mij-nietje (*Myosotis scorpioides*),

Pinksterbloem (*Cardamine pratensis*), Dotterbloem (*Caltha palustris*), Echte koekoeksbloem (*Lychnis flos-cuculi*) etc.

Veel oeverbegroeiingen ontwikkelen zich spontaan tot bloemrijke beplantingen als er voldoende zaadbronnen in de buurt aanwezig zijn. Eventueel kunnen planten(delen) of zaad uit naburige sites aangevoerd worden. Let daarbij op dat je bestaande oeverbegroeiingen niet teveel schade toebrengt of te sterk verarmt. Rhizomen – ondergrondse wortelstokken – van in de bodem wortelende soorten kunnen verzameld worden wanneer slib geruimd wordt. Veel oever- en waterplanten kunnen gemakkelijk verplant worden op voorwaarde dat de plantenwortels niet uitdrogen.

Indien sneller resultaat gewenst of een een meer gerichte sturing op vlak van soortenkeuze dan kan ook ingezaaid of aangeplant worden met aangekocht materiaal. Kies daarbij steeds voor oorspronkelijk inheemse soorten. Invasieve soorten – uitheemse soorten die inheemse soorten verdringen en vaak sterk kunnen woekeren – dienen absoluut vermeden te worden:

- Watercrassula, naaldkruid (*Crassula helmsii*)
- Grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*)
- Tweekleurige balsemien (*Impatiens balsifolia*)
- Oranje springzaad (*Impatiens capensis*)

- Reuzenbalsemien (*Impatiens glandulifera*)
- Klein springzaad (*Impatiens parviflora*)
- Grote waterteunisbloem (*Ludwigia grandiflora*)
- Kleine waterteunisbloem (*Ludwigia peploides*)
- Gele maskerbloem (*Mimulus guttatus*)
- Parelvederkruid (*Myriophyllum aquaticum*)

Aanplanten

Inzaaien:

- Er zijn speciale 'oevermengsels' beschikbaar op de markt. Zij kunnen aangebracht worden in een reeds bestaande kruidachtige oeverbegroeiing of bij her- of nieuwe aanleg. Volg daarbij de richtlijnen van de producent.
- Er kan ook zaad geogst worden uit naburige oeverbegroeiingen.

Aanplanten:

- Individuele planten – potplantjes – kunnen gebruikt worden om meer variatie aan te brengen in een eenzijdige, reeds bestaande begroeiing.
- Wortelstokken, zoals van Riet (*Phragmites australis*) of lisdodde (*Typha*-soorten), kunnen in de buurt geogst worden of aangekocht. De wortelstokken moeten ongeveer 1 cm dik zijn en minimaal twee onbeschadigde luchtkamers bevatten. Ze worden geplant in een pootgat of greppel van 20 - 30 cm diep. Bij een goede kwaliteit kan je 6 tot 10 wortelstokken per m² aanbrengen. De periode van half oktober tot half maart is het meest geschikt voor aanplanten; de wortelstokken zijn dan in rust. De planten moeten net boven of onder de waterlijn worden aangebracht. Het winnen van wortelstokken is zwaar en tijdrovend werk. Het is daarom vooral interessant wanneer ze ergens vrijkomen, bijvoorbeeld uit baggerspecie.
- Kluiten met oeverplanten kunnen geogst en aangeplant worden. Ze moeten minimaal 15 × 15 × 20 cm groot zijn. Beter is het wanneer ze wat groter zijn (30 × 20 × 20 cm). De afmeting van de kluiten bepaalt de plantdichtheid; bij kleine pollen is 4 tot 5 kluiten per m² voldoende. Aanplant heeft het meeste succes in maart of april, net boven of onder de waterlijn.
- Er kunnen ook voorgekweekte plantmatten of -rollen aangebracht worden. Bij een nieuwe aanleg kan dit een keuze zijn voor een snel resultaat en een snelle oeverfixatie en -verdediging.

Beheer (onderhoud)

Voor het behoud van kruidachtige oevervegetaties moet gemaaid worden. Het maaibeheer bepaalt de ontwikkeling van de beplanting. Moeras- en oeverplantenvegetaties die permanent of tijdelijk onder water staan, kunnen zichzelf lang in stand houden, zowel in stilstaand als in stromend water. In natuureservaten vergen dergelijke beplantingen weinig beheer. In de praktijk worden ze echter dikwijls frequent gemaaid. Dit kan gebeuren omwille van verschillende redenen:

- Esthetische redenen: gedurende de herfst, winter en vroege lente vormen moerasvegetaties dikwijls een dik pak strooisel wat omwille van esthetische redenen soms niet gewenst is.
- Oeververdediging: dikwijls worden oeverplanten zoals Riet en zegges als oeververdediging ingebracht. De oeververdediging is afhankelijk van hun vitaliteit. Bij een lage beheerfrequentie zal verruiging optreden en zal hun vitaliteit achteruit gaan. Riet met een oeververdedigende functie wordt bij voorkeur in de winter gemaaid.
- Verschraling: worden moerasvegetaties niet gemaaid en

het maaisel niet afgevoerd, dan zullen via het strooistel dat elke winter wordt gevormd, de nutriënten die de planten uit het water opnamen weer aan de bodem worden afgegeven. Soorten zoals Riet, Kleine en Grote lisdodde (*Typha angustifolia* en *T. latifolia*) nemen veel nutriënten op. Worden ze niet gemaaid en afgevoerd dan treedt er verruiging op met een daling van de totale diversiteit aan kruidachtige planten. Ook gaat hun vitaliteit achteruit. Om voedingsstoffen af te voeren, moet Riet in de zomer worden gemaaid (dit gaat wel ten koste van de vitaliteit van het gewas). Als de watertafel dan tijdelijk onder het maaiveld valt, ontwikkelt rietland zich tot een bloemrijk nat grasland (met o.m. Pinksterbloem, Dotterbloem, Echte koekoeksbloem). Bij maaien in de winter worden zeer weinig voedingsstoffen afgevoerd (in hoofdzaak dood materiaal). Dat is dus niet goed voor de ontwikkeling van de diversiteit aan kruidachtigen.

Maaien van vegetaties met een oeververdedigend belang:

Hierin spelen vooral Riet (*Phragmites australis*), Kleine lisdodde (*Typha angustifolia*), Grote lisdodde (*T. latifolia*) en enkele zeggesoorten (Oeverzegge (*Carex riparia*), Moeraszegge (*Carex acutiformis*) en Scherpe zegge (*Carex acuta*)) een belangrijke rol.

Rietvegetatie in functie van oeververdediging:

- Jaarlijks gefaseerd maaien in de periode november-maart;
- 10 cm boven de waterlijn maaien (gemaaide rietstengels onder water sterven af);
- Afvoeren van het maaisel (hooien of composteren en gebruiken binnen andere groenvoorzieningen in de directe buurt).

Bij brede oeverbegroeiingen met veel Riet, kan het nodig zijn verlanding tegen te gaan om de oeververdediging in stand te houden. De verlandingszone moet dan om de 6-8 jaar afgegraven worden (oktober-half november). Dit gebeurt eveneens het best gefaseerd en vlak na het maaien om de verstoring beperkt te houden.

Zeggevegetatie in functie van oeververdediging:

- Jaarlijks maaien in juli of augustus;
- Afvoeren van het maaisel (hooien of composteren en gebruiken binnen andere groenvoorzieningen in de directe buurt).

Maaien van natte bloemrijke graslanden en ruigten:

Natte graslanden:

- Jaarlijks maaien in juli-september;
- Afvoeren van het maaisel (hooien of composteren en gebruiken binnen andere groenvoorzieningen in de directe buurt).

Natte ruigten:

- Elke 2-3 jaar maaien in september tot november (aanbeveling: gefaseerd werken);
- Afvoeren van het maaisel (hooien of composteren en gebruiken binnen andere groenvoorzieningen in de directe buurt).

- ^ Erfgoed kruidt het landschap: zicht vanop de spoorwegzate met bunkers en schuilplaatsen.
- ∨ De Russisch-Orthodoxe kerk te Pervijze vormt door zijn kleur een opvallend element in het traditioneel polderlandschap.

ERFGOED ALS LOKALE GETUIGE

Verspreid in het polderlandschap is heel wat erfgoed te vinden. Zo zijn er diverse archeologische sites, waterlopen, hoeves en walgrachten die getuigen van de vroegste ontstaansgeschiedenis en de inpoldering. De aanleg van de spoorlijn heeft spoorwegerfgoed opgeleverd zoals de stationsgebouwen van Pervijze en Ramskapelle, bruggen, overwelvingen, signalisatie en stootblokken. Relicten uit de oorlog die terug te vinden zijn op de Frontzate en in het haar omliggende landschap zijn onderandere mitrailleurs- en observatieposten, bunkers en restanten van betonnen en bakstenen constructies. Daarnaast worden slachtoffers van de oorlog herdacht op begraafplaatsen en met naamstenen, gedenkplaten, kapellen, glasramen enz. Ook kleine bouwwerken drukken hun stempel drukken op het uitzicht van een landschap en vertellen een boeiend verhaal vertellen. Zo vind je bij oude hoevetjes nog wel eens een oude waterput of een bakoven. In het landschap komen ook andere kleine puntrelicten voor zoals veldkapelletjes, veldkruisen, wegwijzers en ijskelders. Daarnaast zijn er diverse sporen van het beheer van het landschap door de landbouw zoals knotbomen, hagen als veekering of poelen.

Recept: SUBTIELE LEESBAARHEID

Erfgoedelementen spreken vaak voor zich. Richt ze op een uiterst zorgvuldige en respectvolle manier in, met aandacht voor de kleinste detaillering en met de nodige terughoudendheid.

Ingrediënt

Soberheid siert

Houd de materialisatie sober: neutrale kleuren en materialen passen zich gemakkelijker in het landschap in. Verwijder dan ook onnodige, verouderde bebording, aanduidingen, etc. Nieuwe technologieën, zoals audiovisuele en interactieve media, bieden de mogelijkheid tot nieuwe presentatiewijzen die het erfgoedelement op zich en haar omgeving niet aantasten. Hoe minder ruis, hoe leesbaarder het erfgoedelement wordt.

^ Nood aan soberheid in materiaalgebruik en clustering van elementen.

v Vaak maken kleine, eenvoudige details een landschap en zijn erfgoed leesbaar. De naambordjes aan het oude stationsgebouw van Pervijze zijn hiervan een sprekend voorbeeld.

Ingrediënt

Omzichtig met toevoegingen

Vaak is beheer dat gericht is op behoud voldoende voor een waarachtige beleving van de historische betekenis van erfgoed. Zichtbaar verval hoeft niet steeds te worden gerestaureerd. Vaak versterkt het de beleving. Toevoegingen dienen het erfgoed dat nog aanwezig is leesbaar en beleefbaar te maken. Vermijd om te veel verhalen en nieuwe betekenissen toe te voegen. Diverse materialen kunnen echter wel oud en nieuw van elkaar onderscheiden en helpt de leesbaarheid van de diverse tijdslagen.

- ^ Wees omzichtig met puur vormlijke toevoegingen die niet direct in functie staan van de ontsluiting, het behoud of de renovatie van erfgoed. Alles vraagt periodiek onderhoud en een blijvende goede opvolging.

Ingrediënt

Groene accenten

Bepaalde erfgoedelementen werden van oudsher door specifieke beplanting begeleid. Heb aandacht voor de specifieke inplanting, de soortkeuze en het beheer van dit groen, rekening houdend met de historisch context.

- √ De linde als eeuwige metgezel van het kapelletje. Veelal staan er twee lindes als een poort aan beiden zijden van de kapel opgesteld.

Recept: HET LANDSCHAP ALS LAATSTE GETUIGE

Het meeste erfgoed in de polders heeft een sterke relatie met het omliggende landschap. Ontsluit erfgoed daarom in de eerste plaats vanuit de beleving van en de relatie tot het landschap.

Ingrediënt

Landschap en erfgoed vloeit in elkaar over

Te veel erfgoedelementen werden in de loop der jaren zeer sterk ingericht vanuit het element zelf, met hekwerken en afsluitingen om het element te beveiligen tegen vandalisme of gewoon om het terrein af te bakenen. Veel van deze elementen hebben er echter baat bij om net hun relatie met het landschap duidelijk te maken: het zicht op de vijand, het schootsveld, etc. Verwijder overbodige afsluitingen en beplanting. Ook hier geldt: eenvoud siert.

^ Door de restauratie van twee bunkers langs de Frontzate wordt de lijn van bunkers als het ware opgeroepen.

Ingrediënt

Maak het geheel herkenbaar

Verschillende erfgoedelementen maken deel uit van een groter geheel. Zorg waar mogelijk voor een zichtrelatie tussen erfgoedelementen die deel uitmaken van hetzelfde verhaal. Een panoramisch uitkijkpunt bijvoorbeeld presenteert het erfgoed niet alleen als een geheel, maar brengt bij de bezoeker ook ordening en oriëntatie aan. Het biedt een goede gelegenheid om landschappelijke samenhang toe te lichten.

Opvallende elementen kunnen de aandacht trekken op bestaande erfgoedelementen, verduidelijken het thema of netwerk en vestigen de aandacht op het landschap zowel voor de 'toevallige' als voor de 'bewuste' bezoeker. Ze kunnen worden aangebracht om de samenhang van erfgoedelementen in het landschap te verduidelijken. Plant ze niet lukraak in, maar strategisch en contextgebonden vanuit het opzet tot verduidelijking van de samenhang in het erfgoed in relatie tot het landschap. De vormgeving verdient hierbij bijzondere aandacht.

Ingrediënt

Attractieve ontsluiting

Richt je ontsluiting in voor meerdere gebruikers. De 'poorten' tot een gebied onderscheiden zich van de erfgoedelementen en de rest van de inrichting van een gebied door hun attractief uitzicht en het aanbod van infrastructurele en logistieke ondersteuning (plannetjes, infobalie, infopanelen, ...). Behoud een visuele en relationele afstand tussen de 'poort' en het 'erfgoed'. Zo behoud je het onderscheid tussen de toevoeging en het historische.

- ▲ Een dorpsommetje langs een oude hoeve te Diksmuide. Zonder veel uitleg en met de nodige soberheid wordt zo'n inrichting een leuke speelplek, een rustpunt, een herkenningspunt of een bron van mysterie. Voor elk wat wils dus.

- ▲ De nieuwe huisstijl van de provincie West-Vlaanderen voor het gebied van de Frontzate en IJzer.

Ingrediënt

Eén taal

Het aanhouden van éénzelfde huisstijl is voor de leesbaarheid van het groter gebied zeer belangrijk. Het verbindt elementen aan elkaar. Zorg voor een zelfde materiaalkeuze en huisstijl tussen de diverse overheden en diensten. Denk ook aan samenwerking met private initiatiefnemers om ook bij hen te streven naar het gebruik van dezelfde huisstijl.

- ^ De Frontzate nabij Nieuwpoort. Bosjes van solitaire struiken vormen een welkome afwisseling in de open polders.
- v Pervijze: de Frontzate kruist de Schoorbakkestraat.

DE FRONTZATE

De recreatieve as 'Frontzate' snijdt als een rechte lijn doorheen het polderlandschap. Fietsen op de Frontzate is een unieke beleving, met de afwisseling van beplanting, de openheid van de akker- en weilanden en meer geslotenheid bij bebouwing, het oorlogserfgoed, het gevoel van de wind en rust als troeven.

Recept: EEN SUBTIELE LIJN

De Frontzate is een unieke as vanwaar fietsers van de weidsheid van het polderlandschap kunnen genieten. Als (spoor)lijn is de Frontzate nooit sterk visueel zichtbaar geweest in het landschap. Ook vandaag geeft alleen de fietser en een enkele struik of een groepje struiken de ligging ervan aan. Door de Frontzate niet extra te accentueren, gaat ze subtiel op in het landschap en benadrukt zo de openheid ervan.

Ingrediënt

Houd het simpel

Langs de Frontzate wordt voor de zate zelf gebruik gemaakt van twee materialen: een halfopen verharding voor die delen die bedoeld zijn voor voornamelijk recreatief gebruik en een gesloten verharding voor delen die bedoeld zijn voor functioneel gebruik. Bebording en aanduidingen worden zoveel mogelijk vermeden.

^ Kies voor een eenvoudige, continue verharding. Beperk ook bebording tot het absolute minimum.

v Brede grachten benadrukken de Frontzate als lijn.

Ingrediënt

Brede grachten als begeleiding

Voorzie - waar hiervoor ruimte is - brede grachten langs de Frontzate. Ze bieden een ecologische meerwaarde en versterken het lijn karakter van de Frontzate in het landschap.

Recept: HOUD HET BOEIEND EN VEILIG

De openheid van de polders is een troef voor de Frontzate, maar gaat ook snel vervelen. Informatieve knooppunten en rustplekken geven variatie aan het traject.

Ingrediënt

Duidelijke oversteken

Accentueer wegoversteken met het oog op veiligheid. Laat het profiel van de zate zoveel mogelijk op dezelfde hoogte doorlopen.

^ Kies voor een gelijke huisstijl voor de Frontzate als in de rest van de polders.

Ingrediënt

Rustpunten als tuinkamers

Voorzie op specifieke plekken rustpunten waar de gebruiker van de Frontzate even kan stilstaan. De rustpunten kunnen informatie bieden over het landschap of specifieke elementen, in combinatie met een rust- of picknickplaats. Combineer functies om het aantal knooppunten te beperken. Ook hier dient aandacht uit te gaan naar vormgeving en materiaalgebruik. Maak gebruik van beplanting - zoals bij een overhoekje - om het rustpunt de nodige beschutting en identiteit te geven.

√ Ook private initiatieven kunnen een aangename verpozing bieden. De essen geven een gezellig tuinkamergevoel.

Ingrediënt

Wat beschutting van een struik

Langs de Frontzate komen er frequent eenzame struiken of groepjes struiken voor. Ze bieden een aangename afwisseling in het open landschap. Behoud deze aanwezige beplanting, tot een maximum van 30% bezetting langsheen het traject. Beplanting komt ook frequenter voor naarmate je bebouwing of infrastructuur nadert.

✓ In de buurt van Nieuwpoort wordt de beplanting dichter.

Ingrediënt

Een ommetje langs het dorp

De dorpen die langs de Frontzate liggen zijn perfecte plekken voor een langere stop, een hapje of een drankje. Maak de aanwezigheid van het dorp subtiel duidelijk met een rustpunt en verbindt het met een verkeersveilig ommetje. Dit soort rustpunten kan tegelijkertijd functies herbergen die ten dienste staan van het dorp, zoals een speelterreintje of speelbosje.

IV

TEN SLOTTE...

D E POLDERS MEE-MAKEN

Werken aan ruimtelijke kwaliteit veronderstelt dat naast de locuswaarde, de gebruikswaarde en de culturele waarde ook de beeld- en belevingswaarde van ruimte in rekening worden gebracht. Het is echter niet evident om kwaliteitsdimensies te integreren in het vigerende tweedimensionale planologische 'bestemmingsdenken', dat vooral aan de slag gaat met kwantitatieve gegevens zoals densiteiten, aantallen en oppervlakten. Tot op vandaag beperken methoden en instrumentaria zich in hoofdzaak tot het materiële, fysiek-ruimtelijke, soms aangevuld met objectieve gegevens over ruimtelijke perceptie - zoals het aanduiden van zichtpunten en vista's - of bevindingen uit participatieprocessen met actoren.

Dit boek houdt een pleidooi in om ruimte niet langer alleen te zien als een neutraal en technisch voorwerp, maar als een subjectieve en emotionele plek zoals die door mensen gezien en beleefd wordt. Door waardevolle kenmerken en kwaliteiten van het lokale polderlandschap te benoemen hoopt het bij te dragen aan de bewustwording van bewoners en gebruikers.

Dit boek biedt geen sluitende oplossingen of eindresultaten. Het moet een gids zijn in een traject om aan de hand van bepaalde criteria en keuzemogelijkheden mee de gewenste ontwikkeling van de polder te ondersteunen. De lezing van het bestaande landschap en de verbeelding van toekomstscenario's aan de hand van driedimensionale voorstellingen en perspectieven moet zorgen voor meer begrip van en inzicht in ruimtelijke processen. De pessimist zou kunnen stellen dat het risico bestaat dat het blijft bij een koffietafelboek vol mooi geïllustreerde goede bedoelingen.

We zijn er echter van overtuigd dat het durven benoemen van en durven discussiëren over beeldkwaliteit kan bijdragen aan de bewustwording van waardevolle kenmerken en kwaliteiten van een gebied bij bewoners, ontwikkelaars en ontwerpers. Als een lokale omgevingsreferentie sluit beeldkwaliteit -in de volksmond 'schoonheid' of 'lelijkheid' - immers aan bij de dagelijkse beleving van betrokkenen en vormt zo mee de basis voor hun verankering en verbondenheid met de omgeving. Het relatief neutrale - niet sectorale - karakter ervan heeft belangrijke potenties als facilitator en katalysator voor communicatie en overleg tussen de betrokken stakeholders en actoren.

Doordat discussies over beeldkwaliteit onvermijdelijk ook andere zaken te berde brengen, hebben ze een veel grotere reikwijdte dan louter de ontwikkeling van een mooi beeld: op die manier kan elk van u de polders mee-maken.

